

چاندیوی

ع

زخم

مورھتا علیا

چاند پوچی

ۛ
نہر
(کھاٹیون)

موہر کلپنا

سندھی ساهت گھر - حیدرآباد سندھ

قیمت پانچ روپيا

ڪتاب جا سڀئي حق ۽ واسطا اداري وقت محفوظ.
 چاپون هن اداري جو پهريون. (هن کان اڳ ۾ ٻه ڇاپا)
 تعداد: هڪ هزار

چيپينڌڙ: احمد برادرڻس، ڪراچي.
 چيپائينڌڙ: سنڌي ساهت گهر حيدرآباد سنڌ.
 چيپڄڻ جو مهينو: جولاءِ ۱۹۸۵
 انگريزي: پوسٽ باڪس ۱۹، حيدرآباد سنڌ
 جنرل پوسٽ آفيس، حيدرآباد.

سنڌي ساهت گهر، ڪتاب نمبر ۸

اسان جا اڳيان ڪتاب

۱. علامه - آءِ - قاضي قاضي فيض محمد رختم تيل
۲. ٽڪيون جان نه مٿن نان سناڻي رختم تيل
۳. ڪچا نه ڪافر نان سناڻي --- ۱۵
۴. ماءُ ڪاهوري هليا نان سناڻي --- ۴۰
۵. ڇچي جي ريتو ٿيا نان سناڻي --- ۲۰
۶. هاري ڪميٽي ۽ (الڳ) تحريڪ قاضي فيض محمد --- ۱۰
۷. دوگر جن دوريا نان سناڻي --- ۱۵

ٻه اکر

موهن ڪلپنا - اسان جي منشي ۽ پياري ٻولي جو تايو پيارو ۽
 وڻندڙ ڪهاڻيڪار آهي. هن ڪهاڻين سان گڏ ڪيترائي ناول ۽
 نائڪ پڻ لکيا آهن. سندس لکڻين ڪري هوسنڌي ادب جي
 پڙهندڙن وٽ چڱو مان ڪافي چڱو آهي. اهوئي سبب آهي
 جو سندس لکڻيون وڌيڪ چاهه سان پڙهين وينديون آهن.
 هوسنڌي ۾ ڄاڻو، ورهاڱو ٿيو ته کيس به سنڌ جاوڻ
 ڇڏڻا پيا. مونکي هڪ خط ۾ لکيائين ته پيءُ، جڏهن مان سنڌ
 ڇڏي رهيو هوس، ڪاش تڏهن نينڊڙو هجان ها ته درقي
 سان چٻري پوان ها. ڪوڙا ڦٽڪا لڳن ها تڏهن به سنڌ
 درقي نه ڇڏيان ها ۽ نه درقي مونکي ڇڏي ها، چوڻه درقي
 کي ڪشش هوندي آهي.

هو هاڻ سنڌ کان تڏاڏو ڀري ٿو رهي ڀرانهون
 هوندي به هوجڻ هن ترقيءَ وارن جي ڌاڙو ويجهو آهي.
 هو اڃا تائين اها تمنا ساه ۾ سانڍيندو پيو اچي ته هو
 هڪڙو دفعو سنڌ ڏسي، پوءِ ڀلي سندس ساه پساھ
 ڀورا ٿي وڃي. اصل هن ريت.

ڀويون ٿئي پساھ ته بجاھ مٿه مليزدي،
 مون کيس هڪ خط ۾ لکيو هو ته موهن! لطيف سائين
 جو شمس آهي ۽

سبڪندي سال تيام، ڪم جا ٿان ڪهڙا ڀرين
 ڀرمان هيئن چونڊس!

مورڻن ڪونه ڏٺا، ڪهڙا منهنجا سپرڻ
 مون ته صفا ڪونه ڏٺا. چو ته جڏهن هو هٿان ويا
 ڀيئي ته مان هن ترقيءَ تي ڄاڻو ڪونه هئس.

موهن ڀرين ڪهاڻي ۸۹۴۸ ۾ لکي، يعني ورهاڱي کان
 پوءِ وقت ڏکڻ شروع ڪيائين. وطن ڇڏڻ واري ڌر هئڻ کي
 قلمڪار ٻڌائي ڇڏيو. ۽ اڳتي هلي سنڌي ساهت جو ڌاڙو
 سٺو قلمڪار بڻجي ويو. هن پنهنجي ڪهاڻين، ناولن
 ۽ ٽائڪن ۾ سماج جي هر پهلو تي کليءَ دل سان لکيو آهي.
 ان ڪري هو نڪاري شخصيت وارو ليکڪ رهيو آهي.
 گهڻن هن کي تمام سٺو ليکڪ چيو آهي ته ڪن هن
 هن کي فاحش، اگهائو ۽ ترقي پسندي جو ڏسڻ.
 ليکڪ سنڌيو آهي. باقي موهن سان اها بشڪايت
 منور ڪري سگهجي ٿي ته هو دنيا جي وڏي سچ شاعر
 ڪانا پٿرو منور آهي. ۽ اها ڳالهه سندس اڃا وڏا

۾ هر ڪاوت بنيل آهي. ۽ موهن اڃا مڪمل نهجي نه
 سگهيو آهي. سندس قوم پرستي ۽ سنڌ دوستيءَ
 ۾ ڪو به شڪ يا گمان ڪري نٿو سگهجي. هو جيڪر سنڌ
 تڏهن ۽ سنڌين سان رهايلون ڪرڻ لاءِ ترپندڙ آهي
 ته هو ڪور و اسان جي اندر ۾ به ڀري پيو ۽ کيس ڄاڻي
 ڪرڻ گهرجي ته سمور سنڌي هن کي پيار ڪن ٿا - ۽
 سندس لکڻيون وڌي چاهه سان پڙهن ٿا.

پاڻ موهن طرفان، سندس لکڻين شايع ڪرائڻ
 جو اداري کي اختيار ملڻ تي اسان سندس هي پهريون
 ڪهاڻين جو مجموعو شايع ڪرائيندي خوش ٿي رهيا آهيون
 اميد آڻئون ته سندس سمور ڪتاب شايع ڪرائي پڙهندڙن
 آڏو پيش ڪنداسين.

نانا ساجي

سن ضلع دادو سنڌ
 ۲۰ جون - ۱۹۸۵

فہرست

۵	جانزو
۱۴	خواب
۱۹	ہک شریف ماٹھو گاڈی ۽
۲۸	کھوٹالو
۴۲	ہتو مون کان پری ٹیو
۶۳	درد ۽ مہنا
۹۲	چاندوکی ۽ زہر

جاءُـزو

سنڌي ڪهاڻيءَ ۾ منهنجي دين ڪيتري آهي،
مان نٿو ڄاڻان. اهو منهنجي مٿي جو سور ٿيڻ به نه
گهرجي. گذريل سورهن سالن کان لڳاتار مان لکندو
رهيو آهيان ۽ ٽن انگن تائين ڪهاڻيون لکي ۽ ڇپائي
چڪو آهيان، ان کان پوءِ به جيڪڏهن مون کي ٿي
پنهنجي ڪهاڻين جي دين تي ڳالهائڻو پوندو ته چئبو
ايترا سال مون جڪ ماريا آهن.

مان جيئس نه آهيان جو مون کي ٿي پنهنجي
ڪهاڻين جون خوبيون (جيڪڏهن انهن ۾ آهن ته)
ٻڌائڻيون پون ۽ نه ٿي مان ترقي پسند آهيان جو
پليٽ فارم تان ڇاتي ٽوڪي چوان ته فلائن فلائن
رجعت پسندن کان مون هيتري ترقي ڪئي آهي ۽
مون سنڌي قوم (!) کي فلاڻا فلاڻا سهڻا نعرا ۽
سنيها ڏنا آهن.

در اصل اهو ڪم اهي ڪندا آهن جن کي پنهنجي
فن ۾ ويساهه نه هوندو آهي، ۽ جيڪي شخص فن
تي ويساهه نه ڪندا آهن، فن به تن تي ويساهه نه
ڪندو آهي ۽ اهو هنن جي نعرن ۽ سنيهن جي وٿين
منجهان ڪسڪي ويندو آهي.

مان ان بحث ۾ به گهڻو نه پوندو آهيان ته فلائي
 ڪهاڻي سٺي آهي يا خراب. البت منهنجو ان موضوع
 ۾ چاهه ضرور رهندو آهي ته ڪهاڻي پڙهندڙ جي من
 کي چوري ٿي يا نه ۽ ان ۾ پڙهندڙن جون مختلف
 رچيون ۽ انهن جون تقاضائون سمجهي سگهندو آهيان،
 جيتوڻيڪ اهو ايمانداريءَ مان چئي سگهان ٿو ته مان
 من اچل جي زور تي لکندو آهيان ۽ مون ڪڏهن
 به اهڙي دعويٰ نه ڪئي آهي ته مان صرف
 انٽلڪچوئلس يا صرف جنتا لاءِ لکندو آهيان. مان
 ڪاليج پڙهندڙن کي سڃاڻان، پبل تي ڏيئو هاري،
 نلڪي اڳيان اڪو پائيندڙن کي سڃاڻان، اهي جي
 خود ليکڪ ٿيڻ چاهيندا آهن، اخبارن جا چندا پڙيندا
 آهن يا گاڏيءَ ۾ وقت ڪاٺڻ لاءِ پڙهندا آهن، تن
 کي سڃاڻڻ ۾ مون پنهنجي حياتيءَ جو پورو اڌ حصو
 ڏنو آهي، پوءِ به مان پنهنجي من سان لکندو، آهيان
 ۽ عارضي يا ديرپا پبلستي جي شوق ۾ نه ڦاسندو آهيان.
 ان ڳالهه تي مان هڪ ٽٽو ڪري سگهان تنهن مون
 پنهنجي پهرين ڪهاڻي نيم شعوري اوسا ۾ لکي. ۽
 منهنجي اها نيم-شعوريت، منهنجي پهرين ڪهاڻيءَ
 (جنهن جو عنوان وسري ويو اٿم) جي شروعات ۽
 پڇاڙيءَ مان ظاهر آهي:

شروعات:

”مون کي هن سان پيار هو. نه انڪري ته
 هو حسين هئي، انڪري به ته هو رحمدل هئي.“

پڇاڙي:

”هاڻ هوءَ نه رهي آهي. مان به نه رهندس. قلمبر
رڪندس ۽ ٽرين جي پٽن ڏانهن ويندس. هن ڪهاڻيءَ
جي نائڪ جي موت جي خبر پڙهندڙ سڀاڻي اخبار
۾ پڙهندا.“ (سال ۱۹۴۸)

ڪنهن سلسلي ۾ جيل وڃڻ ۽ اتي لکيل
پهرين خط ۾ منهنجي دوست گني سامتاڻيءَ ڪلپنا لفظ
جو استعمال ڪيو ۽ ان ڏينهن، ان سال کان اهو
لفظ منهنجي نالي پٺيان اٿڪيو اچي.

تن ڏينهن ۾ مان هڪ اهڙي سنسٽا جو سرگرم
ميمبر هوس، جتي نه رڳو انتظام ۽ آدرشواد تي زور
ڏيڻو پوندو هو، مگر هندو هٿ جي ناتي رامائڻ ۽
مهاڀارت جو گهور اڀياس به ڪرڻو پوندو هو. انهن
ڏينهن ۾ پنجڙيهن ڪهاڻين جو هڪ انتخاب تيار ڪيو
هيو ۽ جي ڪهاڻيون پاڻ ۽ پاڻي لکيون هيون.
ڪتاب جو عنوان هو ۵۴ آدرشي مارون! يعني اهي
مارون جي مون تن ڏينهن ۾ ٻين جي رکيا ڪندي
ڏنيون هيون يا ڪاڏيون هيون. اهو دستخط ٽولن ۾
اڀياس ڪيو ويو ۽ جيڪڏهن مان غلطي نٿو ڪريان
تہ اهو ضرور هڪ هڪ ٻيو ڪري جدا جدا ميمبرن
۾ ورهايو ويو.

۱۹۵۱ ۾ جڏهن منترڪ ۾ ناپاس ٿيس، تڏهن
منهنجو ڪپڙو آدرشواد ان هڪ ڏک مان موٽي

خدا حافظ ڪري ويو، ۴ ۱۹۵۲ ۾ جڏهن ميٽرڪ پاس ڪيم ته ڏنم. مان ترقي پسندن جي چڪر ويوه ۾ گهڙي ويو يا قاسمي ويو آهيان. ان چڪر کي پڇي مان ٻاهر نڪتو آهيان، يا اڃا ان ۾ ڦاٿو پيو آهيان، مون ان تي اڃا نه سوچيو آهي؛ پر آهستي آهستي مون کي اهو معلوم ٿيڻ لڳو ته مان زندگيءَ کان پري پڇي نٿو سگهان ۽ نه ادب مون کي اڏي اجازت ڏئي ٿو.

آدرشواد جي دوران منهنجي مٿان هنديءَ جو اڍو پوت سوار هو، جيترو اڄ انگريزيءَ جو اٿم. غلط يا صحيح هندي لفظ استعمال ڪندو هوس، مگر سنڌ جي اديبن سان خط و ڪتابت ڪرڻ سبب ان عادت کي ڪنهن حد تائين سنڀاليم ۽ هاڻ اڪثر ان حالت ۾ هندي لفظ ڪم آڻيندو آهيان جڏهن انهن مان ڪو خاص مطلب حاصل ڪرڻو هوندو اٿم. مثلاً: عشق لفظ آهي. اردو يا فارسي لفظ آهي جنهن کي هنديءَ ۾ پريم چئجي ٿو، مگر اردو ۽ فارسي زبان ڳالهائيندڙن جي عشق جو تصور هنديءَ جي پريم کان نيارو آهي. برقعو پائيندڙ عورت سان مرد جو ڪردار ملندو مشڪل، مگر آهم جلد پريندو، مگر جا ايسارڪا بڻجي به پنهنجي پريم سان رات جي ويلي ۾ ملي سگهي ٿي، انجو پيار برف تي پوندڙ چانڊوڪيءَ جيان سنڌر ۽ موهيندڙ آهي. جيئن رازا جو ڪرشن سان (گيت گووندم) پاروتيءَ جو ديودامس سان (ديوداس)

۽ ريڪا جو پون مان (نڌي ڪي دويڻ) آهي. ٻنهي لفظن جي معنيٰ ساڳي آهي، پر اها لغت جي غلطي آهي، انهن ٻنهي لفظن جي معنيٰ انڪري ساڳي نه آهي، ڇاڪاڻ جو انهن لفظن پٺيان ٻه مختلف تصور ۽ جنجي پٺيان ٻه مختلف منسڪرتيون آهن.

پر مان اهو ثابت ڪرڻ نٿو چاهيان ته منهنجي ٻوليءَ جي ڄاڻ وسيع آهي. مون چيو ته مان لفظن جي تميز سڀاڻو ۽ مزاج جو ضرور ويچار رکندو آهيان، مگر ڇاڪاڻ جو ٻوليءَ جو اڀياس گهڻو نه اٿم، انڪري ڪن حالتن ۾ مونکي لفظن جي معنائن کي مروڻو پوندو آهي يا ڪن حالتن ۾ مونکي پنهنجا نوان اصطلاح ۽ اڀائون ٺاهيون پونديون آهن. ان سلسلي ۾ مان ڪي مثال ڏيان، انکان اڳ مونکي اها ڳالهه جوڙڻي آهي ته مونکي رکيل ۽ ڪٽيل لفظن، اصطلاحن، اڀائڻ کي استعمال ڪرڻ کان ٿاڏي هچڪ ٿيندي آهي ۽ اهي محض ڪردارن جي گفتگو ۾ حقيقت جو رنگ ڏيڻ لاءِ ڪم آڻيندو آهيان. ٻيءَ حالت ۾ مان اهي پنهنجا ٺاهيندو آهيان، ڇو جو منهنجي اڻڄاڻائيءَ ۽ ساڳئي وقت اظهار جي قوت لاءِ انهن جي تخليق نهايت ضروري ۽ فطري آهي.

مثلاً: هو پنهنجي پرين ۾ 'سڄڻا' ڪڍي گهمنديون آهن. (ڪهاڻي: هٿو، مون کان پري آيو!) سڄڻ کي ڪڍي نه گهمبو آهي، هتي اهو لفظ پريمي حاصل ڪرڻ جي سلسلي ۾ ڪم آندل آهي ۽ ٻيءَ طرح

چيز پئسي سان حاصل ٿيندي آهي، انڪري مون سڀني کي پرن ۾ وجهايو آهي.

”پنيان فن جون غنائون آهن، اڳيان من جون غنائون آهن.“ من جي غنائن سان اشارو انهن ڀاون ڏانهن آهي، جي في الحال لڪل ۽ اڳيان هلي ظاهر ٿيندڙ آهن. فن جو اشارو ڪنهي ڪيوز ڏانهن آهي. سوال ٻڌي ڳڻت دا جي منهن تان پيو نه لٿو، ڇڻ پلنگ تن چادر لهي ويئي.“ پيو لهڻ محاوره آهي، مگر ڪردار جي منهن جو گهڻو ڀڳاڙو ڏيکارڻ لاءِ مونکي نئين محوري جي اوت وٺي پيئي. پلنگ مٿان چادر هوندي ته سهڻو لڳندو، مگر اچانڪ چادر لهڻ تي اهو ڀڌو ته نظر ايندو، مگر اهو ڦيرو به ڇڏي طرح ڏسڻ ۾ ايندو، جڏهن چادر کڻي ڇڪيو ويندو.

”اهو به ٻڌم ته نهايت غلط ڍنگ جون عورتون اوهانجي زندگيءَ ۾ آيون آهن.“ ڪابه عورت غلط ڍنگ جي نه ٿيندي آهي، مگر هتي پيو مطلب آهي، هڪ ته اشارو وٺائين ڏانهن آهي، جنهن کي نائڪا گهڻا درجي جي لفظن سان نٿي پڪارڻ چاهي ۽ ٻيو ته نائڪا جي راه موجب، جنهن ڍنگ جي نائڪا کي عورت ڪجي، هو ان کان مختلف آهن. (ٿيئي حوالا: ڪهاڻي سرءُ جا گل - پيلا پوهت.)

۽ مان ان سلسلي ۾ اهو به چوڻ ٿو چاهيان ته ماڻهوءَ جي اصليت جو پنهنجو اظهار ٿيندو آهي، جنهن

مان هن جو علم ۽ بي علمي، ٻئي ظاهر ٿيندا آهن. اظهار شخصيت جو عڪس به انڌري ئي ٿيندو آهي. گهڻي لکڻ سبب سڀاويڪ مون کي نوان موضوع تلاش ڪرڻا پون ٿا، ۽ مان گهڻو طبيعت جي زوربار هيٺ لکان ٿو. ڪوشش ڪندو آهيان ته جهڙو موضوع هجي اهڙو اظهار به هجي. انڪري جيڪڏهن منهنجو نالو نه هجي ته پڙهندڙ شايد منجهي پون ته 'سوهي-نرموهي'، 'جواب'، 'پنهنجو جهنم-پنهنجي جنت'، 'پتر جو دشمن' ۽ هڪ شريف ماڻهو گاڏيءَ ۾ جو ليڪ هڪ ئي سگهي ٿو. البت، انهن ڪهاڻين ۾ مان رڳو اصطلاحن ۽ ايمانن سبب جهلجي سگهان ٿو، ڇاڪاڻ جو انهن ۾ 'سوهيت' (سوهڻو) هوندو آهي، پر مان ئي انهن جو نرماتا آهيان. ان کان به ته مان انڪار ڪري ٿو سگهان.

مان اڪثر رات جو گهڻو وقت لکندو آهيان. لکڻ جا ٻه نمونا اٿم. ڪي ڪهاڻيون چلتيون ٽڙتيون ۽ لائيت هونديون آهن، انهن جي پٺيان منهنجي ذهني تياري گهٽ هوندي آهي. اڪثر هڪ ويهڪ ۾ يا ٻن ۾ پورو ڪندو آهيان. ٻئي طرف ڪيترا موضوع سالن کان ذهن ۾ پيا هوندا آهن ۽ پيا کلندا آهن، ڪردار اڀرندا ۽ زوردار ٿيندا آهن، تڏهن نهايت سنجيدگيءَ سان لکندو آهيان ۽ هڪ هڪ لفظ ست، جملي ۽ سڄي ڪهاڻيءَ تي محنت ڪندو آهيان. ان لاءِ مان اڪثر پاڻ کي ذهني ۽ مائڪر طور تيار

ڪندو رهندو آهيان ۽ جڏهن ڪردارن مٿان اوهام جو پردو لهي ويندو آهي، تڏهن طبيعت جي زوربار هيٺ لڪڻ شروع ڪندو آهيان. ۱۹۵۸ کان ۱۹۶۲ تائين مون ڇهه ست ڪهاڻيون مس لکيون ۽ انهن ڪهاڻين تي مون تمام گهڻي محنت ڪئي. 'درد ۽ سهڻا' کان وٺي 'هٿو، مون کان پري ٿيو!' تائين ويجهڙائيءَ ۾ 'سره جا پن-پيلا پوپٽ' ۽ 'چانڊوڪي' ۽ 'زهر' تي به ڪافي محنت ڪئي آهي. البت اهو ڏسان ٿو ته هلڪين ڦلڪين ڪهاڻين تي گهڻو داد ملندو آهي ۽ اڪثر منجيهه ڪهاڻيون قبل وينديون آهن.

پر نه غلط داد تي منهنجو مٿو ڦرندو آهي ۽ نه غلط تنقيد تي مان دل هاريندو آهيان، شايد اهوئي ڪارڻ آهي جو مان ختم نٿو ٿيان ۽ اڃا به پنهنجي طبيعت موجب لکندو رهان ٿو.

ڪهاڻيءَ جو فارم يا ٽيڪنڪ به اڪثر موضوع موجب چونڊيندو آهيان، يا ڪن حالتن ۾ انهن جو پنهنجو پاڻ نماڻ ٿيندو آهي.

مان ڪڏهن به نائڪ ڪي مٿي ڪڻڻ لاءِ Negative ڪردارن کي ڏک نه هڻندو آهيان، مان انهن کي به برابر اوسر ڏيندو آهيان ۽ اڪثر ٻنهي جو زور ۽ قوت گفتگو ذريعي ظاهر ڪندو آهيان. منهنجي گفتگوءَ ۾ اڪثر هر سوال جو جواب خود هڪ سوال هوندو آهي، جنهن مان ڪردار جي Integrity ۽ Depth جي خبر پوندي آهي.

باقي مان ماڊرن ڪهاڻي ٿو لکان يا پراڻي،
 ڪهاڻيءَ جي فن کي گهٽ ٿو ڏيان يا تڏون، ان
 لاءِ اڃا ته قلم ڪڍڻ جو وقت نه آيو آهي ۽ مون
 شروع ۾ چيو آهي ته مان ان طرح چڪ مارڻ
 نٿو چاهيان.

هاڻ مان ڪهاڻي انڪري لکندو آهيان، ڇاڪاڻ
 جو اها منهنجي فطرت آهي، مان شايد زندگي پر ڪنوارو
 رهي سگهان ۽ طرح طرح جون بيماريون به ڪاٽي
 سگهان، مگر مان ڪهاڻيون لکڻ چڱي سگهان، اهو
 منهنجي وس ۾ نه آهي. مان انڪري لکان ٿو، ڇاڪاڻ
 جو مان لکي سگهان ٿو. ۽ جنهن لاءِ مونکي
 داس ڪيپٽال جا ڇپ صاحب پڙهڻ جي ضرورت محسوس
 نه ٿيندي آهي.

— موهن ڪلپنا.

C-10/85 Sindhu Nagar -5

Distt: Thana

Bombay,

India.

جواب

وات تي ننڍي پٽيءَ چيو: ”ڪيئن ڀائري مليء
ڪا نوڪري؟“
”نه.“

”ڪوشش ڪندو آهين؟“

”ڪندو آهيان.“

”پوءِ به نوڪري نٿي مليئي؟“

”نٿي ملي.“

”تو ڪان پوءِ جن ميٽرڪ پاس ڪئي. آهي تن
ڪي ته ملن پيون، توکي ڇو نه؟“
..... مان ڇپ.

”تون سڄيءَ دل سان ڪوشش نه ڪندو آهين!“

..... ڇپ.

”تو کي ته وات ۾ گرھ رکي!“

..... ڇپ.

ٻئي ڏينهن ڏاڏيءَ چيو: ”رات رڪمڻيءَ تي ڳالهه
ڪئي ته تنهنجو منهن لٿو پيو هو!“

”ڪالهه ساڻس چرچا ڪونه ڪيا هئم.“

”پلا، اڄ تنهنجي شڪل روئڻ جوڙي ڇو آهي؟“

”تنهنجي شڪل ئي آهڙي آهي.“

”ماني ڪائيندو آهين؟“
 ”ڪالهه هڪ دفعو ڪاٿي هيم.“
 ”تو کي ڏسي روئڻ ٿو آچيم!“
 ڇپ.

ڪجهه ڏينهن پوءِ، وڏيءَ پٽيءَ چيو:
 ”نرمل!“
 ”هون.“
 ”ٻڌائيندين ته توکي نوڪري ڇو نٿي ملي؟“
 ”توهين ٻڌايو.“
 ”ان ڪري، جو تون اهو نٿو ڪرين جيڪو
 هڪ ميٽرڪ پاس ڪيل ڪي ڪرڻ ڪبي.“
 ”ڏاڍي!“
 ”ڇٽ.“
 ”ڪالهه رڪمڻيءَ ٿي چيو ته مون کان پوءِ
 جن ميٽرڪ پاس ڪئي آهي، تن کي ته نوڪريون
 ملن پيون.“
 ”صحيح آهي.“
 ”۽ جن مون کان اڳ پاس ڪئي آهي؟“
 ”تن کي به ملن پيون.“
 ”۽ جن مون سان گڏ ڪئي آهي؟“
 ”تن کي به.“
 ”گهڻائيءَ کي يا ٿورائيءَ کي؟“
 هوءَ ڇپ.

”توهين ٿورائيءَ کي ڏسو ٿا!“

.....چپ.

”جيڪو جبل چڙهي وڃي ٿو، ان کي ڏسو ٿا!“

.....چپ.

”جيڪي ڪرن ٿا، تن کي ٿڌا ڏسو!“

....چپ.

”ڏسو ٿا، پر نظرانداز ڪريو ٿا!“

.....چپ.

”توهين ٿورائيءَ کي، ڏسو ٿا، ۽ مٿاڻيءَ کي
نظرانداز ڪريو ٿا.“

.....چپ.

”توهين ٿورائيءَ کي ڏسو ٿا اها سٺي ڳالهه آهي.“

”مگر مڪمل طور سٺي نه.“

”ڪيئن؟“

”توهين انهن ٿورن کي وساري ٿا ڇڏيو، جيڪي

نوڪريءَ نه ملڻ ڪري آپگهات ڪن ٿا!“

.....چپ.

”جن مون کان اڳ ميٽرڪ پاس ڪئي آهي،

تن مان ڪيترن ئي آپگهات ڪيو آهي.“

.....چپ.

”جن مون سان گڏ ڪئي، تن مان به.“

.....چپ.

”جن مون کان پوءِ ڪئي، تن مان به.“

.....چپ.

”توهان جي ماروٽ ٻارهيءَ پنهنجي ٻٽ جي ماني
بند ڪئي، ڇو ته هو ميٽرڪ پاس هوندي به يروزگار
هو. ياد آڻو ته ٽرين جي پٽن تي سمهي آپگهات
ڪرڻ کان اڳ لکيل چئيءَ ۾ هن اها ڳالهه صاف
لکي هئي!“

.....چپ.

”سڀ ٺوڪيندا هئس.“

.....چپ.

”مون کي به ٺوڪيو ٿا!“

”نرمل....!“

”مون کي وات ۾ گهره ڪجي!“

”نرمل!“

”ڇاڪاڻ جو سڄيءَ دل سان ڪوشش ٿيو ڪريان!“

”نرمل، چپ ڪر!“

”ڇو ته گهر ۾ سڀني کي بک مرندي ڏسي

ڪلان ٿو!“

”بس، نرمل!“

”ڇو ته روئي نٿو سگهان!“

”نرمل، تون چريو ٿي پيو آهين!“

”نوڪري ٿي ملي!“

.....چپ.

”داڏي!“

”ڇٽ.“

”نوڪري نه ملندي.“

”چو؟“

”اڄ هندستان ۾ ڇريا (بيروزگار) وڌي ويا آهن!“

”تنهنجو مطلب؟“

”هندستان ۾ ڇرين جون اسپتالون ٿوريون آهن!“

”تون سچ سچ چيو آهين!“

”اسپتال ۾ جڳهه ڇو نٿي ملي!“

..... ڇپ.

هڪ شريف ماڻهو، گاڏيءَ ۾

هو گاڏيءَ ۾ مري ويو. مرڻ کان اڳ هن ۾
 ۾ ويٺل هڪ آپ-ٽ-ڊيٽ نوجوان کي چيو،
 ”ٽسو، مون کي چاٽيءَ ۾ ڏاڍي تڪليف ٿي ٿي پر
 مان جلدي نه مرنديس. نوجوان آهيان، موت کي روڪي
 سگهندس. مگر مان شايد پيهوش ٿي وڃان، جيڪڏهن
 ائين ٿئي ته ڪنهن طرح سان مون کي ڪنهن ڊاڪٽر
 وٽ کڻائي وڃجو. مون وٽ پئسا ڪونهن، پر مان
 ڊاڪٽر کي convince ڪندس ته منهنجو علاج مفت
 ٿيڻ گهرجي. ڇو جو مون لاه زندگي نهايت خوبصورت
 آڻ ۾... ۽ مون شادي به ته نه ڪئي آهي.“

آپ-ٽ-ڊيٽ نوجوان پهرين اوسي پاسي ٺهاريو.
 گهڻن ماڻهن کي ڏسي هن جي دل ڪجهه مضبوط
 ٿي. تنهن بعد هن پنهنجا کيسا مٽيالا، خاطري ڪرڻ
 بعد ته هن جي کيسي مان ڪجهه به چوري نه ٿيو
 هو، هن نهايت تسڪين سان پنهنجي بيوسي ظاهر
 ڪندي چيو، ”پر مان ته ڪنهن ڊاڪٽر کي
 ڪونه سڃاڻان!“

”ڪنهن به ٺٽڪسيءَ واري کي چئجو. هو ڪنهن
 نه ڪنهن وٽ وٺي هلندو. توهان ڇا هڪ نوجوان

جي زندگي بچائڻ لاءِ ٽڪسي جو پاڙو به نه خرچيندا؟“
۽ ائين چئي هن مشڪي ڏنو.

آپ-ٽ-بٽ نوجوان هراس وڃان آئي ڪٽڙو
ٿيو ۽ پيائين، ”معاف ڪجو، مان بمبئي ۾ نئون آهيان.“

۽ هو ايندڙ اسٽيشن تي لهي ويو.
۽ هن ڏٺو: آءٌ هڪ ماڻهو هو، آءٌ هڪ تهذيب
هئي! ۽ هن اڪيون بند ڪري ڇڏيون. هن جو منهن
پيلو ٿي ويو ۽ ڇاتي تي رکيل هٿ ۽ هوڻو کائي
سيت کان ٻاهر لٽڪڻ لڳو.

وڪٽوريا ڊرمينس اسٽيشن تي پوليس پنج-نامو
ٺاهڻ لڳي. اسٽريچر جو بندوبست ڪيو ويو. گهڻا
ماڻهو روڪجي ويا. ڪن جون اڪيون ٽائي ويون.
ڪن جون بند ٿي ويون. ڪي لڙڪڙايا. ڪي تڪڙو
تڪڙو هليا ويا. ٻن ٻن چئن جي مختلف پنجن چوٽن
حلقن ۾ جا ڳالهه ٻولهه ٿي، تنهن مان ظاهر ٿيو ته
ان ڏينهن هڪ ئي وقت پنج ماڻهو مري ويا هئا....
پنج ماڻهو....

پهريون ماڻهو:

”مان هن کي سڃاڻان!“

”سڃاڻينس؟ ڪير آهي؟“

”هڪ ٻريمي. ويچارو شادي ڪري نه سگهيو.“

”آڃا!“

”منهنجي هڪ دوست ڳالهه ڪئي ته ڇوڪريءَ جي مائٽن جي خيال موجب هو ايترو ته غريب هو جو هو زال کي ڪنهن به حالت ۾ سگهي رکي نٿي سگهيو، انڪري هنن هن کي ڏيئي لڏائي ڇڏي آڃ ڪئي، جا وري هن ناقبول ڪئي.“

”ڇو؟“

”هنجو خيال هو ته زال آها جا مڙس ڪي ڏک سک ۾ ساٿ ڏئي، جي ڪاٺن لاءِ ڪجهه نه هجي ته مڙس سان گڏ بک پري. هن جي راءِ موجب زندگي سک جي هڪ گهڙي ۽ ڏک جون هزار راتيون آهن. ڀلا سک جي آها گهڙي ڪهڙي، جنهن پٺيان هزار راتين جو ڏک ويدنا ۽ تڙپ نه هجي؟“

”۽ ڇوڪري؟“

”ڇوڪريءَ چيو: مان هن سان گڏ بک مرنديس. مشين تي ڪپڙا مڀنديس. ڏوڏيون پڇنديس، گڏيون ۽ ورسون ٺاهيندس. پر مائٽن کيس ڏسي ڏئي، جيڪڏهن تون هن سان وري ملين ته اسين سڀ آپ-گهات ڪنداسين. اعتراض طور هن جي ماءُ ڪپڙن تي ڪاسميٽ به هاريو. صرف هن کان ماڃيس نٿي لڏو....“

”پوءِ؟“

هن چيو: ”پرير صرف گڏ ٿيڻ جو سچ نه آهي، جدا ٿيڻ جو فن به آهي. سڳورو ٿيڻي جدا نه ٿيندو آهي، ڪي هٿ ملائي به الڳ ٿيندا آهن. شادي پيار

پر هڪ واعدو آهي، پر ان پر ٻيهر ڪي قائم رکڻ لاءِ ڪڏهن اهو واعدو به ٽوڙي سگهجي ٿو. مسئلو شادي نه، پر اهي واعدا آهن. ۽ جي ڪڏهن هلي نه سگهجي، ته ڇا انهن واعدن کي نهايت سهجڻ سڀاويڪتا سان ٽوڙي نٿو سگهجي؟

”ڇا اهو سچ آهي؟“
”ها!“

”جيڪڏهن ها ته اهڙي شخص اڳيان مان پنهنجو سر جهڪايان ٿو.“
”يو ماڻهو:

”مري ويو؟... سٺو ٿيو. اهي ڪمبخت ائين مرندا آهن.“

”تون هن کي سڃاڻين؟ ڪير آهي؟“
”ها، مان هن کي سڃاڻان. ڪڏهن ڪڏهن هو ٽيل ۾ اخبار پڙهڻ ايندو هو. ماڻهن تي رعب ڇاڙهڻ لاءِ اڪثر انگريزيءَ جا گرائيٽ ڪئي گهمندو هو. هڪ ڏينهن ڪوڪ شاسٽر به ڏٺو مانس. سندس شڪل مان ظاهر هو ته هو ٽوڙو بداخلاق هو. ڇوڪرين جون ڳالهين پڌڻ سان هنجون اڪيون ڇڻڪائي ٽيليءَ جيان پري آڻنديون هيون. شروع شروع ۾ هڪ ڇوڪريءَ سان بمبئيءَ ۾ ريل چيل گهمندو ڏٺو مانس. هڪ دفعي ميوزم، هڪ دفعي آرٽ گئلري ۽ هڪ دفعي ڪارنيوال ۾ به ڏٺو مانس. بداخلاق هوندي به، اي ڇوڪريءَ

سان نه، ساڳيءَ چوڪريءَ مان ڀڄ ڪينديءَ تي
 به ڏٺو مانس. سمنڊ ڏانهن منهن ڪري، هن جي ڪمر
 ۾ ٻانهن ورايون پئو هو. مان اڌ ڪلاڪ پئو هوس
 ۽ هو به اڌ ڪلاڪ پئو هئا. چوڪريءَ جا وار هوا
 ۾ ڊهي ويا هئا، پر هوءُ هن جي پريم ۾ ايڏي ته
 انڌي ٿي چڪي هئي جو وارن کي ٺاهيائين به ٿئي.
 ڀلا اسان کي اهڙيون چوڪريون ٿيون ملن؟ ڇو جو
 اسين کين بيوقوف بڻائي نه سگهندا آهيون.”

”آن وقت، وقت گهڻو ٿيو هو؟“

”آن وقت شام هئي، پر شام ڪنهن جي مجبورا
 ٺاهي جو چپ چاپ ڪٿي بيٺي رهي، قدرت جي قاعدي
 موجب هر شام کان پوءِ رات ٿيندي آهي ۽ اها رات
 ان شام بعد ٿيڻ واري هئي.“

”هم هم ها... مون سمجهيو. ۽ رات جو بمبئيءَ
 جي هوٽلن ۾ جڳههون به گهڻيون ملنديون آهن.
 ڪيتريون هوٽلون هونديون ٿي رات لاءِ آهن...
 هم هم ها...“

”اڄ ڏس... هو ڪميٽو مري به ويو آهي.“
 ”هل يار... هتي ٻيڻ سان اسان جي آتما کي به
 پاپ لڳي سگهي ٿو.“

ٽيون ماڻهو:

”ڇا هي مري ويو آهي... انسو من!“
 ”پر هي آهي ڪير؟“

”منهنجو جهونو پاڙيسري، نهايت ڀلو ماڻهو هو.
 وشواس ڪرڻ جي حدن کان ٻاهر تائين هو نيڪ
 ۽ شريف هو. هو جڏهن کان بيروزگار هو، تڏهن...“
 ”تڏهن؟“

”تڏهن سڀ مائٽ هن کي ڏوڪيندا هئا.“
 ”سڀ مائٽ!“

”ها... نوڪري هن کي ٿئي ملي انڪري هن
 هڪ نئون رستو ڳولهي ڪڍيو... ڪجهه ٻڌا
 ڪمائن جو.“

”ڪهڙو نئون رستو؟“

”ڪنهن کي ٻڌائين مٿان؟“

”نه ٻڌائيندس.“

”هو هر پندرهن ڏينهن هٿفڪن بلڊيشڪ کي
 پنهنجو رت وڪڻي ايندو هو. انڪري ئي ڏاڍو ڪمزور
 ٿي ويو.“

”عجب آهي!“

”هو هو هڪ سڌو نگرواسي به هو. اڪثر روز
 رات جو چئن نوجوانن سان پاڙي ۾ پهرو ڏيندو هو.
 کيس پنهنجي هڪ مڻي، ٽارچ ۽ لٺ هئي. چون ٿا:
 هڪ دفعي هن هڪ چور کي جهليو به هو. ۽ شايد
 چور جي روئڻ تي هن کي چڱي به ڏنو هئائين ۽
 چون ٿا ته اهو چور پوءِ سڌري ويو ۽ اسٽيشن تي

ڊپروٽيون وڪڻڻ لڳو. خبر ناهي ڇو هن کي ڇا چيو
۽ خبر ناهي ڇو هن کي ڇا چيو.
”اهڙا ماڻهو جلدي ڇو ٿا مرن؟“
”ڇاڪاڻ جو هو تمام سٺا آهن.“
”تنهنڪري؟“

”تنهنڪري هو ٻين جي ڏڪڻ جو گهڻو بار
کڻي ٿا سگهن.“
ڇوڏون ماڻهو:
”هڪ پيڪار ۽ ڪوڪلي ماڻهو ۽ لاءِ وقت وڃائڻ
ٿيڪ نه آهي.“
”ڇا سڃاڻينس؟“

”نه رڳو سڃاڻائس پر سڃاڻڻ سان گڏ مان هن
کان نفرت به ڪندو آهيان.“
”پر ڇو؟“

”ڇو؟... ڇو جو هو سگريٽ ڪونه ڇڪندو
هو، پاڻ ڪونه کائيندو هو، گاڏيءَ ۾ راند ڪونه
ڪندو هو، ڇوڪرين سان مستحري ڪونه ڪندو
هو، هو ڪاريون ڪيڻ کان وڌيڪ اخبار پسند
ڪندو هو. مون هن جي ڪيترا دفعا بي عزتي ڪئي
هوندي، پر هن مون کي ڪڏهن به اعتراض طور ڪار
نه ڏني. پاڻ نوجوان هو، پر ڪڏهن به ڪنهن
ڇوڪريءَ کي اک هڻندو ڪونه ڏٺو مانس. هن کي
زندگي رهڻ جو ڪهڙو حق هو، اها ڳالهه مون کي

اڃا به سمجھ ۾ نه آئي آهي. ڏس، ايتري ۾ هو مري
 به ويو آهي. شريف ماڻهن کي اڪثر ڳجهيون بيماريون
 ٿينديون آهن ۽ هو ان طرح اوچتوئي مري ويندا آهن....”
 ”ڪوڪلن ماڻهن جي موت تي افسوس ڪرڻ
 وارن مان، مان نه آهيان اڄ رات ڪولاڀا هلبو. ۽
 خوب عيش ڪبو.... هلبو؟...”
 ”اسين گهرا آهيون. ضرور هلنداسين.“

پنجون ماڻهو:

”غريبن جو دنيا ۾ ڪوئي ڪونهي. ان ڏينهن
 پڇيومانس: آخر تنهنجي شادي ڪڏهن ٿيندي؟ چيائين:
 غريبن جي شادي ٿيندي ناهي، رد ٿيندي آهي. مان
 سندس ان جواب جو اڃا صدمو برداشت نه ڪري
 سگهيو هوس جو هڪ ڏينهن هو منهنجي گهر آيو.
 کيس ٽن مهينن جي مسواڙ پڙهي هئي. مون کي
 پشن واپس ملڻ جي اميد نه هئي. انڪري هو ڪجهه
 گهري ان کان اڳ مون پنهنجي ڏکن جا داستان
 اورڻ شروع ڪيا. ڳالهه سمجهي هن شخص مون کان
 هڪ ڪوڏي به نه گهري. ۽ چون ٿا ته هن آخر
 پنهنجي مرحوم پيءُ جي هڪ ئي ڏنل نشاني واج
 وڪڻي اها مسواڙ پري. پوليس هنجي گهر نه آئي؛
 پر اڄ هن جي لاش ڀرسان آئي آهي.... پر پوليس هن
 کان وٺندي ڇا ۽ هو.... هو پوليس کي ڏيندو ڇا....؟“
 ”انسوس.... ڪوئي ڪونهي جو هنجي پر ۽
 بيهي به لڙڪ وهائي!“

”ڇا ڪوئي ڪونهي؟... مان نه آهيان... ۽ مون
 کي پنهنجي پاپ جو پراشچت به ته ڪرڻو آهي. مان
 هن کي زندگيءَ ۾ برابر ڪم اچي نه مگهيس، پر
 ڇا موت بعد ڪم اچي نٿو مگهان... اڄ... نزديڪ
 اڄ...“

وڪٽوريا ٽرمينس اسٽيشن تي ماڻهو برابر پنج
 سٺا هئا. پر لاش صرف هڪ ماڻهوءَ جو پيو هو....

گوڏالو

ڇا بهتر نموني سان جيئي سگهجي ٿو؟ جيئن ته پري رهي پر بهتر نموني سان مري به ٿو سگهجي! ڪهڙي هيءَ زندگي آهي. سوچيان ٿي ته ڪل ٿي اچي، ٿي سوچيان ته ڏک ٿو ٿئي. اسين ڇا سچ پچ جيئن لاءِ ۽ مرڻ کان مجبور آهيون؟

هو سڄي رات جاڳيو آهي. پيرانديءَ کان ويندو هو. رڻي سان پنهنجي هڪ ٽنگ منهنجي ٽنگ سان ٻڏي هڻائين. هڪ دفعو ٻاٽ روم ۾ ويس ته هو به سونسان گڏ هليو. کيس ڊپ هوتو مان پڇي وينديس. ڇاڻي ٿو ته پڇي آخر مان ويندس ڪيڏانهن؟ جنهن جو من ٻاندي آهي، انجي مڪتي پنڌڻ ۾ ئي آهي. اهو آڪيري جو پنڌڻ آهي جيڪو پڪيءَ کي آڪاش جي انت اتاهين تي ڪڍي وڃي ٿو.

ٻئي طرف منهنجي جذبات ۾ به ماڻائي آئي آهي؛ انڪري مان هرچيز کي انجي نسبت ۽ پن منظر ۾ ڏسي سگهان ٿي. پلڪ جي ڪٽاس، تلخيءَ ۽ بي رحميءَ پٺيان نه معلوم ڪيترين گهٽتائن جي زورن ۽ دهاون جي تياري آهي انڪري صرف ان پلڪ کي ڪڍي ڇڏي جيئن مرڻ جو فيصلو ڪري سگهجي ٿو؟ ۽ اهي ڪهٽائون به ته پنهنجو پاڻ ٿيون ٿين. انجو به وسيع

پس منظر آهي ۽ انڪري اها ڪٿاس اها تلخي ۽
 پلڪ جي اها بي رحمي ايتري سڀاويڪ آهي، جيتري
 ڪم لٽبي سفر ڪرڻ سبب ٽڪاوت جو ٿيڻ.

هو جڏهن ڏک ۾ هوندو آهي، تڏهن رويءَ باپوءِ
 جي ڳيتاڻجلي پڙهڻ شروع ڪندو آهي. مگر رات هن
 ائين نه ڪيو. هو سڄي رات منهنجي مڪ ۾ نهاريندو
 رهيو. ڇڻ پٿر جو ٻوٽو هو. ڇڻ منهنجي مڪ ۾ نه،
 پنهنجي من ۾ ٿي نهاريائين ۽ هو سمورين جي ڏنڌ ۾
 گهر ٿي ٿي ويو.

يا شايد ان مڪ ۾ هو پنهنجي منهنجي مڪ جي مٿن
 جا نشان ڳولهي رهيو هو، جي نشان منهنجي مڪ ۾
 نه پر هن جي سمورين ۾ هئا ۽ انهن جو قدر انڪري
 هو، ڇاڪاڻ جو ان جي ٽڪر ۾ هاڻ صرف بي رخيءَ
 جي سڀيتي هئي، انجو ڪٽراست هو.

مان ضد ۾ هيس هن منهنجو بيجڊ اڀان ڪيو
 ۽ منهنجي ڦيرائي سمهي پيس. اڪيون به بند ڪيس،
 مگر هو ته بند اڪين کي به ٿي ڏسڻ ۾ آيو. اهوئي
 اداس مڪ. مايوس نظرون. ڇڻ ڪنهن ڪنڊهر جو
 ڇائڙو وٺي موٽيو آهي، جتي ڪڏهن زندگي ۽ انجي
 هلچل هوندي. گهري بن جي ڇايا جيان نهايت سسنان
 ۽ رهسيه ڀريو. هنجي خاموشي به اداس ۽ طويل. ڇڻ
 ان کي پنهنجا سلسلا پنهنجا ڦهلاءَ آهن. هڪ پلڪ
 لاه اڪيون ٻوٽي ته ائين لڳي ڇڻ ديوار تان رنگ
 لهي ويو آهي. انهن ٻن اڪين جي پنهنجي مايا آهي.

واديون ۽ ويراني. ڄڻ ڪنهن ڪوتا جو ٻنو ڦاڙي
هوا ۾ ڦٽو ڪري ڇڏيو هجي.

هن مونکي تمام پيڙيو آهي، پر اوترو ته هن به
پوڳيو آهي. انڪري ئي هو سڄي رات جاڳيو آهي
۽ هاڻ هو ڏرڪي ويو آهي.

مان ڪڇن ۾ وينديس ۽ ڇانهه لاهينديس. ٿري
اچي پلنگ ڀرسان ٿيل ٻئي رڪنديس ۽ هيٺ نٿري
هن جو مک چمنديس. هن جو منهن فرش طرف آهي.
هو اڪيون کوليندو ۽ منهنجي پيرن کي ڏسندو. ۽
پوءِ مک مٿي ڪري چوندو. سنيٽا..... سنيٽا.....
سنيٽا.....

ان ڏينهن هو آيو ۽ بنا ڳالهائڻ جي پلنگ تي
ليٽي پيو. مان هن جي سيرانڌي ۽ کان اچي بيٺس.
”ڇا ٿيو؟“
هن ڪوبه جواب نه ڏنو.

مان ٿورو ترسي اندر ڪمري ۾ ويس ۽ اسٽو
ٻاري وري ٻاهرئين ڪمري ۾ موٽي آيس. ڏٺم ته
هو ديوار پاسي منهن ڪري بيٺو هو. ڪيترين راتين
کان هو اڪثر دير سان گهر موٽندو هو. گهٽ
ڳالهائيندو هو ۽ لپٽي پوندو هو. مون ڪيترا دفعا
هن کي ڏونڌايو هوندو، مگر هو پاسو ورائي ڇڏيندو
۽ اڪيون کولي منهنجي منهن کي ڏسڻ جي تڪليف
نه وٺندو.

مون هن کي پٺيان پاڪر پاتو. ٻئي ٻانهون
وڌائي ڪلهن تي ۽ منهن کي آڏو ڪري پٺيءَ تي
رکيو مانس. وري به چيس، ”تم ڇا نه ٻڌائيندا؟“
”مان..... مان توکي پيار ڪري ٿو سگهان.

منهنجون قوتون مري ويون آهن.“
”يعني مان مري ويئي آهيان.“ لڳم ته ٻنهي هٿن
سان هن جي ڪلهن کي ڏاڍو زور ڏيئي ويئي هئس.
”تو کي مان ڇا سمجهايان سگهيا.“

مان هن کان الڳ ٿي، ديوار وٽ اچي بيٺس ۽
چيس، ”شادي بعد پيار روپ بدلائيندو آهي. جوابداريون
پوڻ سبب پيار ۾ سنجيدگي ايندي آهي. سئينا ٿا
ڏيکاريو، پر مون ڇا ڪڏهن اهڙي شڪايت ڪئي آهي؟“
هن موڏانهن نهاريو. سامهون چڻ لاهه هوس.

هن جون پلڪون ڪجهه ان انداز سان جهڪيون
چڻ هن جون نظرون هيٺ ۽ هيٺ ۽ هيٺ نه معلوم ڪهڙين
شين تي وڃي ڪرنديون. دريءَ جي گهري احساس
سبب هو مون کي هڪ اجنبِي لڳو ۽ مان سوچڻ لڳس
ته هو ڇا اهو شخص ٿي سگهي ٿو، جنهن سان منهنجي
زندگيءَ جي هزارن شامن ۽ پراڻين جا وچ وارا حصا،
هڪ گهر، هڪ ڪمري ۽ هڪ بستري تي گذريا آهن؟
ساڳئي وقت مون کي اهو به ويچار آيو ته پيار نه

ڪري سگهڻ جي شڪايت هن کي نه، مون کي ڪرڻ
گهرجي گذريل ٻن سالن کان هن مون کي هڪ ساڙهي
به ته نه وئي ڏني آهي. پهرين لفظن جي شاپنگ ڪندو

هو، مگر آهستي آهستي هن انهن لفظن کي به پنهنجي خاموشيءَ جي شيوا ۾ لڳائي ڇڏيو ۽ ان طرح اها ويٺي، جا هو پهرين روز ۽ پوءِ هر موڪل، ۽ ڇنڇر جي رات وٺي ايندو هو، انکي به اٺن وساري ڇڏيو، يا ان کي به اٺن جي ضرورت نه سمجهي. نگاهن تي به هيئي سگهجي ٿو، مگر اهي به ته منهنجي مک جو دڳ ڏسن نه!؟

پهرين سويل، پوءِ دير سان ٿي سهين، ماني گڏ کائيندو هو، مگر هاڻ اهو به نه ڀڄندو آهي ته مون ماني کڌي به آهي يا نه. مان هميشه برسات ڇيان ورساڻ. اچي ته سرو جي چالڊوڪيءَ ڇيان آداس آداس پهڪاڻ، مگر هو پنهنجي من جي انڌڪار ۾ گم ڪارا وار، کلن تان پريشان ٿي، وراڪو کائي هيٺ ڪسڪيٽ وڃن، مگر هن جي نظر ڇت ۾، ڀت تي، ديوار پريشان مان ائين لڳان ڄڻ سرن جي دير پريشان هڪ پٿر پيو هجي.

۽ مون اعتراض اٿاريو، ”آخر هن سزا جو ڪهڙو ڪارڻ آهي؟ ڇو اوهين پوڳيو ٿا ۽ مان پوڳيان ٿي؟ ڇا هڪ سٺي زندگي ڪهارڻ لاءِ به صحتمند شريرو، به حساس دليون ڪافي نه آهن؟“

ڇڻ غفا مان آواز آيو، ”مگر سک ڪي آهي؟ ناهي، جي غم اڳيان آهي، ته سک ڇا آهي؟ تو ۾ ڇا آهي؟ مون ۾ ڇا آهي؟“

”اوهين مايا جي چڪر ۾ رهو ٿا. اوهان کسي

پسو گهرجي. مگر پسو اوهان کي ملي ٿو. انڪري
 هڪ مايا کي نه پائي پي ۽ مايا ۾ گرفتار ٿي وڃو
 ٿا. اوهانجي مايا به منهن آهي، ان کان اوهان کي
 پاڻ به بچائو آهي ۽ مون کي به بچائو آهي.“
 ”مگر انجي راهه ڪهڙي آهي؟ ڪٿڪ ۽ چانورن
 جو اکهه مان ڄاڻان ٿو. ۽ مان ٽيهن سالن جي عمر
 ۾ به صرف ڏيڍ سئو رپيا ڪمياڻ ٿو. ڇا مون کي
 جيئن جو حق آهي؟ زال جيڪڏهن شڪايت نه ڪري
 ته ان مان مڙس مهان ٿو بڻجي.“
 ”پاڻکي ان طرح گهٽ ڪري مون کي وڌيڪ
 ڏکي نه ڪريو..... هلو.....“

مگر اها دوري پنهنجون حدون وڌائيندي ويئي.
 ان ڏينهن هن ڪپٽ مان باڪس ڪڍندي ڏٺو،
 ”زيور ڪيڏانهن ويا؟“
 چيس، ”آرسي ۽ اڳيان ٿي پيو. اوهان کي جواب
 ملي ويندو.“

”سٺا، ڇا تو اهي وڪڻي ڇڏيا؟“
 ”ڇا زال مڙس کي وڪڻي سگهي ٿي؟“
 هو وري به ديوار ڏانهن منهن ڪري بيٺي رهيو.
 منهنجي پٺيان به ديوار هئي، ڪپٽ هو، شيلف هئي.
 هن جي منهن ڦيرڻ سان ائين لڳم ته اهي به چڻ
 پنهنجي جڳهه تان هٽي ويا ۽ پاسو وٺي پهي رهيا.

”اوھين غم نہ ڪريو، اوهان کان ٻيا نہ گهرندس.“

”نہ گهرندين ۽ ڇاڪاڻ جو مان آئي نہ سگهندس.“

”مون کي غلط نہ سمجھو.“

”ڇاڪاڻ جو مان، ايماندار آهيان ۽ لڳي ۽

بدبعاثي ۽ سان ڪمائن جو هنر ٿو ڄاڻان. ڇاڪاڻ

جو آفيس ۾ انڪريمينٽ ٿئي ملي، ڇو جو مون کي

زندہ رهڻ ۽ پوڳڻ جي سزا مليل آهي نہ، ۽ اها توکي

بہ مليل آهي. ڇاڪاڻ جو تون منهنجي زال آھين؛

انڪري توکي پنهنجا زيور وڪڻڻا پون ٿا.“

”پتني ۽ مان ملي اوهان کي خوشي ٿئي ٿي؟“

”خوشي! خوشي مون لاءِ پرائي عورت آهي.“

”تم پوءِ مون کي پرائي عورت سمجھو ۽ خوش ٿيو.“

”تو کي پرائي عورت سمجھان؟ سڀيتا ڇا زهر پيئن

وڌيڪ سولو نہ آهي؟“

”منهنجو من پر جي آيو چيس، ”مگر مون کان اوهانجو

ڏک سٺو ٿو وڃي.“

”اهو توکي سھڻو پوندو، تون ۽ مان، انهن ٻين

ھزارن جيان آديرن، جيڪي انڪري جيئن لاءِ مجبور

آيا، ڇاڪاڻ جو انهن ۾ ساهہ آهي ۽ آھو ئي هنن جو

درياءُ آهي. سڄو ڏينھن پڇ پڇان، ٻيو ڏينھن بہ

ساڳيو. ٽيون ڏينھن بہ ساڳيو. ان طرح هر ايندڙ

سال، سڄو مستقبل پڇ پڇان جي سزا آهي. ڪھڙي ۽

طرح مان سک جي رات گذاريان، جڏھن ڄاڻان ٿو نہ

صبح جي پھرين ڪرڻي سان گڏ سڄي ڏينھن جي

هن پٽ جو ويچار به ايندو ۽ اهو ويچار پنهنجي سر تي ماضيءَ جي تمام ڏينهن جا بار به کڻي ايندو. مان سڀني غم ۽ پریشانين کي اچي ڏو بستي تي سٽيان. پر هاڻ اهو بستر به انهن پریشانين جو آسرم بڻجي ويو آهي. اڳ به تنهنجي ڇاتيءَ ۾ منهن لڪائي سڀني ڏک ۽ پریشانين کان مڪت ٿي ويندو هوس، مگر اڄ اهي غم ۽ پریشانيون آهن جي منهنجي مک کي تنهنجي ڇاتيءَ کان پري کڻي ويون آهن. هاڻ اهي غم ۽ پریشانيون پوت ۽ دوتيون بڻجي منهنجي پٺيان ڪاهي پيون آهن. آڻيس جو قرض آهي. دوستن جو قرض آهي، ڪنڌ مٿي ڪري هلي نٿو سگهان. غم سبب ڪم ۾ غلطيون ٿو ڪريان. غلطي سبب ڪاريون ٿو کان ۽ انڪري وڌيڪ غمگين ٿيان ٿو ۽ وڌيڪ غلطيون ٿو ڪريان. آخر ڇو ڪارو ڇا ۾ آهي؟

”پر اوهين زندگيءَ کي ايترو گنيرتا مان وٺو ڇو ٿا؟“

”نه وٺان نه؟ شايد نه وٺان، جيڪڏهن تون نه هجين، پوءِ شايد آپگهاٽ ڪرڻ ۾ تڪليف نه ٿئي...“
 ان کان اڳ منهنجو هٿ هن جي وات تائين پهچي ويو، ”ڀڳوان جي واسطي ائين نه چئو، ڇا سڀان جي غم تي اڄ جي خوشي ناس ڪري ڇڏجي؟“
 ”سڀان جو غم ئي اڄ جي خوشيءَ جو آرنڊ آهي. هر خوشي غم جو اشارو آهي. سڀتا We are

Condemned to live زندگي اسان کي ڀوڳڻ لاءِ
ملي آهي.

”اوهانجو سڄو خيال نه هئڻ جي غم تي ٻڌل
آهي، هئڻ جي سک به نه آهي. ڇو آهي، انجو لطف
مائڻ سکون ايترو ڇا ڪائي نه آهي؟“

”نوڪي ڇا سمجهايان. اسين زندگيءَ ۾ Secured
نه آهيون، نه پورا جيئڻ جا وسيلو ميسر آهن ۽ نه
مرڻ جا، نه بهتر نموني سان چڻي ٿو سگهجي، نه
بهتر نموني سان مري ٿو سگهجي.“

شاديءَ کان اڳ هو اڪثر خوش رهندو هو.
ڪوٽا پڙهندو، ٻڌائيندو، ڪتاب پري ڦٽو ڪندو ۽
مڪت مڪت ڪندو. شاديءَ بعد هو نه لکندو ۽ نه
ڪتاب پري ڦٽو ڪندو، صرف اڳيان وڌي پاڪر
پائيندو ۽ مشڪندو. ڪشمير جو سفر صرف هن جي
انهن مسڪراهن جي ڏکيئن تي ئي ٿي سگهيو. مگر
آهستي آهستي اهي مسڪراهنون، شفاف تي رکيل
ڪتابن جيئن پرائيئون ٿينديون ويون، مون هنجي جهري
تي اهي ساڳيون مسڪراهنون آڻڻ لاءِ نوڪري ڪرڻ
جي لڳا ڏيکاري، مگر هن هميشه انجي آڻوڻا ڪئي.
اها ڳالهه هو برداشت ڪري نٿي سگهيو. هن کي
اهو سوچيندي مائسڪ ٽڪليف پئي ٿي.

رات هو ماني کائي اڻڀرو ٿي، مون چيو، ”ٻڌو،
مونکي نوڪريءَ جو آرڊر آيو آهي. ڪريان؟“

هن نيڪن سان منهن صفا ٿي ڪيو. يڪدم
تيز ٿي چيائين،
”ڇا؟“

”مان اوهانجو ڏک سهي ٿي سگهان.“
”انگري مون تي مهرباني ڪرڻ ٿي چاهين؟“
”ائين چئي هن نيڪن کي پريان ڦٽو ڪيو.
”اهو ته ڏک سک جو ساٿ آهي.“
”۽ انجو ڏيندورو به آهي.“

”اوهان پل منهنجو ايمان ڪريو، مگر مون
فيصلو ڪيو آهي.“

”ڇا تون اڪيلي پنهنجي روءِ سوء فيصلو ڪري
سگهندي آهين؟“

”ڇا سوچ جو ڪم صرف به يا انکان مٿي دماغ
ڪري سگهندا آهن؟“

”مان فيصلي جي ڳالهه ٿو پڇان.“
”مگر فيصلو ڪرڻ لاءِ به دماغ ڊوڙائڻو
پوندو آهي.“

”پر مونکي اها ڳالهه پسند نه آهي.“
”ڇو پسند نه آهي؟“

”ڇو جو مان توکي انهن تڪليفن کان بچائڻ
ٿو چاهيان جن تڪليفون منهنجو دم گهٽيو آهي.“

”مگر اوهان سان گڏ منهنجو به ٿو دم نڪري،
جيڪڏهن مان نوڪري ڪنڊيس ته آمدني وڌندي،
تڪليفون گهٽبيون.“

”نوڪري ڪرڻ خود هڪ تڪليف آهي. تڪليف سان تڪليفن کي ڪيئن ٿو گهٽائي سگهجي؟“
 ”تم اوهين اجازت نه ڏيندا؟“
 ”سٺيتا!“

”ڇو جو ان ۾ اوهانجي بيعزتي آهي!“
 ”سٺيتا!“

”يا ڇڏو ته اوهانجو مون ۾ وشواس ڪونهي. نه مان اوهانجي زال نه، غلام آهيان، ڇو جو ان طرح آزاد ٿيڻ سبب منهنجي من مان گهٽن ۽ دوست هلي ويندي ۽ انڪري اوهانکي پيار جا آهي. ڊائلاگ نه ملندا، جنهن لاءِ اوهين اڪيلي سر ايڏيون تڪليفون برداشت ڪرڻ بهتر سمجهو نا“

”ڇا مانيءَ ۾ زهر ڏيڻ توکي بهتر نه لڳو؟“
 ”مان عورت آهيان، راکشڻ نه آهيان، ان حالت ۾ زهر مان پائڪي ڏيئي سگهان ٿي، مگر ان جي به ڪهڙي ضرورت آهي؟ هڪ عورت جي ڌرتي روز زهر جو ڍڪ ڪنهن کي نٿو ملي؟ ڪير آزاد آهي؟ ڪنهنجو سمنان آهي؟“

اڇانڪ هنجو هٿ مٿي ڪڇي ويو ۽ هن چلائي چيو، ”تنهنجو ايڏو سامس؟“

ان ڪڇيل هٿ ڏانهن نھاري مون به چلايو، ”ڏيو پنهنجي ویرتا جو ثبوت... ماريو... ختم ڪري ڇڏيو. اهو سڀ هڪ وقت ۽ يڪساھي ٿيندو، پنھي کي چونڪارو ملي ويندو.“

”تنهنجي منهن مان اهڙي ڳالهه ٻڌڻ بعد مان سمجهان ٿو ته جيڪڏهن مان ڪنوارو هجان ها ته بهتر ٿئي ها ۽ اڃان به وڌيڪ بهتر ٿئي جيڪڏهن منهنجو ٻيءَ به ڪنوارو هجي ها. ڪنهن طرح مان نه هيءَ ديهه ملي ها، نه پراڻ مان ها ۽ نه تون ملين ها“

تڏهن مان ٻئي ڪمري ۾ ڌوڪيندي ويس. ڇا هو ان طرح مونکي ماري سگهي ٿو؟ ته پوءِ آخر مان ڇو جيئان؟ ڪلهه ڏک، اڄ ڏک، سڀان ڏک، ڏک جو ڪو انت نه آهي. اڄ هو مونکي مارڻ آيو ۽ چوي ٿو ته ڪاش مان ڪنوارو هجان ها.... ان حالت ۾ مان ڇا جيئي سگهان ٿي؟.....

۽ مون گاسليٽ جو دٻو کڻي پنهنجي مٿان وڌو. نه نفرت نه ٿي. منهنجي سڄي ساڙهي، سڄو بدن گاسليٽ ۾ پسي ويو. سوچيم، هاڻ هڪ تيلي ڏينديس ۽ ڪن گهڙين جي پيڙا بعد زندگيءَ جي انيڪ ڏکڻ کان آزاد ٿي وينديس.

مان ڪڇن ۾ ويس. ماڇيس ڳوليم. ڪڇن ۾ ماڇيس نه هو. ڪپٽ ڪوليم. اتي نه هو. انڊريون سڄو ڪمرو ڳوليم، اتي به نه هو، هڪ جاري تي رکيو هو. ڪنير ۽ ڪوليم. مگر ان ۾ تيليون نه هيون. پيتي ڪوليم، ڪپڙا ڪڍي ٿڌا ڪيم. مگر ماڇيس نه هو. سوچيم: ڇا ٻاهر وڃان؟ مگر منهنجا ڪپڙا ته گاسليٽ سبب آلا هئا ۽ انهن مان بانس به ٿي آئي.

وار به بگڙجي ويا هئا ۽ منهن به سخت ئي ويو هو. آخر
مان ماچيس ڪٿان آئين؟

بيوسي ۽ وچان مان ڦٽڪڻ لڳيس.

ڏٺم ته هو ساسهون بيٺو هو. پڇيائين، ”هي ڇا جو
آواز هو.“

مگر مان جواب ڏيان يا نه ڏيئي رهنجو ايمان
ڪريان، انکان اڳ هن جي نظر ڪنهن جي چائينت
وٽ رکيل ڪاسليٽ جي دٻي تي پئي. اڳيان وڌي
منهنجا ڪپڙا منگهندي چيائين، ”ڇا تو پنهنجي مٿان
ڪاسليٽ وڌو آهي؟“

”ڇاڪاڻ جو توکي چڪا جي خرچ کان بچائڻ
آهي چاهيم.“

اهڙي سخت ڳالهه ٻڌي هن جو منهن لهي ويو، ۽
مون کيس توهان ڪري به ته نه ڳالهائڻو هو. چيائين،
”ڇا ان طرح تون مون کي برباد ڪري ويندين؟“

”مان تنگهه اچي ويئي آهيان، ليڪن تنهنجي گهر
۾ ٻاڻڪي باهه لڳائڻ لاءِ ماچيس به نه آهي.“

هو هيٺ جهڪي ويو ۽ اڻي ٻانهون منهنجي
گوڏن ۾ ورائيندي چيائين، ”ان بهاني به ته جيئي
سگهجي ٿو.“

منهنجي رانڊ ۾ هن جي منهن جي هڏن ۽ ماس جو
سخت ڇهه ٿيو. سخت غصي ۾ هئڻ جي باوجود

منهنجي من ۾ ٻيوسي ۽ جو احساس گهرو ٿيندو ويو.
 پوءِ مان سوچڻ لڳيس ته ڇا مڃڻ ٻچ هو ۽ مان
 انهن ٻين هزارن جيان آهيون، جيڪي انگري جيئن
 لاهه مجبور آهن ڇاڪاڻ جو انهن ۾ ساهه آهي ۽ اهو
 هنن جو درياڳ آهي؟

هٽو، مونڪان پري ٿيو

صبح جو پنجين بجي، آشا چانهه جو ڪوپ هٽ
۾ جهلي اچي مهيش جي پلنگ ڀرسان بيٺي. جهڪي
چانهه جو ڪوپ کڻڻ وقت ڪيسن جون ٻه چڱيون
هيٺ ڪسڪي آيس ۽ جنهن سبب هنجي ڪاٻي اک
انهن پٺيان لڪي وئي. هن ڪاٻي هٿ سان پنهنجا
وار منواريو.

مهيش جي ٻانهن پلنگ کان ٻاهر لٽڪي رهي
هئي. منهن ڪانسواءِ سڄو بدن چادر سان ڍڪيل هئس.
هنجي منهن جون نسون ٽائيل هيون. ڇڻ هو ننڊ ۾
به هميشه جيان پوڳي رهيو هو.

ٿورو ڀريان ٻئي پلنگ تي ٻن ٻارن سان چندر
ستو پيو هو. آشا اچرج وڃان چانهه جو ڪوپ ٽيبل
تي رکيو.

چندر صبح جو سويل ننڊ مان نه آئي، اها ڳالهه
نئين نه هئي. هو سڄو ڏينهن آفيس ۾ ڪم ڪندو
هو ۽ شام جو آشا ۽ ٻارن لاءِ ڦل ۽ ڦول وٺي ايندو
هو. گهر اچي هو ٻارن سان ملندو، مارتول کڻي
ڪلهه جو اڌ ۾ ڇڏيل ڪم پورو ڪندو، گپ شپ
هڻندو ۽ ٻارن کي ڀرسان وهاري ماني کائيندو ۽
ڳالهون ٻڌي ۽ ٻڌائي لڻي پوندو. آشا لاءِ به هنجي

جيون جو آديش، ڪنهن حد تائين، رات جي اهڙن درشين ۾ پورو ٿي ٿيو ۽ هن آن مان پنهنجي روپ جي سمورڻا ٿي پائي. هو اها ڳالهه وڏي نه هئي ته هو اڪيلي صبح جو وئين بجلي آندي هئي، پوڄا ڪندي هئي، پاڻي پريندي هئي ۽ چانهه جا ٻه پيالا چاڙهي 'ماريڪا' يا 'نئين ڪهانيان' پڙهندي هئي.

پر ان گهر ۾ ڪڏهن مهيش به ايندو هو. هو اڪيلو هو ۽ هنجي زندگيءَ ۾ ڪجهه به استائڻي نه هو. هو اڪثر استرڀن جون ڳالهيون ڪندو هو. رات جو ٻي ٻي بجلي تائين هو ديويڻ ديوتائن ۽ شرت چندر جي ٺاڻڪن بابت طرح طرح جون ٽڪيڙيون ڪندو ۽ آخر غشي ڪائي لپتي پوندو.

پهرين پهرين هو جڏهن ان گهر ۾ سٽو هو، تڏهن پوري پنجن بجلي هنجي اک ڪلي هئي ۽ جڏهن آشا چانهه جو پيو پيالو کڻڻ واري هئي، تڏهن هن ديبل نموني رڙ ڪئي، "آشا پايي- اها ته Capitalist Exploitation چئي- ڇا هڪ ڪوپ جو آڌڪار مونکي نه آهي؟"

۽ جڏهن آشا آهڙي ڪوپ هن ڏانهن ڪئي آئي، تڏهن مهيش ٻئي هٿ ٻڌي چيو، "پاڻي غلطي ٿي- ان ٻئي ڪوپ تي مونکي ڪوبه آڌڪار ڪونهي." تڏهن آشا ڪندي چيو، "ڀڄو نه- مان اوهانکي هنجو نه، پنهنجو ڪوپ ٿي ڏيان، هنجو ڪوپ مون اڳ ۾ ئي پي چڏيو آهي."

اها ڪل هئي ڇا مهيش کي اڪثر مضبوط ڪندي
 هئي۔ آتم وشواسي بڻائيندي هئي. ڄڻ رائي ڦاٽي
 هڪ ناري هنڪي فقط انڪري ڇڏي ويئي، ڇاڪاڻ
 جو هنڪي هائر سوسائٽيءَ ۾ گهمڻ جو شوق نه هو
 ۽ هو اڪثر ڳالهائيندو رهندو هو، تڏهن نهايت چوڻ
 ڪاٺي هئو ان گهر ۾ آيو هو، ڇنڊر ته دوست جو
 ڏک نه ڏسي پاسو ورائي لپتي پيو. پر آشا هئي ڇا
 ڏک ڪرڻ سان گڏ مشڪي به رهي هئي. هن چيو:
 ”توهين ڏينهن رات ڳالهائيندا ۽ رسالن ۾ نه معلوم
 ڪهڙا خشڪ ليک شائع ڪرايو ٿا۔ ماڊرن ڇوڪريون
 پور نه ٿينديون ته ڇا ڪنديون؟.... هڪ ڳالهه ٻڌو....
 جيڪي ڇوڪريون ڪيفي هائوس ۾ ڪل ٻڏي، يا
 ڪارنيوال ۾ ڇڙو ٻڏي ڇڪجي اينديون آهن، سي
 ڪنهن گهر ۾ جيون جو آديش پورو ڪرڻ کان
 ٽنڪسي ۾ ڪنٺريٻڊ جا چڪر لڳائڻ وڌيڪ پسند
 ڪنديون آهن. سڀ ڇوڪريون توهانکي چاهينديون
 آهن ۽ ناپسند ڪنديون آهن۔ ڇو؟۔ ڇو ته هنن کي
 پهرين مڙس نه، پريمي ڪون ۽ توهان.... هم هم هم
 ... توهان آهيو پتتي جي ڳولها ۾.... ٻڌو، ماڊرن
 ڇوڪريون پنهنجي پرس ۾ سڀا ڪٿي گهمنديون آهن.
 ور مالها نه ڪٿي گهمنديون آهن.“
 ”نه پوءِ مان ڇا ڪريان!“

”ذرا عقلمند ٿيو. ملاقات ڀلي ڪريو، پر ڪجهه
 گهٽ ڳالهائيو. موقعو ملڻ تي سول مئريج ڪري
 ڇو۔ بس.“

تنهن بعد مهيش نه معلوم ڪهڻا ڏينهن ڪليڪٽر جي آفيس مان وٺي آيل سول مئريج جا پٺا کيسي ۾ وجهي گهمڻ لڳو. ڄاڻل سڃاڻل ڇوڪرين جي نزديڪ ويو. هو ڪلارڪ هو ۽ ڇوڪرين کي آفيسرن جا سڀنا هئا. هنجي کيسي جا پٺا مڙي ڦاٽي ويا. هو اداس رهن لڳو ۽ جڏهن هنجي اداسائي هنکي نهايت مست بڻائي ڇڏيندي هئي، تڏهن گهر ڏانهن نه اچڻ جو نياپو موڪلي ڇنڊر ڏانهن هليو ايندو هو. ڇنڊر جو هنجو دوست هو ۽ جنهن جي شاديءَ تي هن ناچ ڪيو هو.

صبح جو پنجين بجي هنجي اک ڪلندي هئي ۽ هر ڏسندو هو ته اڳيان ڪير بڻو آهي، جنهنجي هٿن ۾ چانهه جو ڪوپ آهي. نه معلوم ڪهڻا صبح هن خاموشيءَ سان چانهه ورتي هوندي، ٻيئي هوندي ۽ ٽنڪ يو چئي هوندي. پر صبح هن چيو، ”آشا، ائين ڇو آهي جو جڏهن به تون منهنجي نزديڪ اچي بيهيڻ ٿي، منهنجي اک کلي ٿي؟“ تنهنجي آتما جو منهنجي آتما مان ڪهڙو لاڳاپو آهي؟....“

آشا جي من ۾ ڪجهه هو، جنهن کي ان ڳالهه ڪجهه چوريو ۽ هنجي مک تي پريٽ جو موجهرو ڦهلجي ويو. چيائين، ”توهانجي آتما ڪميونسٽ ٿي لڳي، ان کي هر ڳالهه برابر ڪجي. چانهه جي پن ڪوپن جي وچ ۾ به....“

۽ مهيش جڏهن زور سان ڪاڻ لڳو، تڏهن ٻرئين
پلنگ تان چنڊر جو آواز آيو. ”اڙي ٻائي، هڪ
ڪميونسٽ هتي به ستو پيو آهي. اُنکي ڪجهه
ملندو يا نه؟...“

”اڙي واه،“ مهيش چيو، ”تون ڇا جاگي اسانجون
ڳالهون ٻڌي رهيو هئين؟“

”نه مان سوچي رهيو هوس،“ چنڊر ڪلندي چيو،
”تم جهڙي ڀاپي توکي ملي آهي، اهڙي ڪڏهن
مونکي به ملندي يا نه ۽ مونکي به اهڙي قسم جو،
چانهه جو پيالو ملندو يا نه....“

۽ جڏهن ٺهڻي هڪ ئي وقت ڪلي پورو ڪيو،
تڏهن مهيش چيو، ”چنڊر، اڄ منهنجي هڪ وڏي
غلط فهمي دور ٿي آهي. اڳ ۾ مان سمجهندو هوس
تم جن کي ديوين جهڙيون زالون آهن، سي نهايت
خوش نصيب آهن. پر لڳي ٿو، ديوين جهڙيون ڀاڻيون
به سڀني کي نصيب ٿيون ٿين. اوه... مان ڪيترو
نه خوش نصيب آهيان...“

۽ آشا چانهه جو پيالو کڻي، ان کان اڳ چنڊر
چيو، ”ڪجهه اسانکي به خوش ٿيڻ جو موقعو ڏيو-
ڪا ديوي نه ته دڻيڻائي وئي اچو-“ ۽ هو پاڻ ئي
ان ڳالهه تي ڪلي مزي سان لپتي پيو.

ليٽي مهيش به پيو، پر هو سوچڻ لڳو: ’ڪنهن
کي ته آئيندس پنهنجي جيون ۾، جا مونسان گڏ،
هنجو به خيال ڪندي....‘

۽ هاڻ اهو پهريون دفعو هو، پورن ٽن سالن جو، آڻا مهيش جي پاسي کان اچي بيٺي پر هن اکيون نه کوليون هيون.

هو ڪيترو ڊکي آهي.... اهو سوچي هن نهايت آهستي مهيش جي لڏڪندڙ ٻانهن مٿي ڪئي. پر هي ڇا!.... ايترو بخار.... ۽ هن مهيش جي پيشانيءَ تي هٿ رکيو ۽ اڃان اهو هٿ هٽيوئي نه هو جو مهيش جون اکيون کليون. هن چيو، ”ڪير-تون؟“

آڻا پر واري ڪرسيءَ تي وهندي چيو، ”آڏي رات جو ڪيڏانهن پٽڪي رهيا هئا؟- ڇا اوهين اسانجي گهر تڏهن ايندا، جڏهن توهانکي نيند ڏني ويندي؟- رات هو توهانکي پڪڙي آيا- نه ته هيڏي بخار ۾ گهر وڃي ڇا سيني کي ستايو ها....“

مهيش ٻانهن کي پيشانيءَ تي رکندي چيو، ”رهڻ ڏي ڀاڳي- سڀ ڪجهه ختم ٿي ويو!“
 ”پر ڇا ختم ٿي ويو!“
 ”سڀ ڪجهه.“

”پر مان به ته ڪجهه سمجهان“

مهيش پاسو ورائيندي، نظر سامهون واري ديوار ۾ جمائيندي چيو، ”سڀ ڪجهه سمجهيو نه ويندو آهي. ڪجهه آهي، جو سمجهڻ ضروري به نه آهي. شايد مونکي بخار آهي آڻا- ڇا هي ديوار هتان هٿائي نٿو سگهجي؟“

”ديوار هٿائي ڇڏجي.... ڇو؟“

”مان ڏاڍو بيمار آهيان. ڏس ڪٿي هيءَ ديوار بيمار نه ٿي پوي. مان جنهن ديوار ڏانهن ٺهاري نڌس، اها ديوار بيمار ٿيندي....“

”تم پوءِ هين ڪريو.“ آشا نرڙ ۾ گهنج ٺاهيندي چيو، ”اوهان مونڱانهن ٺهاريو. ڏسو، مان بيمار ٿيان ٿي.“

”نه... نه.“ چئي هن پاسو ورائي ڇڏيو.

چندر آفيس ۾ هليو ويو ۽ ٻئي ٻار راند ڪري رهيا هئا.

آشا چيو، ”پوءِ ڇا ٿيو؟“

”پوءِ هن مشڪيو ۽ مان هن ڏانهن وڌي ويس.“ مهيش چيو، ”هن چيو، ’ٺٽڪسي پڪڙو‘. مون ٺٽڪسي پڪڙي. اسين ٻئي جو هو ٿي وياسين. گهمياسين ۽ پوءِ....“ آشا ڪرسيءَ تي ويهي سڀ ڳالهون ٻڌي رهي هئي. مهيش ڪنڌ جي هيٺان ٻه وهاڻا رکي ليٽيو پيو هو ۽ هنجي نظر ڇت ۾ هئي.

”۽ پوءِ؟“ آشا نهايت گپير ٿيندي پڇيو.

”۽ پوءِ اسين هوٽل ۾ وياسين.... وشواس ڪڇ، مون ڪجهه پيو سمجهيو هو. هن مونکي پنهنجي انڊريس ڏني ۽ منهنجو پرنس کڻي هلي ويئي.... پڇاڙيءَ جو....“

”ڇه-آ!....“

مھيش ٻلنگ تي آئي ويٺو. چيائين، ”ڀاڻي هڪ
ڳالهه چوان... ڏس سامهون ڪڇن ۾ پيو آهي نه؟...
ماڻهو ان تي ڦاڪا پچائيندا آهن... پر مون؟... پر مون
ان مان پنهنجو منهن...“ وڌيڪ هو چئي نه سگهيو
۽ وڌيڪ هوءَ ٻڌي نه سگهي.

پورا ئي ڏينهن هو ان گهر ۾ پيو هو ۽ پورا
ٽي ڏينهن ان وشيه تي ڪو بحث ڪونه ڇڙيو. چوٿين
ڏينهن هو جڏهن موڪلائڻ لڳو، تڏهن آشا چيو،
”ذرا ترسو- هڪ ڳالهه ٻڌو.“

هو کيسي مان هٿ ڪڍي چپ چاپ بيٺي رهيو.
”وڃن ڏيو ته وري اهڙي غلطي نه ڪندا.“
”وڃن ڏيان... اهڙي ڳالهه ٻڌڻ کانپوءِ به تون
مون کان نفرت نٿي ڪرين؟“

”نفرت؟“ آشا هڪ لنبو سامه ڪئي چيو، ”نفرت
مان ڪري سگهان ٿي- پر پوءِ ان حالت ۾ اوهان کي
هڪ ٻل لاءِ به هن گهر ۾ ويهڻ جي اجازت نه ملندي...“
”جيڪڏهن اها ئي ڳالهه آهي ته پوءِ مان هتي
ڪڏهن به نه ايندس...“ ائين چوڻ بعد هنجي منهن
۾ سختي پيدا ٿي، ان هنجي آدامائيءَ کي اڃا به
وڌيڪ ظاهر ڪري ڇڏيو.

”اهائي ڳالهه نه آهي،“ آشا محڪم ٿي چيو،
”مان اوهان جون مجبوريون سمجهان ٿي ۽ صرف ان
ڪري اوهان کان نفرت نٿي ڪريان- پر اوهين
ايترو هيٺ نه لهو... ڪجهه پاڻ سنڀاليو. اوهين

هنجا سڀ کان وڌيڪ پريءَ مٿي آيو، ان ڪري
اوهانجو دڪ مونکي ماري ٿو. وڃن ڏيو.“

”آشا...“ هن چيو، ”هو ڪنڊ ۾ بيد جو لڪڻ
پيو آهي نه... هٿي ڇڏ ۾ ڇار... ڀڄتاڻن مان نه ڄاڻان،
پر ڪٿا جي سزا ملڻ گهرجي...“

”هڪڙهن اوهانجو اندر وارو زنده آهي، آشا
چيو، ”ته پوءِ اهي بيد ۾ اوهانکي لڳندا.“

مهيش چيو، ”ڪيتري ڪٺور آهين تون، آشا.“
”آهيان- وڃو... آفيس وڃو ۽ پوءِ سڌو گهر
وڃو... اڃا مان پاڻيهي هنڪي چونڊيس ته هو جلدي
اوهانجي شاديءَ جو بندوبست ڪري...“

”مان ويڃان ٿو... پر ظاهر آهي، تون منهنجون
مجهوريون ٿئي سمجهين.“

”ليڪ آهي،“ هن سخت جواب ڏنو، ”توهين
خود چوندا آهيو: سڀ ڪجهه سمجهڻ ضروري نه آهي.“
يڪايڪ مهيش اڌ ڏاڪڻ ۾ بيهي رهيو- ڇا آشا

اڃا منهنجو ايمان نه ڪيو آهي؟ مان پورن ٽيهن سالن
جو آهيان. پورا ٽيهه سال مون ڀوڳيو آهي- جوانيءَ
جي هر رات مون ٽڙپندي گذاري آهي. ڇا هڪ ڪٿا
ڪرڻ لاءِ ايترو دڪ ڪاٺي نه آهي؟ ۽ ڪٿا ڪٿا

ڪيئن آهي؟- ڪنهن خوبصورت جڳهه تي هڪ
خوبصورت شام گذارڻ لاءِ ڇا ضروري آهي، ته ٻن ڇٽن
جي سنڀال ڪي، ڪن سالن جي عمر هجي؟ هڪ نظر ڇو پنهنجو
جادو آهي، هڪ ڇههءَ جو پنهنجو اثر آهي- پر ضروري

آهي ته نظر ۽ ڇهه ۾ سالن جي وٿي هجي؟... ۽ هوءَ ڇا هئي؟ هنجو شرير هو يا راڳي هئي!.... ڪيترو بيباڪ.... ڪلها بيباڪ، ڇاتي بيباڪ، ستر بيباڪ، گوڏا بيباڪ، مرا ۽ رانون بيباڪ.... هر ڪنهن انگ ۾ للڪار جي گونج!.... زندگي، مونکي ڪجهه نه ڏنو آهي، مان انجو هن کان بدلو وٺندس.... مان زندگيءَ کي ڇڪ پائيندس، هنجو ماس چئندس....

۽ هن هلڻ شروع ڪيو ۽ سوچڻ شروع ڪيو: مان جڳهه جڳهه تي مينڪائون ڏسان ٿو. زلفن جا ڪمند ۽ نظرن جا رسا وجهڻ واريون - ماڻهو ڪٿڙا ڪجهه لڪائڻ لاءِ پائيندا آهن، هو ڪجهه ظاهر ڪرڻ لاءِ پائينديون آهن.... شراب سڀ پين ٿا، مون جي جوڻو پيو ته ڇا ٿيو؟... مان هڪ ڇانوم جي ڪوپ تي اهو سڀ ڪجهه ڇڏي نٿو سگهان....

هوءَ هوٽل جي هڪ روم ۾ لڏيو پيو هو، سمنڊ طرف واري دري کلي پيئي هئي، جتان هو، لهرن ۽ وڻن جي لڏڻ جا آواز ٿي آيا.

ريٽا چوٽيءَ مان ويٺي ڪڍي پنهنجا وار ڪولي ڇڏيا ۽ ساڙهيءَ جي پلانڊ کي ڇاتيءَ تان ڪسڪائي هوءَ اچي ان پلنگ تي ويئي. ڪن گهڙين جي خاسوشيءَ بعد هن چيو، ”ڇا ٿو سوچين؟“

مهيش هنجي کلي ۾ ٻانهن وجهي هنکي پلنگ تي لڏائي ڇڏيو ۽ چيو، ”سوچيان ٿو، تون ڪيتري نه سندر آئين.“

ريٽا ڪليو. چيائين، ”ڇا اها ڳالهه سوچڻ جي آهي.“
 ”مان تنهنجي شرير جي ڳالهه نٿو ڪريان، آما
 جي ٿو ڪريان.“

ريٽا پنهنجي ڊگهن وارن مان مهيش جو منهن
 ڏيکيندي چيو، ”مان وٽيسا آهيان. مون وٽ شرير
 آهي، صرف شرير.“

مهيش انهن زلفن کي هٽائيندي چيو، ”مان
 ڄاڻان ٿو، اها ڳالهه صحيح ڪونهي. تون ۽ مان صرف
 پنهنجي مجبورين جي مٿاسا ڪريون ٿا. تون پنهنجي
 زندگيءَ ۾ ڪڏهن به ڪنهنجي پتي ٿي نه سگهي
 آهين ۽ مان“

ريٽا ڪلڻ لڳي ۽ پوءِ مهيش جا چپ چمڪندي چيائين،
 ”I am your wife an evening wife.“

”خوب خوب.“ چئي مهيش اٿي ويٺو چيائين، ”ڇا
 خيال آهي. ان خيال تي تون هڪ ڪويتا جوڙي
 انگلنڊ ۾ هڪ لک روپيا ڪمائي سگهين ٿي.“

ريٽا هنجي ڪچ ۾ مٿو رکي چيو، ”I want
 your love, taht's all.“ مهيش پنهنجو منهن
 دنجي وارن ۾ لڪائي ڇڏيو.

هڪ دفعي ريٽا چيو، ”مونکي هڪ ساڙهي کپي-
 منهنجون ٻانهون ڏسو- انهن لاءِ چوڙيون ڪجن.“

مهيش چيو، ”اڙي- هيترا ڏينهن تو مون کان ڪجهه
 به نه ورتو آهي- سوچيو هئم تون به شايد شرت چندر
 جي هڪ ٻي چندر مڪي آهين.“

”چندر مڪي ڪير هئي؟“ هن اچرج مان پڇيو.
 مهيش هنڪي مختصر ۾ ڏيوداس جي ڪهاڻي
 ٻڌائي. ريتا چيو، ”چندر مڪيءَ وٽ سڀ ڪجهه هو،
 پر مون وٽ....؟“

مهيش هن کي وڃ ۾ ڪٽيندي چيو، ”
 ڏيوداس به زميندار جو پٽ هو. هو اڪثر هزار
 رپيا پنهنجي کيسي ۾ کڻي گهمندو هو ۽ مان....؟“
 ۽ هو کلڻ لڳو.

ريتا هنڪي پهريون دفعو ڪنهن بس اسٽنڊ تي
 ملي هئي. ٻيو دفعو به هوءَ اتيئي ملي ۽ پوءِ ملاقاتن
 جون جڳههون بدلجندڙيون رهيون. مهيش جون سٺيماڻون،
 اخبارون ۽ ٻيو گهمڻ بند ٿي ويو ۽ پورو هڪ سال
 چندر جي گهر نه ويو. آشا به دفعا هنڪي ٽيليفون
 تي گهر اچڻ لاءِ چيو ۽ هڪ دفعو چندر سان گڏ
 آفيس ۾ به ويس، پر هن جواب ڏنو. ”مان بدلجي
 ويو آهيان. مان ٻيو آهيان. مونکي ڇڏي ڏيو.“
 چندر پنهنجي ليکي ڪا ڳالهه بحث سان مڃڻ وارو
 نه هو، انڪري هن اهڙو حق پڻ کي به ڏيئي
 ڇڏيو. هو پر آشا جي راه موجب مهيش اڃا ساڳيو
 هو، صرف هن جي زندگيءَ جون ڪي راهون بدلجي
 ويون هيون. هو اڃا به ڊڪي هو ۽ هن جي ڪل
 اڃا به گهري ويدنا جي ساکي هئي. وڃڻ ۾ چار دفعا
 ڪي ڪلچرل پروگرام ٿيا. پر مهيش ڪنهن به
 پروگرام ۾ حاضر نه رهيو. هڪ پروگرام ۾ آشا ساڻ

رائي ملي ويئي. ڳالهه ڳالهه تان هن پڇيو، ”هو
ڪٿي آهي؟“

”ڪير؟“ آشا اڇرج وڇان پڇيو.
”هو، مهيش.“

”مهيش!- مان ڇا ڄاڻان....“

”تون نٿي ڄاڻين- تون نٿي ڄاڻين ته ڪير به
ڄاڻي نٿو سگهي.“

”ڇو؟“ آشا نهايت سخت ٿي پڇيو.

”هو تنهن جو ڏير آهي نه؟“

”اڳ هو، هاڻ ڪونهي.“

”مطلب؟“

”مطلب؟“ آشا چيو، ”مطلب مان مطلب؟- هو

گهڙو به آهي، ڪيئن به آهي، ڪٿي به آهي، ان
سان تنهن جو مطلب....“

رائيءَ معافي طلب نوع و چيو، ”هڪ دفعو

هن سان ملڻ چاهيان ٿي. هن کان معافي وٺي اٿم.“

”معافي.... چاچي معافي....“

”مون هن کي دوکو ڏنو هو. هاڻ واپس ته

هو سويڪار نه ڪندو. معافي وٺي مان آتما جي

شائتي پائڻ چاهيان ٿي.“

آشا ڪجهه جهلي. چيو ”رائي!.... ته ڇا تون

واپس وڃڻ لاءِ تيار آهين؟“

”ڇا اهو ممڪن آهي؟“

”پر تو ته هن کي ٽڪرايو هو!....“

”منهنجو درياڳ! مان چمڪندڙ سڀن جي
ترشنا ۾ ڀٽڪي ويئي هئس. آسا، مونکي هن مان
پهرين ملا ٿم....“

۽ ٺيڪ ان رات پهريون دفعو مهيش ريتا جي
گهر ويو. رات جو وقت هو. هن دروازو کڙڪايو.
آواز آيو، ”ڪير آهي؟“
”ريتا مان مهيش آهيان.“

دروازو کليو. مهيش پهريون سوال ڪيو، ”ڇا
گهر ۾ اڪيلي آهين؟“
”نه.“ هن چيو، ”هڪ ٻي به آهي- پنهنجي
ڪري ۾.“

”تون ڇا ويني ڪرين؟“
”مائي.“

مائي!.... هنکي اچرج لڳو. ڇا اهڙيون استانيون
مانيون به ڪنديون آهن!؟- اهڙين نارين جي اسان
پنهنجي سماج ۾ ڇا ڪلپنا ڪئي آهي، تن ۾ هنن کي
ڇا ڪاٺڻ لاه پيٽ هوندو آهي؟.... پيٽ ٿي هوندو
آهي... هنکي ٻيو خيال آيو، ۽ جنهن سبب هو ائين
ٻڄي وينديون آهن.

ريتا هن کي اندر وٺي آئي. گهر رواجي ڍنگ
مان سينگاريل هو. هو هڪ ڪرسيءَ تي ٿي ويٺو.
ڪجهه وڌيڪ آداس، ڪجهه وڌيڪ پريشان چيائين،
”ريتا- تون ڇائين ٿي، مان توکي چاهيان ٿو.“
ريتا آهستي ڪنڌ ڌوڻيو.

”مان، مهيش پنهنجي من جي هڪ ڳالهه چوڻ شروع ڪئي، ”مان توکي هڪ ڳالهه چوڻ چاهيان ٿو.“

”مان به اوهان کي هڪ ڳالهه چوڻ چاهيان ٿي.“

”ڪهڙي ڳالهه؟“ ڪنهن ان چاتل خوشيءَ کان بانولو بڻجي هن پڇيو.

”اوهان شادي ڪري ڇڏيو. اوهين نهايت نيڪ آهيو، نه، ان طرح سان نه ٺهاريو. اسان جو ڪوئي ڌرم ڪونهي، مان شايد اوهان کي چاهي سگهان ها. پر اوهين نهايت نيڪ آهيو. ايترو نيڪ آهيو، جو مان جڏهن اوهان تي سوچيان ٿي، منهنجي بزنس تي اثر پوي ٿو. ايشور ٿو ڄاڻي، مون کي اوهان وٽان ڪجهه به نه ڪڍي ۽ مان اوهان کي اهو به ٻڌايان ٿي ته ڳوٺ ۾ منهنجو هڪ وڏو ڪٽنب آهي... ڪي ننڍا ڀائر، ڀينرون آهن. ڪنهن طرح مان به ڪمياڻ ٿي. سچ ٿي چوان ته اوهين شادي ڪندا ته مان نهايت خوش ٿينديس... مهرباني ڪري اوهين مونسان نه ڳڙجو...“

”شادي مان ڪندس،“ مهيش نهايت ڪنڀر ٿي چيو، ”۽ ڪندس توهان. ان ۾ ڪا برائي نه آهي. تون جوان آهين ۽ مان ڪمائيندڙ آهيان...“

”پر مان...“

”ڄاڻان ٿو، تنهنجو مذهب مختلف آهي. پر تنهنجو مذهب تنهنجو پيٽ ڀري نٿو سگهي. ليڪ ان طرح، مان منهن جو ڌرم مونکي پتي ٻڌائي نٿو سگهي. اڄ

تون سو ڇڄ. مان ميان ايندس. اسين بمبئي ڇڏي
هنداسين ۽ ڪٿي هلي نئين زندگي بسر ڪنداسين.“
۽ هو جڏهن اٿي هلڻ لڳو، تڏهن پٺيان آواز
آيو۔ ”مھيش ڇانهه ...“

هن چيو، ”ميان پيئندس. جڏهن تون فيصلو ڪندين ۽“
پر ’۽ ڇانهه‘ جي ڳالهه هن جي من ۾ گھڙي
ويئي ۽ ان ڇانهه جي سلسلي ۾ هو ڪنهن صبح ۽
ڪنهن ڇانهه ۽ ڪنهنجي ياد کان ڇڪجي چندر جي
گهر ڏانهن هليو آيو.

آشا مھيش کي ڏسي پھرين نهايت خوش ٿي ۽
يڪساھي کيس راڻيءَ جي ڳالھ ٻڌائڻ تي من وري
آيو، پر هو ۽ پاڻ روڪي ويئي ۽ چيائين، ”توهين
اچي ويا!“

مھيش چندر ڏانهن منهن ڪري چيو، ”منهن جي
من ۾ هڪ ڳالھ آھي جا اوهان کي ٻڌائڻ چاهيان ٿو.“
”ڪهڙي ڳالھ ...“

”مان شادي ٿو ڪريان.“

”شادي! ڪنهن سان؟ ...“ چندر پڇيو.

”ريٽا سان! ...“

”ريٽا! ڪهڙي ريٽا ...“

”هڪ عورت ...“ ائين چئي هن آشا ڏانهن نھاريو.

مشڪي چيائين، ”ڇانهه ملندي؟“

”ڇانهه! ...“ آشا تيزي چيو، ”۽ اوهان جو وڃن ...“

”وڃن! مڃان ٿو ... مون اهو ٿوڙيو آهي“

”اوهان وڃن ٿوڙيو آهي. هتي اسين اوهان لاءِ
ننڍ ڦٽائي ويٺا آهيون ۽ اوهان وڃن ٿوڙي ڇڏيو آهي...“
”مان گناهڪار آهيان، ميان ٿو۔ پر مار ماڻهو
آهيان...“

ٻنهي وچ جي تيزيءَ جيان آشا ڪنڊ مان بيدار
اهو لڪڻ ڪيو ۽ اڳيان وڌي هن اهو زور سان
مهيش جي کاٻي ٻانهن تي هڻندي چيو، ”توهان ماڻهو
نه، جانور آهيو...“

مهيش هڪ هڪ ڇيخ ڪري آشا ڏانهن نهارڻ
لڳو. پر چندر غصبي مان پلنگ تان اٿي چيو، ”آشا
تنهنجو دماغ ته ٽپڪ آهي...“

آشا شيرٽيءَ جيان گرجي چيو، ”اوهين ڇپ رهو.“
مهيش به پنهنجي کاٻي ٻانهن ۾ هٿ وجهي چيو،
”چندر، پاڻيءَ کي ڪجهه نه ڇڻ۔ مون برابر وڃن
پڳو آهي“

مهيش جي آواز ۾ درد هو، پر آشا ان جي اثر
هٿ اچڻ واري نه هئي. هوءَ هڪ ٻي ڇار نه
معلوم ڪيترا دفعا اهو بيدار ڪرڻ زور زور سان
مهيش کي هڻڻ لڳي ۽ چوڻ لڳي، ”اوهان جي قسمت
۾ صرف جهڪ آهن. وٺو تباہ ٿيو۔ وري وٺائين
وٺ وڃجو... هتي نه اچجو...“

۽ جڏهن هن جي هٿ ۾ سور پيو، تڏهن هوءَ
لڪڻ ڦٽو ڪري ٻريان ٿي وڃي بيٺي. چندر
بيوسي ۽ وڃان اهو ناڻڪ ڏسندو رهيو۔ هن پنهنجي

ٻٽيءَ جو ايڏو پيانڪ روپ ڪڏهن به نه ڏٺو هو. مھيش جو سڄو بدن چلجي ويو ۽ هنجڻا زخم پوسرائڻ لڳا هئا، تڏهن به هو چپ چاپ هڪ ڪرسيءَ تي ويهي رهيو ۽ چيائين، ”پلا هاڻ ڇانهه ملندي؟...“ نه معلوم ڪيترو دڪ، نه معلوم ڪيتري ويدنا ان سوال ۾ هئي.

آشا پاڳڻن جيان چنڊر کي چيو، ”هنڪي مسجد ۾ آخرا سين نه هنجو خيال رکنداسين ته ڪير رکندو... ڪيس اها مزا...“

”پر...“ چنڊر تيز ٿي چيو، ”اها ته زيادتي آهي... ته اهڙو توکي حق آهي... نه اهو مناسب آهي... نه اها سڀيتا آهي...“

۽ ان وقت آشا ڏٺو، مھيش جو سڄو بدن ٻهي پيو هو ۽ هو ان ڪرسيءَ تان ڍرڪڻ لڳو هو.

اها رات مھيش سمهي نه سگهيو. گهر وڃڻ جو هو ساهس ڪري نه سگهيو هو. ۽ هو ان رات سوچي رهيو هو. ٺاريءَ جو هيءُ ڪهڙو روپ آهي... رات جي ٽئين پهر ۾ هن ڪنهنڪي ڊپيل سڏڪن ۾ روئندو ڏٺو هنجي من ۾ آيو، هو اٿي، پر هو نه اٿيو. هنجو سڄو بدن اڃا به جلي رهيو هو. پر ڪجهه هو، هن محسوس ڪيو، جو هنجي من ۾ اڃا به صحيح سلامت هو... ۽ هن جي اکين ۾ به گرم گرم آنسو ڇمڪڻ لڳا...

برهم ڦٽي، وري اُسڻو ٿي ڇانهه ٿيڻ جو آواز آيو.

هوءَ بيٺي هئي. ڇپ چاپ اڏول. ۽ جڏهن ڇانهه تيار ٿي ۽ هوءَ هڪ ڪوپ هنجي اڳيان کڻي آئي، تڏهن مهيش پنهنجون اکيون بند ڪري ڇڏيون.

آشا نهايت آهستيءَ سان هنجي پيشانيءَ تي هٿ رکي چيو، ”مهيش — مهيش —“

هڪ ڀل لاه مهيش جي من ۾ ويچار آيو: جيڪڏهن ان طرح سان هن ڪوڪلي شريڙ مان ساهه نڪري وڃي ته اهو ڪيترو سندر آهي! پر وري درد جي ڪراه آئي ۽ هن تڙپندي اکيون کولي چيو، ”ڀاڻي —“

آشا جون اکيون مڇيل هيون. هڪ آنسو ٽپڪي اچي مهيش جي ڳل تي ڪريو. نهايت گرم. هن وري به چيو، ”ڀاڻي — گناه جي سزا جو مونکي ڪو فڪر نه آهي. پر هڪ ڳالهه ٻڌو... مون ڪوبه گناه نه ڪيو آهي... منهنجو گناه فقط اهو آهي، جو، جو ڪجهه مون ڪيو آهي، انکي مون گناه سمجهيو آهي... ان گناه کان مڪت ٿيڻ لاءِ ئي رات ڪنهن وٽ ويو هو. پر تون منهنجي ايترو ته نزديڪ آهين جو ٿو ڪجهه ڄاڻڻ جي ضرورت ئي نه سمجهي ۽ پنهنجو اڌڪار ڄماڻڻ شروع ڪيو... مڃاڻو، اها سزا نه، وردان ئي آهي... ڇا به آهي، پر ان ۾ به سنيه جي پريچيه آهي...“

تڏهن ڀريل ڀريل نگاهه سان آشا ڇانهه جي ڪوپ ڏانهن نهاريو.

مهيش چيو، ”مون کان ڪجهه به لڪل نه آهي...“

رات جي خاموشيءَ ۾ جنهن شخص سڏڪا ڀري رنو هو، تنهنڪي به مان ڄاڻائي ٿو....“
تڏهن آشا چيو، ”مونکي معاف ڪريو.... شايد مون کان پاپ ٿيو آهي.“

هوءَ ’بي، هئي- ۽ هن چيو، ”ريٽا اڄ شام جو هڪ صاحب مان ڪلڪتي رواني ٿي ويئي. اوهان مسٽر مهيش آهيو نه؟- هن چيو ته مان اوهانجي لائق نه آهيان- اوهين ڪنهن سڀي ڀرتيءَ سان شادي ڪريو ۽ مونکي وساري ڇڏيو....“

تڏهن مهيش جي من ۾ آيو، ”ڇا هن سماج ۾ مان هڪ وئشيا کي به پائي نٿو سگهان؟- ڇا مان ايترو بدنصيب آهيان....“

۽ هنجي اندر ڪو نئون سور جاڳڻ لڳو ۽ هن چيو، ”تون به شايد بزنس ڪندي آهين- جوان آهين- مون سان ٺڪسِيءَ ۾ هاندينءَ...“ ائين چئي مهيش نهايت زور سان هنجي پانهن پڪڙي.

هن به زور سان پنهنجي پانهن ڇڏائي چيو، ”ايترا ننڍا به بڻجو. جنهن راه تي هلڻ لاه اوهانکي ريٽا روڪڻ چاهي ٿي، اوهين خود ان راه تي ڪيئن ٿا هلڻ چاهيو؟- هوءَ توهان لاه پنهنجو سڀ ڪجهه ڇڏي هلي ويئي آهي ۽ اڃا به اوهين سمجهو ٿا! مان برابر وئشيا آهيان، پر مان عورت به آهيان.... ۽ هڪ

عورت، عورت کي دوکو نه ڏيندي آهي.... هئو،
 مون کان پري ٿيو....”
 ۽ هئندي، پري ٿيندي هنکي لڳو ته ڇڻ ڪجهه
 هو جنهن ڪن گهڙين لاءِ هنجي سڄي هستي ۽ کسي
 ٽوڙي ڇڏيو هو.

درد ۽ سڀنا

ڪويتا پهرين عورت هئي جنهن سان مون کي آڦمي دوستي رکڻ جو ويچار آيو. هن پنهنجو نالو ڪنهن اخبار يا رساليءَ جي قلمي دوستيءَ واري ڪالم ۾ ڪونه ڏنو هو... هوءَ شاعره هئي ۽ مون کي هن جا شعر بيحد پسند هئا. هن جي شعرن جي خاص خوبِي اها هئي جو انهن ۾ هن جي نازڪ جذبات ۽ نفيس خيالات واري شخصيت اڀريل نظر ايندي هئي. موضوعن جي چونڊ مان ظاهر هو ته هوءَ هڪ باشعور عورت هئي.

مگر ڪويتا سان قلمي دوستي رڪان، ائين ٿي نه سگهيو. هوءَ شادي شده هئي. سڪن آهي ساڻس پنهنجي خط و ڪتابت هن ۽ سندس پتي ۽ وچير تڪرار جو ڪارڻ بڻجي پوي. مان ائين نٿو چوان ته ڪويتا پاڻ غلط سمجهي ها پر سندس پتي کيس غلط سمجهي سگهيو ٿي. پنهنجو خط موت ۾ خط آڻيندو، ۽ هڪ شاعره جو خط پيو ته پاڻ سان گلن جي خوشبوءِ ته ضرور کڻي ايندو. پتي اعتراض وٺي چئي سگهي ٿو: تنهنجا گل پنهنجي چرنب لاءِ آهن، ٻئي پاسي تنهنجو چاهه آڌر ۾. هندستاني مرد وٽ اعتراض وٺڻ لاءِ انيڪ هٿيار موجود آهن؛ ڌرم انهن ۾ وڏو هٿيار آهي. ڪويتا

پتيءَ کي ائين نه چوندي: گل تنهنجا، مگر خوشبوء
 ڪنهن ٻئي جي آهي. مان ته ڪويتا جو صرف پاڻڪ
 هوس. ڄاڻم ٿي ته اسان جي ديس ۾ قلعي دوستيءَ جي
 روايت اڃا قائم نه ٿي آهي. سپاويڪ اهڙين ڳالهين جو
 خيال رکڻو پوي ٿو. ۽ اهو هروڀرو منهنجي زندگيءَ
 ۽ موت جو مسئلو به ڪونه هو. مسئلو ضرور هو،
 پر مان ان کي حل ڪرڻ لاءِ خاص طور پريشان
 نه هوس.

چترڪار آخيان. هر چيز کي ٻن ٻن پهلن کان
 ڏسڻ منهنجو سڀاءُ، منهنجي عادت آهي. تخيل جي دنيا
 ۾ پرواز ڪرڻ به ايندو اٿم. مون پنهنجي ذهن ۾
 ڪويتا جو هڪ خيالي چتر چٽي ڇڏيو چتر، جو
 هلي چلي، ڳالهائي ٻولھائي، سگھيو ٿي. مون هن جي
 آواز ۾ جھڙڻ جو ريت ڀريو، اکين ۾ ستارن جي
 روشني ۽ چين ۾ راسبيري ميو جي رسن ۽ خوشبوءِ
 پري، پھري ۾ ڪيسر جي سونھن ۽ ڪمر ۾ صنوبر
 جي ٺارين جي لچڪ ڀرپور. هنجي سيني ۾ مون پياڪي
 پري، ان کي ريشمي شال ۾ ڍڪي ڇڏيم. حسن آرت
 جيان خود ۾ سڀايل هئڻ سبب حسين تر لڳندو آهي
 نه.....

مون گلن کي اکين سامھون ۽ ڪنڊن کي پيرن
 هيٺان چاھيو آهي. گلن کي پيرن هيٺان لتاڙي، هڪ
 ڪنڊي کي ڇھڻ سان جيڪڏهن مون کي ٽنھي
 لوڪن جو راج ملي ته مان اهو پاڻ کان جيڪر

آڳاٽا ڪرڻ بھتر سمجھان. جتي حسن آھي، اتي ان جا نقاد بہ آھن؛ جيئن گلن لاءِ ڪنڊا آھن. اھي نقاد سماج ۽ ڌرم جي نالي ۾ حسن کي چوڏياريءَ ۾ بند رکڻ چاھيندا آھن. زندگي جيڪڏھن انھن کي موقعو ڏنو تہ ھڪ ڏينھن ھو چنڊ کي بہ ائين قيد ڪري ڇڏيندا. ڄاڻن ٿا تہ لڪل چيز جو ملھ وڌيڪ رھندو آھي، گھٽ نہ. ڪنڊا نہ ھجن تہ گلاب جا چاھڪ گھٽجي وڃن. ڪويتا بہ مون لاءِ ھڪ گل ھئي. شاعر ھئي. پر ڪنڊن جو سوال فقط مون لاءِ ھو، ڪويتا لاءِ ڪونہ ھو. مون اڳيان وڌي ھنجي راھ ۾ ڪنڊا ڇو وڇايا جيئن چنڊ دور ھوندي بہ پنھنجو آھي، ٺيڪائين مون ڪويتا کي پنھنجو محسوس ڪيو ھو، سندس شعرن جيان.....

ڏھن ۾ ھن مون سان انيڪ ملاقاتون ڪيون. انيڪ شعر ٻڌايا. پر اھي شعر ڪو دل مان ٻڌندو ھو. وڻي جي تہ خبر ئي نہ پوندي ھئي. ٻڌائيندي اشارن واري عالمگير ٻوليءَ ۾. ھن جي زلفن جي پيچ و خم چھري جي ھر خط و خال ۾. تبسم ۾، مون کي ھڪ مھاڪاري لکيل نظر ايندو ھو. مھاڪاريءَ جو چترن ۾ لکيل ھو.... چتر، جو شاعڪار ھو. ڇاھڻ سان ئي سڀ ڪجھہ پاڻي ٿو مڱھجي. قدرت انسان کي ورثي ۾ ڏھن ۽ سڀنا ڏنا آھن. ڏھن ۾ انيڪ ڏٺل اٽل نظر اڀرن ٿا، سڀنا ڇڻ زندگيءَ کي پنھنجي پوري رنگين وسعت سان مڪمل بڻائين ٿا. تصور ۽

سڀني کان سواءِ شايد اسين هڪ ڀل به زندهه رهي نه
سگهون. پٿر بڻجي وڃي من.... ڇنڇا، جذبات وهڻو من....
ليڪن ان جو هڪ ٻيو پهلو به آهي، زندگي فقط تصور
يا سڀني جي محور تي نٿي ڦري، حقيقت به بذات خود
قدرت جي هڪ حسين ذات آهي. سڀني جيڪڏهن شعر
آهي، ته حقيقت انسانو ضرور آهي.

مون ڪويتا کي ڏٺو سنڌي ساهت سميلن تي.
هن کي ڏسندي ئي منهنجي من ۾ آيو ته هيءَ عورت
ڪويتا کان سواءِ ٻي ڪا ئي نٿي سگهي. ڪويتا
نماءُ ۾ شاهه پٽائيءَ جي مورتي پئي ڏئي. اتي منهنجا
ٻه ڪي چتر رکيل هئا. منهنجي دوست ڪمل جي زال
سنڌو انهن کي ڏسي رهي هئي. مون سنڌوءَ جي ڪلهي
تي هلڪي ٽپڪي هڻندي چيو، ”سنڌو، ٻڌ ته- سامهون
جيڪا عورت شاهه جي تصوير ڏسي رهي آهي، اها
ڇا شاعره ڪويتا آهي؟“

سنڌوءَ عجب وڇان چيو، ”ها، ڇو؟“

مان حيران رهجي ويس.

پنهنجو نالو ٻڌي، ڪويتا پويان مڙي چيو،
”سنڌو، ڇا مون تي بحث ٿي رهيو آهي؟“

شايد سنڌوءَ مون ڏانهن ٺهاريو. منهنجي نظر ۾
ڪويتا هئي.

”ڪڏهن کان سڃاڻو؟“ ڪويتا اڳتي وڌي آئي.

من ۾ آيو ڇوان: جڳن کان، پر مان ڪجهه به
چئي نه سگهيس.

”مان ڇا ٻڌڻ جهڙي نه آهيان؟“ ڪويتا وري چيو.
 تون تون ڪويتا؟ مان ڇپ! خون ۾
 لوڇ....

ڪتابي منظر کڙو ٿي ويو. شاعره چترڪار جي
 اکين ۾ نهاريو ۽ چترڪار شاعره جي.
 سنڌوءَ رس ڀريو ٿو ڏيئي چيو، ”شڪر، ڪويتا
 جي تصوير ڇڪڻي اٿي ڇا؟“
 مون سنڌو ڏانهن نهاريو.

ڪويتا چيو، ”تڏهن تون آهين شڪر.... منهنجو
 رقيب! ڪاش مان پنهنجن شعرن ۾ اهو ڏيئي سگهان،
 جيڪي تون پنهنجن چترن ۾ ٿو ڏين.“
 ڪويتا، تون چوڻ ڇا ٿي؟ منهنجي من ڇيو.
 سنڌوءَ چيو، ”ڪويتا، هي اٿي چترڪار، پر
 هميشه فيلسوفيءَ جي دنيا ۾ گم رهندو آهي. مان هن
 مان ڪنهن ڳالهه تي بحث ڪرين.“

”مان وڏي بدنصيب آهيان!“ ڪويتا چيو.
 ”مون سان ملي آهين، ڇا ان ڪري.“ مون پڇيو.
 ”توهين ته سڄو ڏينهن چترڪاريءَ ۾ ئي پورا
 هوندا. ڪڏهن ڪنهن ٻوڪسيلر وٽ وڃي منهنجو
 ڪتاب ته خريد ڪيو ڪونه هوندو.“

مون کي مذاق سجهي آيو. چيو، ”تو ڇا پنهنجو
 ڪتاب پاڻ ڇپايو آهي؟ توکي شايد وڪري جو
 نڪر آهي.“

ڪويتا ٺهڪ ڏٺو.

سنڌوءَ چيو، ”اڙي ڪويتا، هن جي ڳالهين ۾
نه اچڻ. پهريون ته هن جون ڳالهيون پوريون ٻڌڻ
۾ ڪونه اينديون آهن ٻڌڻ ۾ اينديون آهن ته پوءِ
سمجهه ۾ ڪونه اينديون آهن ۽ جڏهن سمجهه ۾
اينديون آهن....“ ڪويتا سنڌوءَ کي وڇر ڪٽيو،
”تڏهن هو خود سمجهڻ ۾ نه ايندو آهي.“

مون ٺهڪ ڏٺو.

سنڌوءَ جي منهن جي لالائي گلاب کي شهن ڏيئي
ويئي، چيائين، ”ڏاڍو آهستي ڳالهائيندو آهي.“
”اها ته ايٽيڪيٽ جي نشاني آهي.“

”تون ڪيس ٺٽي ڄاڻين. مان ڪيس پورن پنجن
سالن کان سڃاڻان. شاعر به ڪونهي، فيساف به
ڪونهي، پوءِ به....“ مون ڏانهن منهن ڪري چيائين،
”شڪر، تون پنهنجي زبان جو علاج ڇو نٿو ڪرائين؟“
سنڌوءَ پرن ۾ ٿاڻ پيدا ڪيو.

ڪويتا جي مسڪراحت مون کي لائيت موڊ ۾
آڻي ڇڏيو. کلي چيس، ”يا مون کي پنهنجي زبان جو
علاج ڪرائڻ گهرجي يا توکي پنهنجن ڪنن جو،
يا.... توکي منهنجي نزديڪ اچڻ گهرجي.“
سنڌوءَ شرمائي ڪويتا ڏانهن نهاريو.

مان چوندو رهيس، ”پر تون آهين شريمني، ٻئي ديو
ڪمل صاحب کي جيڪر ڪجهه معلوم ٿي ويو، ته
پوءِ رسالي ۾ منهنجون تصويرون ٿي ڇهڻ بند ڪري

چڏيندو. ڪن ماڻهن کي، ٻين کي غلط سمجهڻ ۾
مزو ايندو آهي نه!

شو ڀڳوان هڪ دفعي ويس بدلائي ڀاروتيءَ وٽ
ويو هو. ڀاروتيءَ جو استحان وٺڻ لاءِ هن کيس پنهنجي
خلاف خوب ڳالهائون ٻڌايون، پر ڀاروتي پنهنجي پتيءَ
جو آڀمان سهي نه سگهي. هو ڇپ ڇپ ڇپ ڇپ ڇپ ڇپ ڇپ
چڏي، اتي سماڌي لڳائي، جتي هن شو کي پاڻ جي
ڪٽور ٽپسيا ڪئي، اتي وڃي ويئي.
هيءَ سنڌو به پتيءَ جو آڀمان سهي نه سگهي.
ڪويتا جي ڪرائيءَ ۾ هٿ وجهي چيائين، ”هل ته
هلون. هن جون ڳالهائون ٻڌڻ سان آتما کي به پاپ
لڳي ويندو.“
ڪويتا ٻئي اکيون ڇمڪايون.... آهاڻي ستارن جي
روشنيءَ!

هن جو مک ڇندرما، هن اکيون ڪمل هيون.
ڪنهن ڄڻ ڪمل جي پتي تي به ڪمل پنڪڙيون کڻي
رکيون هيون. هن کي ڏسڻ سان منهنجي اکين ۾
هڪ ئي وقت هن کي سواگت ڪرڻ جا، بنا ڪارڻ
هن سان شڪايت ڪرڻ جا، هن کي ڏسي خوش ٿيڻ
جا، ۽ عجب ۾ پوڻ جا ڀاو آڀري آيا هئا. ۽ مون
کي اهي انيڪ ڳالهائون ياد اچي ويون هيون، جي
مون هن کي انيڪ خيالي خطن ۾ لکيون هيون.
منهنجي طبيعت ۾ خبر نه آهي، ڇا آهي. سٺي ڪهاڻي
يا شعر پڙهي مون هزار ٻار پنهنجي اديب دوستن کي

پنهنجي پاڪر ۾ آندو هوندو، هنن جو منهن چميو
 هوندو. اهو سڀ مون کي دلچسپ ۽ مياويڪ به
 بڻي لڳو آهي. پر مان ڄاڻان ٿو، هڪ ڪلاڪار
 استريءَ جو مان اهڙي نموني سواڪت ڪري نٿو سگهان.
 سڀيتا مون کي اهڙو اڌڪار نٿي ڏئي. موقعي جي
 نزاکت به ڪا ٿيندي آهي. ڪنهن سان ملڻ جو هڪ
 نيم، هڪ ريت رواج به ٿيندو آهي. مان ڪٿي ريتيون
 رواج، پنڌن سڀ ٽوڙي ڇڏيان، پر پوءِ ڇا؟ ڪنڊا
 مان صرف پنهنجن پيرن هيٺيان چاهي سگهان ٿو. پر
 ان جي هيٺان ڪيئن ٿو چاهي سگهان، جا هڪ حسين
 گل بڻجي منهنجي سامهون بيٺي هئي، جنهن جي هڪ ئي
 سڪراحت مون کي چنچل بنائي ڇڏيو هو. سنڌوءَ
 کي منهنجي ان چنچلنائي ناراض ڪري ڇڏيو هو. ،
 مون ٻئي هٿ ٻڌي چيو، ”ناراض نه ٿي سنڌو
 پيڻ، مان ئي ٿو هتان هليو وڃان.“
 ۽ ائين مان اڇا نه هوندي به ڪويتا کان الڳ
 ٿي ويس.

بيٺو هوس وڻ کي ٽيڪ ڏيئي، سوچي رهيو هوس
 من جي سک تي، جو پٺيان آواز آيو، ”مان اچي سگهان
 ٿي؟“ ڪويتا هئي.

منهنجي من کي چين هو. ان ۾ ڇڻ ڪو آبدي
 درد اچي ويو هو. مون پنهنجي اکين جي پاڪن ۾
 هميشه ڇڳن جو ٿڪ محسوس ڪيو هو. من جي آبدي
 بيچينيءَ جو ڪارڻ ڄاڻي نه سگهيو هوس. ڪويتا کي

ڏسڻ سان روح کي هڪ عجيب آرام مليو هو. مان
 ان جي ئي ڪارڻ تي سوچي رهيو هوس. پر هاڻي
 ڇنڇل من! جنهن کي ڏسڻ لاءِ هو پريشان هو، ان
 کي ماسهون ڏسي هو اڃا به وڌيڪ پريشان ٿي ويو.
 يونيورسٽي حال جو حاٿو. سڄ لهي چڪو هو.
 ماڻهو نماه ڏسي موٽي رهيا هئا. پري کان اليڪٽرڪ
 بتيءَ جي هلڪي روشني پئي آئي. مون اک کڻي
 ڪويتا ڏانهن نهاريو. بلڪن مان کيس نزديڪ اچڻ
 لاءِ چيم. هن قريبن ايندي چيو، ”ڇا ويٺو ڪرين؟“

”ڪريان ڪجهه نٿو، بيٺو آهيان.“

”ڪجهه سوچي رهيو آهين؟“

مون مشڪيو— ڇهن تي مرڪ، دل ۾ درد.

”ڇا مون تي؟“

”ڪويتا!“ مون ڇهن ۾ پڻ پڻ ڪئي.

”منهنجو اچڻ ئيڪ نه لڳندو؟“

”ڪنهن چيو؟“

”پوءِ مون کي ڏسي تون اداس ڇو ٿئين؟“

مان چپ.

”هٽاءِ نه!“

”ڇا، ڪويتا؟“

”مون کي ڏسي تون اداس ڇو ٿئين؟“

”منهنجو من ئي اهڙو آهي.“

”ليڪن اهو اهڙو ڇو آهي؟“

”ڪڏهن سوچيو ڪونه اٿم.“

”تڏهن هيٺر ڇا سوچي رهيو هئين؟“

”چئي ڏيان؟“

”ها، چئي ڏي“

پر مان ڪجهه چوان، ان کان اڳ ئي سنڌو

ڇلائيندي اچي پهتي،

”ڪويتا،! گهر ڪونه هليو ڇا؟“

ڪويتا هن ڏانهن ذرو به ڏيان نه ڏنو.

سنڌو مون ڏانهن نهاري چيو. ”هن کي پڪڙي

ڇو بيهاريو اٿئي“

گهرو درد گهرو مذاق به پندا ڪندو آهي....

دل چيريندڙ مذاق.

ڇيم، ”منهنجون ٻئي ٻانهون خالي آهن.“

”تو دن کي نڪامن مان پڪڙي بيهاريو آهي.“

”منهنجي نگاه هن وقت تو ڏانهن آهي. چئين ته

اڪيون بند ڪريان.“

”اڪيون سامهون مان آهيان، اڪيون بند ڪندين

ته ڏهن ۾ ڪويتا پائيندين.“

”ڪويتا منهنجي ڀر ۾ آهي... تو کان به نزديڪ.“

”۽ وچ ۾ هڪ ليڪو آهي، جو ڪهن سڀا جي

رکيا لاءِ پائي ڇڏيو آهي.“

”مان راوڻ سهين، پر وسارين ڇو ٿي ته راوڻ ئي

سڀا کي ليڪي کان ٻاهر آڻي مڱهيو هو.“

”ٿئي وساريان! ڪئين وسارينديس ته رام راوڻ

جي گهر وڃي کيس ماري آيو هو.“

سندو۽ مون کي ڪٿي ڦٽي ڪيو،
 ”راون سڀا کي ڇهيو به ڪونه ۽ تنهنجي رام
 سڀا کي گهر مان ڪڍي ڇڏيو.“

”مگر هيءَ سڀا هتي رام جي موڪل سان آئي
 آهي، پاڻ سان بچاءَ جو ليڪو به ڪٿي آئي آهي، راون
 پنهنجو انت سوچي شروع ۾ ئي غلطي درست ڪر.“
 دشت سندو ٺهه ٺهه ڪري کلڻ لڳي.

من کي بيحد گهري چوٽ رسي، ڄاڻان ٿو، سندو
 بيحد خوبصورت آهي، من جي صاف، غير رواجي بيٺاڪ
 چوٽ هئڻ ۾ رقيب کي شرمندو ڪندڙ، پوءِ به
 منهنجي من نه چاهيو ته ڪو سڀا ۽ منهنجي وچ ۾ ڪنهن
 ليڪ جو ذڪر نڪري، من جو پنڇي، لغڙ جيان آسمان
 ۾ اڏامڻ جو عادي نه آهي. هوائي جهاز جيان سڌي
 ليڪ پڪڙي به هلندڙ ڪونهي. اهو ته آزاد آهي هوا
 جي جهونڪي جيان، پنڌن کيس پسند ڪونهي.
 ڪو سڀا چيو، ”سندو، شڪر ڇا سڀاءَ جو بيحد ڳنڀير
 آهي؟“

”شڪر ۽ ڳنڀير- ها... ها... ها... هو ته هميشه
 مذاق ۾ مبتلا آهي. اڄ هن کي ڪو واه واه ڪرڻ
 وارو مليو ڪونهي، صرف ان ڪري ئي ايترو ڳنڀير
 آهي.“

ڪو سڀا شايد سندو۽ جي دلچسپي هٿ ڪرڻ لاءِ
 چيو، ”شڪر، تون مون سان چرچو ڪر ته مان واه
 واه ڪريان.“

مشڪي ڄيڻ، ”ڪويتا، ڇرچي تي واه واه صرف
اهي ماڻهو ڪندا آهن، جيڪي ٽهڪ ڏيئي ڪلي نه
سگهندا آهن.“

جواب ٻڌي ڪويتا هڪ رسيو ٽهڪ ڏنو ۽
سنڌوءَ ڇيو، ”واه واه!“
”تو پنج سال لکن بند ڇو ڪيو؟“ ڪويتا کان
پڇيڻ.

”مون شادي جو ڪئي.“
”ڇا پتي ديوتا مخالفت ڪيئي؟“
”نه، ٻارن ڪئي!“ هن ڪلي ڇيو.
”هاڻ ڇا ڦسلي پلٽنگ تي عمل ٿي رهيو آهي؟“
ڪويتا شرمائي.

سنڌوءَ پنهنجي ماهيڙيءَ جو ساٿ ڏيڻ خاطر هن
جي ڪلهي تي هٿ رکي ڇيو، ”ڪويتا، شڪر ڪي
ڦسلي پلٽنگ جو ايترو ته اونو رهندو آهي جو ان
ڪارڻ هو شادي ٿي نٿو ڪري.“
”مڃ؟“

”مان ڇا ٻڌايان؟ ڪائنس ٿي پڇ.“
”پر به، شادي ته هن ڪي ڪرڻ گهڙجي.“
ڪويتا ڇيو.

”هو ڪلارڪ آهي.“ سنڌوءَ وري به حملو ڪيو.
”پر ڪلارڪ به ته شادي ڪن ٿا.“
”مگر هو شاديءَ کان اڳ پريم ڪرڻ ٿو چاهي،
پر ڪلارڪ پريم ڪري نٿا سگهن.“

”ڪندا ته آهن.“

”پيا ڪندا آهن، شڪر ڪري ٿو سگهي. شڪر جي آفيس ۾ ڇوڪريون ڪونهن.“

”پاسي واري گهر ۾ ته هونديس.“ ڪويتا ڪليو.

”هن کي دانشور ڇوڪري ڪڍي.“

”اڙي ههڙي پترڪار جي مٿان ته جان ڏيڻ گهرجي.“

”آرت لاءِ جان ڏيڻ واريون عورتون گهڻيون ٿينديون آهن. مگر آرٽسٽ کي زندگي ڏيڻ واريون صرف ڪتابن ۾ ملنديون آهن.“

”ڪتاب به ته زندگيءَ جي ترجماني ڪن ٿا.“

”ڪن ٿا، مگر انهن ۾ ڪلهنا جو حصو ڪجهه وڌيڪ ئي رهي ٿو.“

”ڇڏو، توکي ڪا ساهيڙي ته هوندي“

”ها، تون آهين“

”مت چوري!“ ڪويتا شرارتي نوع ۾ چيو،

”منهنجي هن کي جيڪڏهن اهڙي ڳالهه جي خبر پئجي وڃي ته آڪري کان بمبئي اڪيلي اچڻ ته ڇا، پر گهر ۾ به اڪيلو رهڻ نه ڏئي.“

”ڇا تنهنجو گهوت ايلڊو تنگدل آهي؟“

”تون باڪل نالائق آهين.“

”ته پوءِ هل نه.“

”هڪ منٽ!“ ائين چئي ڪويتا مون ڏانهن نهاريو

اڪين مان وڃڻ جي اجازت گهريائين.

مون پنهنجي نظر واچ تي ڪئي. ڪويتا اڳيان
وڌي پاسي واري گلن جي ٻوٽي مان هڪ گل ڇڻيو.
پيائين، ”واچ ۾ ڇا ٿو ڏسين؟“

”چوندا آھن واچ ۾ نهارن مان وقت وڌي ويندو
آهي. تون منهنجي ڀر ۾ صرف هڪ منٽ بيهڻ ٿي
چاهين ۽ مان واچ ۾ نھاري هڪ منٽ کي پنجن ڇڏو
ڊگھو ڪرڻ چاهيان ٿو.“

ڪويتا اکيون ڇمڪائي، سُڪي بيهندڙي آواز
۾ چيو، ”چريو!“

آهستي پڇيومانس، ”ڪنهن تي؟“

ڪويتا شرم ٻوٽي ۽ چيان شرمائجي ويئي. اِهي ٻه
۾ گنپير بڻجي ويئي. سنڌو ڪيس ٻانهن کان پڪڙي
ڇڪڻ شروع ڪيو. پڪاڙ ۾ آڻڻ جي هڪڙي رپڪا
دور کان ايندڙ جهڪي روشنيءَ ۾، هن جي اکين ۾
ڇمڪي آئي. ڪا ڇيڙ منهنجي پيرن ۾ اچي ڪري.
ڪويتا ڏيري ڏيري هلي ويئي. مون پيرن ڏانهن نھاريو
ڏنم۔ گل هو!

ڪاليج هال ۾ ادبي مجلس ۽ ڪاليج جي ڪنٽين
۾ زندگيءَ جي مجلس چالو هئي. مون سگريٽ ڊڪائي
ڪنٽين ڏانهن رخ رکيو جو ڪويتا تي نظر پيو.
هوءَ سنڌو جي پاسي ۾ بيٺي هئي ۽ سنڌو پنهنجي پتي
ڪمل صاحب جي پاسي ۾.

ڪويتا اکين سان وش (Wish) ڪيو. ڪمل
سوال ڪيو، ”ڪيئن شيڪر سميلن جي ڪابهائي ڏسين

ٿو! پٽڙهن سؤ ڊيليگيٽ آيا آهن. ڪي دوست ڪيا
اٿي؟

مون ڪويتا ڏانهن نھاري چيو، ”ڪوشش ته
ڪريان پيو.“

”سچو سميلن آهي ئي سميلن کان ٻاهر. جتي ڪٿي
نوان ناتا جڙي رهيا آهن.“

ڪويتا جون اکيون چمڪيون.

”هال ۾ ٻولي ۽ ادب جي باري ۾ ٺهراءُ بحال ٿي
رهيا آهن ۽ ٻاهر دوستي ۽ محبت جي باري ۾.“

”ها سائي.“ مون چيو، ”مان عمر ۾ پاڻ کي
پنج سال ننڍو، مگر آنيو ۾ پنج سال وڏو پيو ڀانيان.“

”منهنجي ته تور ٿي وڌي ويئي آهي.“ ائين چئي
ڪمل ڪليو ۽ پوءِ پنهنجي رسالي جو تازو پرچو

ڪويتا کي ڏيئي، سنڌوءَ سان هليو ويو. ڪويتا مون
ڏانهن نھاريو، مون واچ ڏانهن.

”منهنجي ڪمپني ڪپڙي؟“

مون پنهنجي نظر هن جي منهن ۾ ڪپائي.

”مگر مان ته تنهنجي دماغ ۾ آهيان ئي.“

”ڪويتا!“

”منهنجي هڪ پراڻا ٻڌندڙ؟“

”پراڻا! تون آڳاٽي ڏي، ڪويتا!“

”ها، آڳاٽي ڏيئي پوندي. چير ٿي، شادي ڪري
چڏ.“

”شادي ڪري ڇڏيان.“

”ها، ڪري ڇڏ. مون کي تنهنجي گهٽي ئي پئي آهي.“

”تون مون لاءِ فڪر نه ڪر، ڪوٻتا.“
 ”چند گهڙين جي واقفيت. ۽ هيءُ پنهنجائي دلسوز
 لهجي ۾ چيائين، ”جي مان فڪر نه ڪنديس ته ٻيو
 ڪير ڪندو.“

منهنجو من ٽڙاڻن جو ڀرجي آيو. اوسي پاسي جو
 ڪو خيال نه ڪري چيم، ”سچ ڪوٻتا!“
 ”تون مون وٽ آگري ايندين؟“
 ”آگري! جتي به چوڻ ڪوٻتا.“

”ڄاڻان ٿي ايندين، توکي ڄاڻائي، تنهنجي چوٽ
 کاڌل من کي ڄاڻائي. ٻڌائيندين، ڪير آهي آها
 بدنصيب؟“

”رهڻ ڏي ان کي ڪوٻتا. جو رهيو نه آهي، ان
 لاءِ غم ڪهڙو. تون هوندين؟، ٻه گهڙيون تنهنجين
 اکين ۾ نهاري، روح جو ڇين پائيندس. ڀٽڪندڙ من
 جي شائتي ڪنهن شاعره جي اکين مان بلند ٿي، اهو
 ڄاڻي ٿي من خوشيءَ کان ٻانڌلو ٿي ٿو وڃي.“

”اسين ڇانڊوڪي رات ۾ تاج محل ڏسڻ هلنداسين.
 تون ان کي هڪ چترڪار جي اک سان ڏسجانءِ،
 پوءِ ان جو چتر ڪڍجانءِ، ۽ مان تنهنجي چتر تي
 ڪوٻتا لکنديس. منهنجي پاسي ۾ ويهي، ڄاڻندي ۽
 تاج محل کي ڏسي پنهنجو غم پلاٽجان.... جيڪو درد

تنهنجي سڀني ۾ آهي، ان درد سان ڪا اعلى تخليق
ڪجانءِ؟

يڪايڪ منهنجي نظر هن جي سڀنڌ ۾ ڀريل سندور
تي پيئي.

چهر، ”مگر تنهنجو پتي؟“

رس ڀريو. مرڪي چيائين، ”پتي ڪلاڪار برابر
نه آهي، زندگيءَ جي وسيعت ۽ انجا ڀن ڀن روپ ڄاڻي
ٿو. هونءَ ڇا اهو ممڪن هو جو مون جهڙي خوبصورت
عورت کي اڪيلو....“

وڃ جي چمڪ ۾ جيئن ڪن ٻل لاه سموري
ڪائنات روشن ٿي ويندي آهي، ٺيڪ ائين ڪوٻتا جي
هڪ مٿ هن جي پتيءَ جي چريتر کي روشن ڪري
ڇڏيو. مون اڪيون ٻوٽي من ٿي من ۾ ان آلاڻل
شخص کي ڀرڻام ڪيو. اڪيون ڪولي ڏلم ته ڪوٻتا
غائب هئي.

رات جو رنگ پون ۾ ڪلچرل پروگرام ٿي ڪڏي.
هڪ ڪنڊ ۾ اڪيلي بيٺي هئي. مان اڳيان وڌي
ويو سانس.

پڇيو مانس، ”منهنجي گهر هلندين؟“
”هيترو دير مان؟“

”ڇا ڊچين ٿي؟“

”تو مان ڊپ! ڇا تون اهڙو آهين؟“

”وقت جو ڏڪر ته توڻي ڪيو.“

”مان ٻيڪي گهر لئل آهيان مائٽ انتظار ڪندا.“
 ”تون آگري مان ٻيڪي گهر لاه نه سگهين لاه
 آئي آهي.“

”ليڪن سگهين ڏينهن رات ته نٿو هلي.“

مان چپ.

”ڇا ٿيو؟“

اڃا به چپ.

”ڇا ناراض ٿي وئي؟“

”تو ڪان... ڪوئي! ڇا اهو ممڪن آهي؟“

”ڇا تنهنجي من ڪي چوڻ لڳي؟“

چپ.

”ڪجهه چوندين ڪونه؟“

چپ.

”ڇڏو هل.“

”ڇا رحم ٿي ڪاٺين؟“

”تنهنجي حساس دل!“

”پنهجي مدد ڏي منهنجي مٿان نه مڙه.“

”تڏهن سچ پچ درد اٿي؟“

مان چپ.

”نون اهڙو ڇو آهي؟“

”بس ايتري ۾ مون بابت رايو به ٺاهي ڇڏي.“

”اڪ سڪند جي سورھين حصي جي انڊر عڪس

اڪڙيندي آهي ۽ مان توکي...“

بڪاڪ هوءَ ڇپ ٿي ويئي. مون کيسي مان
 سگريٽ ۽ ماچيس ڪڍيو ۽ هن پرس مان پٺو ۽ پينسل.
 مون سگريٽ ڊڪايو ۽ هن پٺي تي ڪجهه لکيو. مون
 سگريٽ جو دونهون هوا ۾ ڪڍيو... الجھيل الجھيل
 دونهون ساجھي ساجھي هوا ۾ ڦھلڻ لڳو. ڪويتا
 اڳيان وڌي پٺو منهنجي ڪوٽ جي کيسي ۾ وڌو.
 مون هن جو هٿ پڪڙي ورتو. آهستي چيس، ”ها
 اک سيڪنڊ جي سورھين حصي ۾ عڪس پڪڙيندي
 آهي ۽ تون مون کي... تون مون کي ڇا؟“

هڪ ڀلڪ هوءَ منهنجو هٿ ٽڪيندي رهي. پوءِ
 هٿ ڇڏائي اڳيان وڌي گوڙ ۾ گم ٿي ويئي. مون
 کيسي مان پٺو ڪڍي پڙهڻ شروع ڪيو. هن لکيو
 هو: مان توکي صدين کان سڃاڻان!

مون هن کي ڪيترو ڳولهيو، مگر هوءَ نظر نه
 آئي. منهنجي دل ڀرجي آئي. هوءَ مون سان ملي هئي،
 کلي هئي، نزديڪ آئي هئي، صدين جي سڃاڻپ جو
 واڪ ڏنو هئائين، پوءِ به هوءَ منهنجي ڪير ڪانه
 هئي. مان هن جو ڪير نه هوس، ۽ پوءِ به من ۾
 هن سان ملڻ جي تڙپ هئي... ملي ٿي ڏينهن نما شام
 جو... مشاعري ۾.

”مان توکي ڳولهي رهيو هوس.“

”مان به توکي ڳولهي رهي هيس.“

”مشاعري ۾ تنهنجي شعر تي خوب واھ واھ ڪريان،

ڇا ان لاءِ؟“

”رهن ڏي، من ڪجهه ٻڌڻ نٿو چاهي.“

”ٻڌائڻ ته چاهيٿو نه.“

”ڇڱو ٻڌه منهنجي گهر هلندين؟“

”مان ڇا انڪار ڪري سگهان ٿو؟“

”نه هل.“

”اڃ؟“

”آڱري جي ڳالهه نٿي ڪرڻ. آڱري مان سنڌوءَ لاءِ منگمر جو هڪ ننڍو تاج محل آندو اٿم. کيس اڃا ڏيئي نه سگهي آهيان. ميان واپس وڃي رهي آهيان ۽ اڃ ڪٿي اچڻ وسري ويو. گهر جا سڀ ڀاتي هتي آهن. مشاعري ۾ اڃا وقت آهي... هلندين؟“

مان چپ.

”وري ڇا ٿيو؟“

”تون ميان وڃي رهي آهين؟“

”هن لکيو آهي: تو بنا ڪنهن ڳالهه ۾ من نٿو لڳي! ٻئي ڪنهن هنڌ هجان ها ته پهرين گاڏي پڪڙي هلي وڃان ها، مگر...“

”مگر؟“

”رهن ڏي، ڪجهه چوڻ نٿو پڻي.“

”ڪجهه چوڻ نٿو پڻي. آخر تون مون کي ڪهڙي گناهه جي سزا ڏيئي رهي آهين.“

”سزا تون ٿو کائين، پوڳيان مان ٿي!“

”مون هن جي اکين ۾ نهاريو. ڇڏ،“ هي چڻا ڪوٺيا! آنسو!...“

ٺٽڪسي بمبئي جي سڙڪ تي ڊڪري رهي هئي.
 اسين سنڌوءَ جو تاج محل کڻڻ وڃي رهيا هئاسين. پنهنجي
 جي من ۾ نه معلوم ڪهڙي پيڙا هئي. هن بدن کي
 ڍلڻو ڇڏي ڏنو هو. پٺيان ٽيڪ ڏيئي سيٽ ۾ چڻ
 مسائجي ويٺڻ ٿي چاهيائين. وارن کي به پريشان ڪري
 ڇڏيو هئائين، جي هوا ۾ سندس منهن مان ڪيلي رهيا
 هئا. مان پاسيرو ويٺو هوس. منهنجي اکين ۾ آنسو
 هئا، نظر ڪويتا جي چهري تي هئي. آڏن اکين ۾
 هوءَ شبنم مان مڃايل گل جيان لڳي رهي هئي.
 جنهن سان ملڻ لاه تڙپ هئي، جنهن کي ڏسڻ.
 لاه من ۾ ڪليش هو، تنهن مون کي صدين کان
 سڃاتو هو. صدين جي ان ڄاڻ ۾ دل جي دل مان راه
 آهي، ۽ مڏهن ڪير ان راه تان وڪ ڪڍي نڌيڪ
 اچي ٿو، تڏهن ان کي ڏسي من خوشيءَ وڃان ٻانولو
 ٿي اڃا به وڌيڪ هلڻ لڳندو آهي، اڃا به وڌيڪ تڙوڻ
 لڳندو آهي....

مون چيو، ”ڪويتا، خوشيءَ جي آخرين ميسا غم
 ڇو آهي؟“

هن پاڪون ڪڍي مون ڏانهن نهاريو. چيائين،
 ”شايد من جي اندرين تهن ۾ جدائيءَ جو احساس
 هوندو آهي.“

”تون مون کان الڳ ٿي ويندين؟ ان ۾ ڀلا
 غم ڪهڙو؟ تون منهنجي ٽين ڪير.... مان به تنهنجو
 ٿيان ئي ڪير؟“

”تون ڇا منهنجو ڪجهه به نه ٿين؟ سچ پچ؟“
هوءَ سڏي ٿي ويئي.

”چاهيان ٿو: تنهنجي اکين ۾ اڃان آنسو بڻجي،
ڇوڻ ۾ مرڪ، زلفن ۾ گل بڻجي، گل تي تر ۽ زبان
تي گيت بڻجي، مگر ايندس صرف هڪ ياد بڻجي.“
”ڄاڻان ٿي، ماڪ جئن شبنم قطرو بڻجي گل ڇمندي
آهي، تن تنهنجي ياد آب بڻجي منهنجي اک ڇمندي!“
پئي ڇو!

”شڪر، تون شادي ڇو نٿو ڪرين؟“
”ان کي رهڻ ڏي ڪوٽا. ان جو مون ڪڏهن
به فڪر نه ڪيو آهي.“
”تو کي خبر آهي ته پيا تنهنجي باري ۾ ڇا ٿا
سوچين؟“

”مون توکان اهو ڪٿي پڇيو ته تون منهنجي
باري ۾ ڇا ٿي سوچين؟“
”مان پنهنجي ڳالهه نٿي ڪريان.“
”اسان جي ديس ۾ ڳلا جو ڊپ اسٽريون
ڪنڊيون آهن.“

”غلط فهميءَ مان پٺا ٿيل ڳلا جو ڊپ ڪهڙو؟“
هن چيو.

”ماڻهن کي ٻين جي معاملن ۾ پنهنجي تنگ اڙائڻ
جو بيحد موه رهندو آهي؟“

”پوءِ به ڀوڳيندا اسان جهڙا ماڻهو آهن.“
”مان هلندڙ ٺٽڪسي مان لهي وڃان.... تنهنجو ڇا

اهو مطالب آهي؟

”تو کي سمجهڻ مشڪل آهي.“

”ڪو پتا، تون منهنجي ايترو نزديڪ هوندي به جيڪڏهن سمجهين ٿئي سگهين، ته ٻڌاه، مان انهن ماڻهن جي گهڻي ڇو ڪريان، جي دور کان بيهي ڪلا ڪندا ٿا رهن.“

”ڇڱو شيڪر، اهو ته ٻڌاه تنهنجي زندگيءَ ۾ ڪير ڪير آيو آهي. ڪنهن توکي ڇوڻ رسائي آهي. مان ڇا ان اڀاڳن مان ملي سگهان ٿي؟“

”جن ٻڌائڻ ۾ ڪجهه ڪونهي، تن لڪائڻ ۾ به ڪجهه ڪونهي. مٿي ڪا ناز و انداز جي ملڪه. پنڌن ۾ ڇڪڻ واهيائين، پر ڇڪڙي نه سگهي. منهنجو هيڏانهن هوڏانهن پيڪڻ ليڪ نه لڳس. مان آڏو آڏو ڪلاڪ خاموش رهي هن جي اکين ۾ نهاريان، برش کڻي تخليق جي دنيا ۾ گم ٿي وڃان، هو به برداشت ڪري نه سگهي. هو به منهنجي پهلو ۾ هوندي هئي، مان تخليق جي پهلو ۾ هوندو هوس. هن بغاوت ڪئي. هڪ دفعي برش پيچي ڇڏيائين. پنهنجو پتر ڦاڙي ڇڏيائين... صرف ان لاءِ ته مان کيس پنهنجي آرٽ کان وڌيڪ....“

”پر تون ته آرٽ کي به وساري، منهنجي اکين ۾ آنسو، زلفن ۾ گل، ڇهن تي مرڪ، گل تي تر ۽ زباز تي گيت ٻڌڻ ٿو ڇاهين— ڇا آهي اهو سڀ؟“
مان چمپ.

”ڄڻ اهو ته ٻڌاءِ هينئر ڇا تون هن کان نفرت
ٿو ڪرين؟“

”نفرت!“ مون هڪو ڪليو، ”نه ڪويتا، هيلنائين
اهو لفظ صرف ٻڌو اٿم پر ڄاڻي نه سگهيو آهيان ته
نفرت ٿيندي ڇا آهي. مان هنجي لائق نه هوس، هو
ڇڏي هلي ويئي، ان ۾ هن جو قصور ڪهڙو آهي؟
مان هن جي پٺيان نه ويس. سوچيم، جنهن کي سڳ
ڏيئي نه سگهندس، تنهن کي پنهنجي بنائڻ جي چٽا ڇو
نگريان. نديءَ مٿان پل هوندي، مان پل تان وڃڻ نه
واهيندس. ٻيڙي نه ملندي ته تري ندي پار ڪندس.
منهنجو من ئي اهڙو آهي. سهوليت مان ڀڄڻ اهو ڄاڻي
ڪونه. جتي طوفان آهي، جتي آڏي آهي، جتي پاڻ
هتي آئيد گهٽ، ويائڻ جو انديشو وڌيڪ هوندو آهي،
مان ان پاسي ئي ويندو آهيان. ڇوٽ مٿان ڇوٽ کائي
ٻانڌو من خوشيءَ کان جهومڻ لڳندو آهي ۽ خوشيءَ
جي حالت ۾ هڪ گهري ويدنا کان تڙپڻ لڳندو آهي.“
هن جي اکين ۾ آنسو ڀرجي ويا.

”شاديءَ بعد منهنجي جيون ۾ هڪ شخص آيو
هو. جن منهنجو توهان ڀريم ڪونهي، تنهن هن مان
به ڪونه هو. منهنجو ڀريم پنهنجي پٽيءَ مان آهي ۽
مون کي پنهنجي پٽيءَ خلاف ڪابه شڪايت نه آهي.
مگر هن شخص منهنجي نزديڪ اچڻ کي غلط سمجهيو.
هڪ دفعي اکين ۾ هڪ عجيب ڇمڪ ڀري هن مون
کي پنهنجي گهر اچڻ جي دعوت ڏني. اهڙي ڇمڪ

مون صرف پنهنجي پتيءَ جي اکين ۾ ڏسڻ چاهي آهي. تون ئي ٻڌاءِ، ان حالت ۾ مان هن جي گهر ڪٿن ٿي وڃي سگهيس. هڪ ڪنوارو نوجوان، هڪ ٽوپڪلي جهڙو، اڪيلي عورت... مان هن جي گهر نه ويس ته هن به گڏجڻ بند ڪري ڇڏيو.

مان ڪوڪيءَ کان ٻاهر نهارڻ لڳس. اکين ۾ هلڪي هلڪي جان محسوس ٿيڻ لڳي.

”شيڪر، ڪا درد ڀري ڪويتا ٻڌاءِ.“

مون ڪويتا ڏانهن نهاريو. هنن مون کي بيحد

گنجير ڏسي ڇڏيو. ”شيڪر!“

مون چيو، ”ڪويتا، هڪ انگريزي شاعر پنهنجي

محبوبا کي مخاطب ٿي چيو آهي: منهنجي محبوبا، مان

تولاھ ڪهڻو ڪجهه ڪري سگهان ٿو، مگر مان تولاھ

ڪجهه به نه ڪريان، منهنجي بس اهائي ڀرائڻا آهي.

پوءِ نه تون اهو ڄاڻي سگهندين ته ته ان جو اندازو

لڳائي سگهندين، ته تولاھ ڪجهه به نه ڪرڻ سبب

مون پيار ۾ ڪيترو ڀوڳيو- ڪيترو سٺو!“

”اوه!“ ائين چئي هن منهنجي ڪلهي تي پنهنجي

ٻانهن ۽ ٻانهن تي پنهنجو مٿو رکيو.

”شيڪر- هڪ ڳالهه چوان؟ جيڪي چيون ۾

ڀوڳين ٿا، پنهنجي سوارٿ لاءِ جيڪي ديوانا ٿا بڻجن،

ڪنهن کي پنهنجي نزديڪ ڀائي لوڀ ۽ حوس جا

شڪار ٿا ٿين، انهن جي چهري تي درد سان گڏ هڪ

عجيب سونهن جو تيج به رهندو آهي، جهڙو گوتم ٻڌ

هي چھري تي نظر ايندو آهي شيڪر.... ڇا ٻر ٻر ۾ تو
ايترو ڀوڳيو آهي، ايترو سٺو آهي؟

”ڪنهن وڏي شخص جو نالو وٺي مون کي ننڍو
نه بڻاه. تنهنجو مٿو منهنجي ڪلهي تي آهي، ان کان
وڌيڪ مان زندگيءَ ۾ ڇاهي به سڃاڻو سگهان. توکي
مون ڇاهيو آهي صدين کان، تون ملي به آهين صدين
جي سڃاڻپ ڪئي. زندگي بيحد سندر، مٿر ۽ سنگيت
ٿي ويئي آهي.... ڪجهه ٻاڪن لاءِ ئي سهين.“

ڏيري ڏيري منزل قريب ٻوندي ٿي ويئي.
”تون هيٺ ٻيهر، مان مٿان ٿي ٿي اچان.“
”اڪيلو هوا کان.... غم کان؟“

”خار به کائي سگهن ٿو.“
”کائڻ تي ماڻهو کار به کائيندا آهن.“
”کائڻ تي ماڻهو مار به کائيندا آهن.“

”تون صرف اڇوڪي رات آهين.... رات جون ڪجهه
گهڙيون مون سان آهين. اهي حسين گهڙيون مان
انتظار ۾ وڃائن ٿو ڇاهيان.“
”ڇڱو هل.“

هوءَ اڳيان هلي، مان پٺيان هلي. گنگنائيندي
هلي، مان گائيندو هلي.

ٺماڙ تي اڌ ڏاڪڻ ۾ پهتي رهي. مان به ڀر ۾
وڃي بيٺو سامهون.
”تون سهڪي رهيو آهين.“
”مان گهڻي رهيو آهيان.“

”ٻڌو اٿم، تون مڪريئون گهڻيون ڇڪيندو آهين.“
 ”مڪر آن جي اڳيان يا پٺيان ڀڄتاڻ، جو احساس
 نه هوندو آهي.“

”صرف وڃر هوندو آهي، ڪئن.... تڏهن هيئن وڃ
 ڏاڪڻ تي بيهجي ويو آهين“
 ”بيٺو ناهيان۔ بيهاريو ويو آهيان.“
 سرءُ هلڻ لڳي. مان به وڌيس.

ٽماڙ تي ٻه گهر هئا.... اڻي بند. هن ڀرسان مان
 ڪنجي ڪڍي هڪ گهر کوليو. ڏاڪڻ واري بتيءَ
 جي روشني در وٽ پيل ميز تي پيئي، جتي هوءَ ڪلف
 ڪنجي رکي اندر هلي ويئي. مان ٻاهر بيٺو رهيس.
 مگر اندرين بتي نه ڀري. مون اندر ٿيندي چيو،
 ”ڪيڏانهن گم ٿي وينين؟“

”سچ ڳولهي رهي آهيان“

”پنهنجي گهر ۾؟“

”منهنجو گهر آگري ۾ آهي.“

مون کيسي مان ماڇيس ڪڍي ٽيلي ٻاري، هن
 روڪجي موڏانهن نهاريو. پلڪ، آهڪ رهنئي، اڀيءَ
 پلڪ. ڀر هنجون اکيون ڇمڪيون، منهنجو هٿ چليو.
 وري اونده ٿي ويئي. آمالڪ پاسي واري ڪمري ۾
 بتي ڀري، ڪوٽا ڪمرو ڇڏي چڪي هئي. ڪمري
 جي هر چيز اڪيلائيءَ جو افسانو بڻجي ويئي. هوا کي
 به شايد اُن وقت لڳڻو هو. هوا جو هڪ تيز جهوڙو
 آيو ۽ ائين ٻاهرڙيون دروازو پنهنجو پاڻ زور سان لڪاءُ

ڪري بند ٿي ويو. هڪ پاسي دروازي جي بند ٿيڻ جو آواز ٿيو، ٻئي پاسي ڪنهن جي هٿن مان ڪنهن پٿر جهڙي ڇيڙ جي ڪرڻ جو آواز ٿيو. اوچتو منهنجي ذهن ۾ ٽڪسي وارو منظر ڦري ويو. ڪويتا ڇڻي رهي هئي: ان حالت ۾ مان هن جي گهر ڪئن ٿي وڃي سگهيس. هڪ ڪنوارو نوجوان، هڪ نويڪلي ٻڳهر، اڪيلي عورت!

تڏهن منهنجي اکين جي سامهون هڪ آن ڏنل منظر ڦري ويو. دروازي بند ٿيڻ جو آواز ٻڌي، ڪويتا چرڪي ويئي هئي. هن هٿن مان تاج محل ڇڏائجي هيٺ ڪري چڪو هو.

زندگيءَ جو مذاق!

مون کان وڏو ٺهڪ نڪري ويو. وڏي ٻئي ڪمري جي دروازي تي اچي پيس. ڪويتا دروازي پاسي منهن ڪري، ڇڻ پٿر جو ٻوٽو ٻڻي بيٺي هئي. سندس پيرن ۾ منگرمڙ جو تاج محل ٿي نڪر ٿيو پيو هو.

هوا جو ٻيو جهونو آيو ۽ بالڪنيءَ واري دري بند ٿي ويئي.

اوچتو هن چرڪ ڀري هوا جي ڦرندڙ رخ ڏانهن نهاريو. سندس چاهي تي پچتاءُ جو ڀاو آڀري آيو. هيءَ گهڙيءَ هن جون اکيون ڇمڪيون. هڪ گهري مرڪ هنجي ڇهن تي رقص ڪري اُٿي. منهنجي نظر پهرين هن جي اکين تي ۽ پوءِ ٿل تاج محل تان ڦري

سُچ ڏانهن ويٺي.

مون مشڪو. اها منهنجي پهرين ۽ آخرين آگيا هئي.
هن تاج محل جا ٽڪرا کڻي ٽيبل تي رکيا. وري
موڏانهن نھاري مرڪيائين. تاج محل جي. ٿڌڻ جو کيس
غم نه هو. اڪيون ٻوٽي ڪنڌ جهڪائي، هن آگيا
پالن ڪرڻ لاءِ ها کڻي ۽ ائين سُچ ڏانهن وڌي.
مون پويان پير ڪيا. ٻاغيون دروازو پار ڪري،
سگريٽ ڊڪائي ڏاڪڻ وٽ هن جو انتظار ڪرڻ لڳس.
منهنجي ذهن ۾ هڪ چتر جون ريڪائون آپريشن
لڳيون....

هڪ ندي هئي، ڪمل جي گل تي ٻراجمان سروسوتي
ديوي ويٺا وڄائي رهي هئي، پاسي کان هڪ هاڻي
بيٺو هو، کيس سونڊ ۾ گلن جي مالها هئي.
ڪمل تي ڪويتا هئي... نديءَ ۾ شڪر. را

چانڊوڪي ۽ زهر

۽ آروڻا ڪنڌ ورائي پٺيان نهاريو.
 پريان هڪ ماڻهو لنگهيو هو. هنجون پئي ٺنگون
 پڳل هيون، گوڏن وٽ پتيون ٻڌل هئس، هو تريون
 زمين ۾ ڪوڙي، هٿن ۾ هلي رهيو هو. ڪڙا ميرا ۽
 منهن وارن ۾ ڍڪيل هوس. اڌ ڪلاڪ بعد هن جبل
 تي چڙهڻ شروع ڪيو.

آروڻا جي من ۾ سوال آيو: آخر هيءُ شخص ڪيڏانهن
 ويندو؟ مٿي برف آهي ۽ ان کان پوءِ برف آهي ۽ ان کان پوءِ
 برف آهي. تنهن بعد برف ۽ برف آهي، ۽ جنهن شخص کي ٺنگون
 ڪونهن، هو ڪيستائين مٿي چڙهندو؟... ماڻهو ڪيلاش
 تي شو جو درشن ڪرڻ ايندا آهن، پر هيءُ پڳوان
 جي چائنٺ آورانگهي اڃا به مٿي وڃي رهيو آهي!

تڏهن اوچتو آروڻا جي من جي غما ۾ هڪ مورتي
 روشن ٿي آئي ۽ هن چيو، 'آروڻا اسين هڪ دفعي
 ڪيلاش ضرور هلنداسين. تڏهن تن پنهنجي مونهن ۽
 سڪ جون سرحدون پار ڪندو، تڏهن اسين من جو
 سڪ ۽ آتما جي مڪتي پائڻ واسطي مٿي ۽ مٿي هلنداسين.
 برف کان مٿي، برفن ۾، ٻل رهن ۽ اسين چئن پاندون
 ۽ درويديءَ جيان مري وڃون'

۽ اروڻا جو هٿ راج جي منهن تائين پهچي ويو.
هن چيو، ’سرنديس مان-تون يڌشتر وانگر اڃا به مٽي
۽ ان کان به مٽي وڃج‘.

تڏهن راج کلي کلي اونڌو ٿي پيو ۽ هن هميشه
جيان طنز ڪئي، ’اوهو، تون ته موت مٿان به پنهنجي
هندستان ٻڌي جي چادر اوڍڻ ٿي چاهين‘.

۽ اروڻا واديءَ ۾ نهاريو، جنهن ۾ ڦٽڻ هو. وڻ
ڇڻ ڦٽڻ ۾ بيٺا هئا. ڀريا ڀريا وڻ، ڇڻ تصور جا بڻيل.
سندر مان ڦيري ڦيري گهٽڻ جو آواز اچي رهيو هو.
اروڻا پنهنجو هٿ ڇاتيءَ تي رکي، مٿ ڀڪوڙي ۽
هن جي ٻنهي ڪلھن تان ساڙهيءَ جو پلاند هيٺ ڇڪجي
آيو. هن آڪاس ڏانهن نھاري چيو، ”راج، راج تون
ڪٿي آئين؟“

پر اڌ ڪلاڪ اڳ هن پنهنجي پٽيءَ کي چيو
هو، ”وشواس ڪريو سائين، ڀڙوءَ جي چرڻن ۾
ويندي، منهنجي من ۾ گنگا جي سیتلا ڀرجي ويئي آهي ۽
آڻ جي پرواهه منهنجي من جا سڀ دوش لڙهي ويا.
آهن، ڪڇن ۽ ٻيڙوم ۽ ڊرائنگ روم، انهن جا ڍانچا،
نٿي ٻيا آهن ۽ منهنجي آتما، ڀڳتيءَ جي هڪ لاٽ
ٻڻجي ويئي آهي.“

پر راج، راج ته ڇڻ هن جي من جو وجود ٻڻجي
ويو هو.

اروڻا جڏهن آخر دنگو راج مان گڏي هئي، تڏهن
هن ڇڻ چلائي چيو هو، ”راج، تون نهايت نيچ آئين،

خسيس آمين.

۽ مدت جي خاموشيءَ بعد راج جواب ڏنو هو،
 ”تنهنجي راه جو مان رڪن لاه مون کي شايد اڃا
 به انڇ ۽ خسيس ٻڌڻو پوي.“

۽ هن ٻوم طوائفن وٽ وڃڻ شروع ڪيو هو.

۽ هڪ ماڻهو هو، جنهن جون ڏنگون ڳڻل هيون
 ۽ جو جبل تي چڙهي رهيو هو.

سڄ لهي چڪو هو ۽ ان جو اولڙو جهڪو هجي
 رهيو هو. اروڻا وري هڪاريو: راج... راج....

فقيرن ۾ ڪمبل ورهائي، اروڻا جو پتي نرم مل موٽي
 آيو. هن چيو، ”اروڻا، مان ڀڳوان جي ڀڳتن کي خوش
 ڪري آيو آهيان. من مان ڀڳوان ٻڌو: ٻڌاڻ ڇا ڪهر چيئي؟
 هيومانس: اروڻا، هر جنم ۾ جنم مرڻ جي ڦيري کان
 ٻوم به... ٻڌاڻ، ايڏو ڊگهو ۽ ايترو هڪو لاڳاپو
 منظور آهي نه؟“ ان طرح اڪ نه ڪڏهن به سوال
 نه ڪيو هو، پر ان طرح سان اروڻا خاموش به نه
 رهي هئي.

”اروڻا،“ هنجي ڪلهي تي هٿ رکي نرم مل اروڻا
 جي بند ٿيل اکين ۾ ٺهاريو. انهن ۾ ڳوڙها ڏسي،
 هن آهرج وڃان چيو، ”ڇا ٿيو اروڻا؟“

۽ اروڻا کي ڪوبه جواب نه ڏيندو ڏسي، هن
 سامهون ٺهاريو. ان شخص کي جنهن جون ڏنگون
 ڀڳل هيون ۽ جو ڪيترن ڪوشش جي باوجود مٿي
 چڙهڻ ۾ ڪامياب ٿي نه سگهيو هو.

”هو ڪير آهي۔ ڪير آهي؟ ڇا هن جو ڪوئي ڪونهي؟“ اروڻا پڇيو.

”ايترو دڪ نه ڪر اروڻا“ نرمل جوڏنو، ”دنيا ۾ دڪين جو ڪاڻو ڪونهي.“
 پر اروڻا ڇپ ڇاپ اڳيان وڌڻ لڳي، ۽ نرمل کي لڳو۔ ڇڻ هُن ان استريءَ کي اڳ ڪڏهن به نه ڏٺو هو. هوءَ نزديڪ هوندي به پري ۽ مٿي ۽ الڳ هئي. شاديءَ جي پهرين رات هن جڏهن اروڻا کي ڏٺو هو، تڏهن به هوءَ کيس ائين ئي لڳي هئي، ۽ ڪن گهڙين لاه نرمل کي ائين لڳو ته اهو شخص جو جبل تي چڙهي رهيو هو، اهو ڪير ٻيو نه، پر اروڻا خود هئي ۽ پاڻ پٺ تي اونڌو ۽ ٻيوس ٻيو هو، ۽ هن جون ٺنگون پڳيون ٻيون هيون.

راج پينٽر هو. هو برش کڻي تصويرون ڪيندو هو ۽ فقط پاڻ ئي سمجهندو هو ته اُن ۾ فن آهي، فڪر آهي، گهرائي آهي، ڳاڙها ساوا رنگ، شراب جون بوتلون، ڦاٽل اڪيون، ٻوٽن جا ڌاڳا، پنچر ٿيل ڦيٽا، پٺ تي وسائيل سڪريٽون ۽ رت جا داغ، جڳهه جڳهه مايوسين جا پڙڏا، دلاسن جا جلسا، اسيدن جا ڦاها....

اروڻا ڪرڪيٽ ڪلب آف انڊيا ۾ بال روم ڊانس ڪرڻ ايندي هئي. گهڻائي ماڻهو هن جي آگرين جي پڇڙين کي جهلي، راڪ ۽ راڪ ڪندا، پنهنجي تصور ۾ ئي زمين دوز ئي ويندا هئا. زمين تي ٻدر رکڻ سان سندن ٻدر ڇڻ سڙڻ لڳندا هئا ۽ هوءَ نهايت انداز سان

بيرن کي مٿي ڪري، بدن کي پٿر لڳل نانگ جيان
لٽڪائيندا مٽا.

راج کي ڪلب ۾ شيام وٺي ويو هو ۽ هن ئي
اروٺا سان هن جي واقفيت ڪرائي هئي.
اروٺا انگريزيءَ ۾ پڇيو هوس، ”اوهين ڊانس ڪندا؟“
راج انگريزيءَ ۾ ئي جواب ڏنو هو، ”مان ڇا
شڪل ۾ باندر لڳائڻو؟“

اروٺا نهايت اعتراض وڃان شيام ڏانهن نهاريو ۽
چيائين، ”شيام، ڇا ڪلب ۾ اچڻ کان اڳهر
Manners سکڻ ضروري نه آهن؟“

”نه۔ چو جو هو آرٽسٽ آهي ۽ آرٽسٽ جيڪڏهن
بدتميزي نه ڏيکاريندو ته ڪوبه هن کي چينيس قبول
ڪرڻ لاءِ تيار نه ٿيندو.“ ائين چئي هو مشڪي
پنهنجي ڇيل گالهه جو بنياد پڪو ڪرڻ لڳو. ان
تڪي جواب مان هڪ ته هن جي راج سان گهرائي ۽
ٻيو ته اروٺا کي ڏنل سندس جواب جي سخت غير
مٿي پراڻي ظاهر ٿي.

راج صرف ايترو چيو، ”تون مون کي پنهنجي ڪار
۾ وٺي آيو آهين، انڪري جيڪڏهن هڪ خوبصورت
عورت اڳيان تو منهنجي بيعزتي ڪئي ته آها منهنجي
لاءِ وڏي قيمت نه آهي، ڇاڪاڻ جو ان مان تنهنجي
سماجي دهندي سان گڏ تنهنجي ڪو ڪليپٽي جي به اوکھڙ
تي وڃي ٿي.“

۽ شيام جو منهن غلط اگهم ۾ ورتل ڪپڙي جيان

ٿئي ويو.

اروڻا راج جي قريب ويندي چيو، ”نھايت تيز آھين۔ لڳي ٿو، توکي اڃا ڪنھن عورت جي محبت نصيب نہ ٿي آھي.“

”تون صحيح آھين،“ راج جواب ڏنو، ”مونکي ڪاڍ ڪونھي ۽ مان فل ٽائيم لڊيٽ نہ آھيان، مون سان محبت ڪير ڪندو؟“

”تون Cynic آھين۔ پر توکي پنھنجي بي حياتيءَ جي قيمت ڀرڻي پوندي.“ ائين چئي اروڻا هلي وڃي. غصي وڃان شام پاڻ کي ڀر ۾ رکيل ڪرسيءَ تي مٽيو ۽ چيو، ”وڏي ماڻهوءَ جي ڌيءَ آھي۔ توکي خبر آھي پئرس، روم ۽ لنڊن مان گھمي آئي آھي. ڇا ان مان ان طرح ڳالھائبو آھي؟“

راج ڏند ٽيڙي جواب ڏنو، ”ڇا ڪلب ۾ بہ اسڪول جا سبق ملندا آھن؟۔ زندگيءَ توکي مٿو تہ ڏنو آھي، پر ان ۾ ڪجهہ وجھڻ وساري بہ چڏيو آھي.“ ۽ شام وارن ۾ هٿ وجهي، ڪا به ڳالھ سوچڻ لڳي ويو.

هفتي بعد اروڻا ۽ شام گڏيا. ٻنهي بليئرڊ ۽ رمي راند کڻي. ۽ پورو هفتو شام ڏٺو تہ اروڻا ڪائونس هارائي رهي هئي. ان ڏينھن هن آڇاڪ پتا ڏنا ڪيا ۽ پڇيو، ”پر هو آھي ڪٿي؟“ شام ان ڪافين جو آرڊر ڏنو هو. هو آئي بيٺو

۽ سامهون نهاريندي چيائين، ”ڪير؟ ٻيڙو! اهي رهيو آهي.“

تڏهن پوري هفتي بعد پهريون دفعو اروڻا کان لڳي. چيائين، ”نه، هو تنهنجو آرنسٽ دوست راج.“ ”راج“ ائين چئي شيام ڪرسيءَ تي ويهي رهيو. چيائين، ”هو آرنسٽ آهي. هن جي من ۽ ڪمري ٻنهي ۾ آندڻ هوندي آهي. اها اوندهه هنجي پاڳ ۾ به آهي، ڪير به هن کان پتر خريد نه ڪندو آهي، ڇاڪاڻ جو هنجي پترن ۾ رنگن جا ڦيٽار هوندا آهن. هن جا رنگ ضدي، هنسڪ ۽ گهڻ ڳالهائو آهن. پاڻ ئي ٻڌائيندو آهي ته انهن ۾ ڪا آهي ۽ گهرائي آهي. ڇوڻو دوست آهي. کيس هر مهيني پنج سؤ رپين جو مني آرڊر ڪندو آهيان ۽ هو آهي جو هن ڪڏهن اهو پاڻ جي ڪوشش ئي نه ڪئي آهي ته آخر آهو مني آرڊر ڪرڻ وارو ڪير آهي!“

اروڻا مشڪي ڪافيءَ جو پيالو کنيو ۽ چيائين، ”پلا ماڻهو، ڇا تون مون کي هن جي انٽريڪس ڏيئي سگهين ٿو؟“

”انٽريڪس—انٽريڪس!“ شيام جي هٿ ۾ پيالو لڏڻ لڳو.

اروڻا چيو، ”شيام، ميان راج ڪلب ۾ اڃان ئي گهرجي.“

۽ شيام محسوس ڪيو هو ڪافيءَ کي نه، پر ڪافي هن کي پيئي رهي هئي.

ٻئي ڏينهن اروڻا راج کي ٻانهن کان جهلي، بار
۾ وٺي ويئي ۽ کيس صوفا تي پنهنجي سامهون وهاري ٻندي
چيائين، ”ڇا پيشو؟“

راج چيو، ”بس، پنهنجو مک ٽسڻ ڏي. تنهنجي
منهن ۾ زهر به آهي ۽ چانڊوڪي به آهي، مان ٻئي
پيئڻ ٿو چاهيان.“

”زهر ۽ چانڊوڪي - مطلب؟“

راج منهن مٿي ڪري، کاڌي کنهڻ لڳو - ان
ڏينهن جي ڏاڙهي هئس، ان ڪري هو کنهڻ مان
پنهنجي من جو اهم پوريءَ طرح ظاهر ڪري سگهيو.
مئسنس نظر ڇٽ ۾ ٻرندڙ فانوس تي پئي، جنهن کي
مئسنس نظر جي نانڪن ڏنگي ڪارو ڪري ڇڏيو.
چيائين، ”مس اروڻا، ڪڏهن ڪڏهن ٻهاڙن مان سر
ٽڪرائڻ تي مرضي ٿيندي آهي، پر ڪڏهن ائين نه
ڪري سگهندو آهيان، تڏهن غلط ڳالهائڻ شروع ڪندو
آهيان. اڪثر منهنجي لفظن کي مطلب جي ڪري لڳل نه
هوندي آهي، ان ڪري آهي منهنجي چترن جي رنگن
جيان سادا ۽ آداس ٻڌجي ويندا آهن.“

”وشواس ڪر راج،“ اروڻا چيو، ”مان توکي
فقط انڪري چاهڻ لڳي آهيان، ڇاڪاڻ جو توکي
مجهڙن مون لاءِ ناممڪن ٻڌجي پيو آهي.“

”ڇا سچ؟“ راج آئي بيٺو، ۽ هن ڊگهو ساھ کڻي
پنهنجي ڇاتي ڦولاري.

”ويهي ره،“ اروڻا چيو، ”۽ غلط نه سمجهه.“
 ”ڳالهه هيءَ آهي ته مان Abstract paintings
 ڪيندو آهيان. انهن کي پسند ڪرڻ لاه مون کي
 اهڙا ماڻهو ڪن، جيڪي انهن کي سمجهي نه سگهن.
 هن جي من ۾ لاهام آهي، انهن لاه ماڊرن آرٽ رنگن
 ۽ پاڻ جي سائنٽا جو هڪ ذهني سلجهاڙ آهي.“
 ”منهنجي ڀر ۾ اچي ويهه- مان توکان ڪجهه
 پڇڻ ٿي چاهيان.“

راج هن جي پاسي کان اچي ويٺو.
 ”مان پنجنويهن سالن جي آهيان ۽ مون وٽ
 Teen Ages جي لڄ ۽ هٽڪ نه آهي. مان ماڊرن ۽
 آپٽ-ڊيٽ آهيان، ان ڪري ڪا ڳالهه چوڻ ۾ مون
 کي سو دٻاءُ موچڻ ۽ راتيون نٺڻ ڦٽائڻ جي تڪليف
 وٺي نه ٻوندي آهي- ٻڌاه ڇا تون هن کان اسڪا
 ڪنهن عورت سان بستري تي ستو آهين؟“

سوال ايترو جلدي ۽ ايترو سٺو پڇيو ويو هو،
 جو ڪن گهڙين لاه راج ڇڻ ان صوفيا جي اندر ٿي
 دٻجي ويو، پر ڳالهه ڪنهن عورت چئي هئي، آهو
 سوچي هن پنهنجو حوصلو منڀاليو ۽ هن ڪنڌ اوچو
 ڪري جواب ڏيو، ”ستل ته مان هن وقت به ڪنهن
 سان نه آهيان، ميسر!“

”ٽنڪ ڀو،“ اروڻا چيو، ”مون مطلب سمجهيو.
 هي ماڻهو ڏس، جن کي فل سوت پيا آهن، جي گچيءَ
 ۾ ڏاڍون ٻڏي هلن ٿا- هنن مان ڪير به هڪ سيڪنڊ

کان وڌيڪ منهنجي اکين ۾ سڌو نھاري نه سگھندو آھي، خبر اٿئي ڇو؟ ڇو جو هو پنهنجي نظرن کي ڏوھيءَ جي ڪپڙن جيان هر جڳھ تي سٽيندا آهن، ان ڪري انهن ۾ ست نه رھيو آھي. هو پنهنجي ڪو ڪلاٽپ کي بار بار اکيون پوئي لڪائڻ جي ڪوشش ڪندا آهن. هو ماڻرن سوسائٽيءَ جا قلعي ٿيل باسڻ آهن، هنن ۾ تنهنجي مک جي ڇانڊاڻ نه آھي.

راج نظر کي تيز ڪري شونيه ۾ نھارڻ لڳو.
 ”راج، اروڻا ڇيو، ”نون ڪجهه ٻيو آھين.“
 ”۽ تون؟“

”مان... مان هنن سڀني لاءِ مرد آھيان، ڇاڪاڻ جو هنن مان ڪير به مون کي عورت بڻائي نه سگھيو آھي.“
 راج ڪنڌ ورائي اروڻا ڏانهن نھاريو. اھڙي ڳالھ ٻڌڻ سان هن جو رت ايترو ته گرم ٿي ويو، جو بي خبريءَ وچان پنهنجي ڇنڇن کي ڏندن جي وچ ۾ آڻي انهن مان رت ڪڍي ڇڏيائين، ۽ ٻوڙ رسال مان منهن صاف ڪري، هن چيو، ”مان ڇاھيندس ته تون مون سان ٻاهر هلين.“

۽ اروڻا راج جي پٺيان هلڻ لڳي.
 فوت پاٽ تي ٻھڙي راج پڪاريو، ”ٺيڪسي-
 ٺيڪسي.“

اروڻا چيو، ”منهنجي ڪار حاضر آھي.“
 ”تنهنجي ڪار جھنم ۾ ٻوي- مان ڪنهن به

حالت ۾ تنهنجي Superiority قبول ڪرڻ لاءِ تيار
 نه آهيان.“

۽ پندرهن منٽن جي اندر هن اروڻا کي پنهنجي
 ورليءَ واري فلٽ جي ڪوليءَ ۾ هلنگ تي اچي
 سٿيو ۽ ڪمري جو دروازو بند ڪري، ٻئي وسائي ڇڏي.
 پس ٻي نزديڪ اچي هن چيو، ”تو منهنجي
 ومشت ڪري للڪاريو آهي، اروڻا.“

۽ ان وقت سڄي ڪمري ۾ گونجي ائي اروڻا جي ڪل.
 هن چيو، ”پر بهادر، تو هيءَ ٻئي ڇو وسائي آهي؟“
 ”ڇاڪاڻ جو، ڇاڪاڻ جو مان توکي ڏنگو ڪرڻ
 چاهيان ٿو. مان، مان توکي ڏنگن ۾، ٻانهن ۾ ڇڪ
 پائڻ چاهيان ٿو.“

”اهو تماشو ڇا روشنيءَ ۾ ٿي نٿو سگهي؟“

تڏهن اڃانڪ راج جو هٿ هوا ۾ ڪڍي ويو. ڇا
 هوءَ منهنجي اڀڙي بيعزتي ڪري سگهي ٿي؟ پر اهو
 هٿ هوا ۾ ئي رهجي ويو ۽ هن پٺيان هٽي، ٻئي
 ڀاري، پاڻ کي ڪرسيءَ تي سٿيو.

اچي ساڙهي ۾ ملبوس اروڻا، ڪلهي تي ڪريل
 ساڙهيءَ جي پلانڊ کي ٺاهڻ بنا ٿي بيهندي چيو،
 ”تون مون کي غلط نه سمجهه راج. سونهن شير ۾
 آهي، ڇا ڪوئي ان کي اوندهه ۾ ڏسي سگهي ٿو؟
 پوءِ تو ٻئي ڇو وسائي؟“

”اروڻا، تون ايترو ته منهنجي نزديڪ اچي ويئي

آهين، جو مان تنهنجي مک ڇوڻ جو سوچيندي به پاڻ کي خيسيس پيو سڃهائڻ. هل پاهر هائون...."

پاهر سمند چوليون ماري رهيو هو. اروڻا راج جي پٺيان هلي. راج وري به رومال ڪڍي، پنهنجي منهن سان ليکاريو ۽ چيائين، "منهنجا چپ ڦاٽي پيا آهن." "ظاهر آهي ته تون رنگن سان گل ڏندن کان به ڪم وٺندو آهين راج."

اروڻا جي ايلڙي حوصلي مان راج کي ڪمٽريءَ جو ايلڙو ته احساس ٿيو، جو هن چيو، "تو ته مون کي ماڻهوءَ مان ڪٿو بڻائي ڇڏيو اروڻا، ڇوڻ لاه صرف ٻچ نه آهن، بيءَ طرح حالت ڪا ڦريل نه آهي." "هه تون، راج برد آهين."

راج کي بيوسيءَ جو ايلڙو ته احساس ٿيو، جو هن نهايت جلندي چيو، "هيءَ آسمان ۾ چنڊ آهي يا آپ جو ڦٽ آهي؟ هه تنهنجو مک آهي يا حوص جو رخ آهي؟ هيءَ سمند ڪنهن کي ڏسي پائي ٿي ويو آهي. هه جنهن ۾ ڪنهنجي بي حياتيءَ جي ڪاراڻ ڀرجي ويئي آهي؟ تنهنجي نظرن ۾ پيل روم جون ريشمي مادرون وڇايل آهن، جن ۾ تهذيب جو ڪفن، دفن آهي."

اروڻا کڻ لڳي. چيائين، "راج، لڳي ٿو، تنهنجي من سان گل تنهنجي دماغ ۾ تنهنجي ذهن کي به ضرب آئي آهي. هه تنهنجي وجود جو ڍانچو ٽٽڻ لڳو آهي." انگريزيءَ ۾ چيائين، "معصوم رنگن سان ڪيڏڻ وارا

آناڙي، عورت جي دل، ڪنهنجي فن جو طلسم نه
 آهي، جنهن ۾ ڪورڱ ٽڙيل فنڪار ڪنهن شاهڪار
 جي تخليق ڪري سگهي آڇ مون سان ڪلا هل
 "Come dear"

۽ راج اروڻا پٺيان هاڻ لڳو. پر ان طرح، جيئن
 گرفتار ٿيل شينهن ڪوڙ ڪي ۾ هلندو آهي.

ان رات ڪلب ۾ شيام چيو، "اروڻا، ڏس، توکي
 راج ڏسي ڪيئن ٿو؟ سندس وس پڄي ته جيڪر توکي
 اتي وانگر ڳوهي ديوارن تي رنگن جيان لڳائي ڇڏي ...
 مان هن جي من ۾ هڪ فنڪار نه، پر آهو ٽوڻي
 ڏسندو آهيان، جو اڪثر پنهنجي تصورات جا ڪپڙا
 سٽيندو نظر ايندو آهي"

راج مشڪي چيو، "۽ جنهن مان ميل نه، پر تنهنجو
 دم نڪرندو ايندو آهي، ڪيئن؟"

باهه ۾ هٿ وجهڻ سان شيام جو هٿ ايترو ته
 سڙي ويو، جو هن پهريون دفعو ناراضو ظاهر
 ڪندي چيو،

"Raj- This is Too much"

"مان سمجهان ٿو ڳالهه ڪي، پنهنجي ليکي گهڻي
 اهميت نه آهي،" راج مشڪي چيو، "پر ڇاڪاڻ جو
 اها اروڻا کان ٻڌي ويئي آهي، ان ڪري ئي تنهنجي
 حوصلو ٽپي مٽين خراب ٿي ويئي آهي."

اُتي ڳوهن واري ڳالهه اروڻا کي بري لڳي هئي،
 پر. هوءَ ڇپ رهي هئي. هن هينئر آهستيگيءَ سان چيو،

”ان طرح سان اوهين ٻئي هڪ ٻئي سان وڙهو ڇو
 ٿا؟- ڇا منهنجي ٻڌڻ سان ڪير نٿو وڏو بڻجي ٿو؟“
 اهڙي ڳالهه ٻڌي شياڻ شڪر گذاري وڃان پنهنجون
 ٻئي پلڪون مٽي ڪڍي اروڻا ڏانهن نهارڻ لڳو.
 پر راج اڻي بيٺو ۽ چيائين، ”اروڻا، تنهنجي ان
 جواب مان ڀل شياڻ جي من ۾ سندن خسي سڀڻو جاڳي
 پوي، ان طرح سان تون منهنجو ايمان ڪري نٿي
 سگهين.“

۽ ائين چئي هو وڃڻ لڳو.
 راج ٻاهر آيو. بلونگ ڏانهن نھاري ٿڌو سامه
 ڪنيائين. فوٽ پاٽ تي پهچي هن سگريٽ ڊڪايو ۽
 کيسن ۾ هڪ وجهي هاڻ لڳو. موڙ وٽ رڪجي،
 هن کيسي مان هڪ ڪڍي ڊگهو ڪش هنيو ۽ هوا
 ۾ دونھون ڇڏيو، پر جڏهن آهو دونھون هٽي ويو،
 تڏهن کيس پاسي ۾ ڪار جي دري ۾ اروڻا نظر آئي.
 اروڻا دروازو کولي چيو، ”اندر اچ.“
 ”نه.“

”راج، مون چيو اندر اچ.“
 ”پر ڪيڏانهن هلندي؟“
 ”جهڙو.“
 ”ڇا آءُ ڪا نئين ڪلب آهي؟“
 ”تون هميشه لفظ جي جهڳوٽن ۾ الجھيو رهندين؟-
 ڪڏهن ڪنهن جي ٻڌندي ڪونه؟“

ڪار ٿانڪ مان اندر گهڙي ته انگلي جي ٻاهران
بيٺل ۽ نوڪر اڳيان وڌي آيا. ٻچا ڪرڻ مان معلوم
ٿيو ته ٻڌندي ڊرائنگ روم ۾ دوستن سان شراب پي
رهيو هو. ”هه“ هريءَ جو ٻاٺ ڪري رهي هئي ۽
ڏاکڻ وٽ ٻاٽي ۾ نوڪر نلبيءَ جون چوپايون پڙهي
رهيا هئا.

اروڻا جو مٿيون ماڙو هو. هن جو الڪي ڊرائنگ
روم ۽ بيٺو روم هو. پيانو، ڪتابن جي چئن امارين
پرسان ڇپو هو.

مٿي ايندي هوءَ نوڪر کي ڪجهه چئي آئي
هئي. نوڪر آيو ۽ ٺهيل تي ۽ ڪلاس هڪ ڪوڪو ڪولا،
هڪ سوڊا ۽ هڪ اسٽاچ وِسڪي ڇڏي ويو. اتي
اشاري سان سگريٽ جو پاڪيٽ ۽ ماچيس به کڻي آيو
۽ هليو ويو.

دروازو بند ڪري اروڻا راج کي چوڻي تي وهاڙيو
پاڻ به هن جي ڀر ۾ ويهي رهي. چيائين: ”راج، هي
۽ پيار.“

”هه تون پڻندي آهين؟“
”مون کي ڪوڪو ڪولا ٿي، پر تون...“
”پر هيءُ تنهنجو گهر آهي.“
”هه مان هو منهنجي شڪايتون ڪئي ايندا آهن،
پر ٻڌندي منهنجي آزادي ٽڙهن ڪيئن ڏيو، منهنجي
تعريف ڪندڙ پٺا ٿي ويندا.“
”پر مان...“

“GO ON”

مڪ پڳ ڇاڙهڻ سان راج کي ڇڪي ڇڏي ۽
هن پڇيو، ”اروڻا، ٻيائو ڪير ٿو ڇڏائي؟“
”ٻيائو ڪير ٿو ڇڏائي. تنهنجو من ٿو هلي“
راج زور سان اکيون بند ڪيون ۽ گيت ڏيئي،
سڄو ڪلاس خالي ڪيو.

”هاڻ ٻڌاءِ، تون ڪير آهين؟“

”مان... مان؟ مان آهيان.“

”چا تنهنجو ڪوئي ڪونهي؟“

”ڪاٺم ٻي ڳالهه ٿي پڇين؟- اڄ ته تون آهين،
شراب آهي.“

”پر تون ايترو غلط ڇو آهين؟“

”غلط؟- اوھه- غلطان! مون ٻيٽو آهي نه؟“

”نه- مون پڇيو: تو پنهنجي مٿان هي نقاب ڇو

ڇاڙهيا آهن؟- ڇا تون هميشه آسپاويڪ ۽ Tense ۽

Uneasy رهندو آهين؟“

”مان...“

”ٻڌاءِ ڪير آهي آغا عورت، تنهن توکي هيئن

ٻڌايو آهي؟“

”اوھه رجني... منهنجي رنگين جي دشمن! هلي

ويئي. هن جي شادي به ٿي ويئي“

”۽ ٻيا ماٺ؟“

”باسو ٻالي نه مڱهيو- مون کي ڪهڻن نه ايندو

آهي نه!“

”پوءِ هلين ڪيئن؟“

”بس۔ ڪوئي گهر ۾ پئسا ڦٽا ڪري وٺندو آهي. ڪير آهي، مان نٿو ڄاڻان. شايد هن جو منهنجي فن ۾ وشواس آهي. شايد آهو شياڻ هجي! پر اها ڳالهه هن جي وهنوار مان ظاهر نه ٿيندي آهي.“

”ڇا تون زندگي ۾ ائين رهندين؟“
راج گهڙيءَ ڪهڙيءَ اکيون بند ڪري، انهن ۾ آڱريون وجهڻ لڳو. چيائين، ”مرڻ کان اڳ ۾ هڪ ئي تمنا آهي: هڪ سهڻو چتر ڪڍي وڃان.“

”بس!... آسمان ۾ ڪهڙا چنڊ آهن؟ هيءَ ڌرتي به ته هڪ آهي ۽ جنهن کي اسان ڏٺو نه آهي، آهو ڀڳوان به ته هڪ آهي.“

”پر تون ته آهتا سڀتا چتر ڪيندو آهين.“

”اروڻا،“راج تيز ئي آئي ويٺو. چيائين، ”ڇا توکي آرٽ جي خبر آهي؟“ ڇا توکي خبر آهي ته تارن جي پٺيان ڇا آهي؟ ڇا توکي خبر آهي ته منهنجي من جي گهرائين ۾ ڇا آهي؟... منهنجون اکيون بند هونديون آهن ۽ جيٽ هلندا آهن ۽ باهيرو ڀرنديون آهن ۽ ٿئي تي ڦاڪا پچندا آهن ۽ جبل اُڻندا آهن۔ مون کي عورتن جون اکيون نه، پر انهن جون رانون ۽ مٿيون نظر ايندا آهن، پڻ نٿل ٻلاڻو ۽ مينا نظر ايندا آهن ۽ مان آهي سڀ هڪ وقت ڏس، آهيان۔ ڇا مان هڪ مندر چتر ۾ هڪ نئين ڌرتي ۽ ڪنهن آڪاش

۽ مان پنهنجي تخيل جو هڪ نئون اهم نٿو خلقي سگهان؟
 تون منهنجي آرٽ جي بيعزتي ڪرڻ وازو ڪر ٿيندي
 آهين؟ ڇا رجني مندر نه هئي؟ پر هو ۽ ٻئي مان
 شادي ڪري ويئي، منهنجي آرٽ جي بيعزتي ڪري
 نه سگهي.

هن ٻيو ڪلاس ڀريو ۽ هو آئي بيٽو.
 چيائين، ”پر تون وڌيڪ مندر آهين، تنهنجي ڇاتي ۽
 ۾ ٺهارڻ مان منهنجا چپ مڪي ٿا وڃن. سچو رنگ
 انهن ۾ ڀريل آهي. تنهنجي ٻانهن به گوري آهي.
 سچو ڏينهن منهنجي وات ۾، منهنجي ڏنڊن ۾ هجي ته
 مزو اچي تنهنجي ڪمر ۾ منهن لڪايان ته ٻيو نشو
 ڇڏهي، گوڏن کان مٿي ساڙهي ڪجهه اندر ڇڪيل
 آهي... ۽ تنهنجي گچي ايتري ڊگهي ۽ مندر آهي،
 جو تون ڪنهن به وقت خوابن مان بيدار ٿي سگهندين.
 آهين... تنهنجو نڪ ڇڻ مون کي پاڻ ڏانهن ڇڪي
 پيو. پنهنجي وارن کي ڪجهه پريشان ڪر اروڻا،
 مان آڌ منهن تنهنجي ڇاتي ۽ ۾ ٿو لڪايان ۽ باقي اڌ
 تي تون پنهنجا زلف پريشان ڪري ڇڏ.“

پر هو بيٺو ئي رهيو.
 ”.. ڇا مون کي سک ملي سگهي ٿو؟ نه! مون
 لاءِ سک ڇڻ پرائي عورت آهي. نه مان هن جو نالو
 ڪٽندو اعيان ۽ نه هو به پير ڀري مون وٽ ايندو
 آهي.“

اروڻا آئي هن کي پنهنجي پاسي ۾ وٺي ويٺو. هيائين،
 هٿ راج ۾ مان روم، پٿرن ۽ لٿڻن وٺي هيس. هو
 ۽ سوم ۽ مڪان سڀ سندر هئا، پر مون کي
 ڏسڻ چاهيو، سي مون کي نه مليا، مون ٻڌو ته آهڻ
 ڦسڪارن مان ملڻ لاءِ آهڻ جهڙو ٻڌڻو ٿيڻو آهي =
 ۽ مان واپس موٽي آيس، هڪ اميدمان ته من راند
 ڪندي، ٻيڪندي مون کي ڪو تو جهڙو ديوانو
 ملي وڃي، اڄ توکي ڏسڻ مان منهنجي زندگي ۽ جي
 ٻوڏي پاس پهچي آهي، پر مان هاڻ به سمجهان ٿي ته
 تون صرف ڳالهائڻ تائين سٺو آهين = ڇا تون هزار مان
 ڀاڄيون آئي سگهين ٿو؟ ڇا تون نوڪري ڪري
 ڪمائي سگهين ٿو؟ تون جڏهن ڪجهه ٿو ڪري
 سگهين، تڏهن رنگن مان غصو ڪڍين ٿو. ڇا زندگي
 کان ٻري پڄڻ گهرجي؟

راج هن جي ڪلهي تي مٿو رکي چيو، ”مان اهو
 سڀ ڪري سگهان ٿو ۽ مان رجنيءَ سان شادي به
 ڪري سگهان ها، پر منهنجي من ۾ رنگن جون ديون
 ڀريل آهن ۽ مان اهي رنگ هوا ۾ اڇلائي پنهنجي من
 کي تربت ڪرڻ چاهيان ٿو. نوڪريون سڀ ڪندا
 آهن، شادبون سڀ ڪندا آهن.“ هن اروڻا جي ڪلهي
 تان مٿو هٽائي چيو، ”هن ديوار تي هڪ چتر آهي -
 توکي ان لاءِ عزت آهي، ڪيئن؟ پر ان جي توکي
 ڪهڙي خطري آهي ته جنهن ان کي ڪڍيو آهي، ان
 جي شادي به ٿي هوندي ۽ هن هزار مان ڀاڄيون به

وڙڻيون هونديون؟... ۽ راج جي اکين ۾ ٻاڻي
پري آيو.

اروڻا چيو: راج... راج... ۽ هن راج جو سڪا
هنجي هٿن ۾ آئي، هن جي اڻهي ڳالھن کي چيو.
راج اکيون بند ڪري، نڪ کي آڱوٺي سان
مُهڻيندي، هڪ ڊگهو سانھ ڇڏيندي چيو: ٿاڙي ٻاڳل،
تو هي ڇا ڪيو؟ ڇا اهو حق پهرين مون کي ٿي
ملي سگهيو؟

۽ هن اروڻا جي اڻهي اکين کي چيو. اُهي
چيائين: اروڻا، مون هن جي رحم زندگيءَ کان هڪ
ڪن ۾ پورو ٻڌائو وٺي ڇڏيو. ائين چئي هو ٻاهر
بالاڪشيءَ ڏانهن وڌيو.

اروڻا پٺيان آئي، چيائين، راج، تون سامان ڪٿي
هتي اچي رهه - مان تنهنجي ڪلا جي پڙرڻا پٺڻ
ٿي چاهيان.

اروڻا، توکي خبر آهي ته ڌرم شالا ۾ پناهه وٺندڙ
سادو ڪان، اٺ ٻاٽ تي تڏو وڃائي وهندڙ فقير کي
پنهنجي هستيءَ جو وڌيڪ احساس ٿيندو آهي - ڇو جو
اهو تڏو هن جو هوندو آهي ۽ هن تي ڪنهن جو
احسان نه هوندو آهي.

اروڻا جي من کي برابر چوٽ آئي، هر هوءَ چوٽ
ڪاٺي راج تي وڌيڪ موهت ٿي پئي ۽ هن چيو،
”ته پوءِ مون کي اجازت ڏي ته ڪڏهن تنهنجي گهر
اچي رهان.“

لوايون بالڪنيءَ تي رکي، راج پنهنجو منهن پنهنجي
هٿن ۾ آندو ۽ هيٺ لنگهندڙ ماڻهن ڏانهن اشارو ڪري
چيائين. ”اروڻا، ڇا هنن بيوقوفن کي خبر آهي ته مان
ڪيڏو خوش نصيب آهيان؟“

”انهن جون به پنهنجون پنهنجون خوشيون آهن
راج.“

”ڇڱو ڀلي مانس، ان کان اڳ ته تنهنجي وسڪي
مون کي تنهنجي پهلو ۽ توکي تنهنجي پلنگ تي
ليٽائي ڇڏي، تون مون کي هيٺ وٺي هل.... هاڻ
مان ويندس.“

”ڇا رات جو؟....“

”مان هت رهي نه سگهندس ويڻو آهي. منهنجو
پلنگ، منهنجون ديواريون ناراض ٿينديون. اسٽو جي
گاسليٽ کي اعتراض ٿيندو ته مون کيس سيوا ڪون
جو موقعو ڏيئي، ڇانهه ڇو نه ٺاهي....“

اروڻا راج جي چيلهم ۾ ٻانهه وجهي آڏ ڏاڪڻ تائين
هن سان لڳي لڳي آئي ۽ پوءِ ٿورو ڀريان هيٺ لهڻ
لڳي.

راج ڪنڌ هيٺ ڪري، هيٺ لٿو، پر هن ڪار
۾ هلڻ جي ڳالهه نه مڃي. هن ٽئڪسي پڪڙي ۽
هليو ويو، پر هن کي ائين لڳو ته ڇڻ اڃا به اروڻا
جي ٻانهن هن جي چيلهم ۾ پيئي هئي.

راج اروڻا جي گچيءَ ۾ ٻانهن وڌي ۽ هن جا نرم
ملايم وار هن جي ٻانهن ۾ وڪوڙجي ويا. ٻانهن ورائي

هن پنهنجو هٿ ڪولي، اروڻا جي منهن کي ٻاڻ
ڏانهن ڇڪيو ۽ جهڪي ڇڏيو، ”تون ڪيتري سندر
آهين“

اروڻا پنهنجا ٻئي هٿ هن جي ڇاتي ۽ تني رکي
ڇڏيو، ”۽ مان اڃا به ڌاريءَ ۾ لڙڪندڙ هڪ گل آهيان.“
ٻئي ڪار جي اوڻ ۾ بيٺا هئا۔ سامهون ٻائي ۽
مٿي اونڌا هئي.

”ڪيترا ڏينهن ۾ ڪيتريون راتيون مون تنهنجو
مڪ چيو آهي.“ راج چيو، ”ٻيون جو هي ڪيڏو
وردان آهي، پر يقين ڪج، مون ڪڏهن به تنهنجي
سارهيءَ جي اندر جهانڪڻ جي ڪوشش نه ڪئي آهي.“
”پري ئي، ڇا. اها ڳالهه چوڻ جي آهي؟“
”سو ته ٿو ڄاڻان اروڻا۔ پر مون لاءِ اڻ ڏٺو ۽
اڻ ڄاتل ئي سندر آهي، ۽ مان توکي ايترو محدود
بڻائڻ به نٿو چاهيان.“

”۽ اڻ ڏينهن مون کي پنهنجي ڪوٺيءَ ۾ بند
ڪيو هو ۽ تو ڪمريءَ جي ٻئي وسائي هئي.“
”ها، ۽ ان طرح مان به مون پنهنجي من جو
اها ظاهر ڪيو هو.“

اروڻا راج جي ڇاتيءَ مان پنهنجو نڪ گسائيندي
ڇڏيو، ”آخر هن سڀني جي اندر ڇا آهي؟“

راج پنهنجون ٻئي ٻانهون هن جي ڳچيءَ ۾ وجهندي
چڏيو، ”جو تنهنجي سڀني ۾ آهي، اهو نهايت گرم ۽
تيز آهي. جيڪڏهن مان تنهنجي سڀني ۾ مڪ لڪيان

تہ ائين لڳندو ۽ ٻن مان مسڪراهن کي سڳهان ٿو.
 تہ ڄاڻان ڪيتر اوجاڳا ۽ ٽڪاوتون منهنجي ٻالڪن
 کي پنهنجو تيرت منهنجي آئي پنهنجا ٻار ڦٽا ڪري
 ائين ٿا، پر منهنجو من ٿو آهي، جو من کي انادي سڳ
 ملڻ لڳو آهي، تنهنجي مک کي پنهنجي آشا، پنهنجو
 بسبب ۽ پنهنجو اڪار آهي... هنن اکين ۾ هماليه جون
 دٺت مان چاٽيل واڍيون آهن.“

راج، مان سڳهان ٿي ته تنهنجي سوچڻ جو ٿو ٿو
 هاڻ ڦرڻ لڳو آهي.“

”ڇا مان ٺهائت آياويڪ ٿو لڳان؟“

”نه، تون تمام سڀاويڪ ٿو لڳين. تو وٽ آڄ
 سڀرڙم جي ڦرڻيشن نه آهي.“

راج پاڻ ڇڏائي سگريٽ ڊڪايو ۽ ٻت تي ويهي
 رهيو. هن ايترا ته ڊگها ڪش هڻيا، جو هن جو سڄو
 منهن ڏونهي ۾ گم ٿي ويو.

اروڻا به هن جي پاسي کان ٿي ويئي.

”منهنجو هڪ ٻيو به سهڻو آهي.“

”ڪهڙو؟“

”مان ڪملاش وڃڻ ٿو چاهيان. مٿي ۽ مٿي- برفن

۾- تون هلندڙين؟“

اروڻا پڇيو هو، ”تو کي برف ايتري پسند ڇو

آهي؟“

”اروڻا، مان جڏهن به مريو جو سوچيندو آهيان،

تڏهن نڄاڻان ڇو منهنجي ذهن ۾ برفن جون چوٽيون،

برفن جا لاهير ۽ واديون آڏري اينديون آهن. انهن ۾
 گهرائو ۽ سنائو هوندو آهي، ۽ مان مٿي ۽ مٿي وڃن
 ڇاهيندو آهيان، ڇاڪاڻ جو مان پنهنجي ڪلا جي
 آڀرنا ڇاهيان ٿو ۽ مرتيو جي راهه کي لتاڙڻ پنهنجي
 ازلي خواهش آهي.”

”پنهنجي روپ جو مون کي نئون پهلو مليو آهي
 راج.“ ۽ ائين چئي هن پنهنجو مٿو راج جي گود ۾
 رکيو ۽ هو پنهنجون ٻئي پلڪون مٿي کڻي، راج
 جي مٿي ۾ ٻاهرڻ لڳي.

۽ ان ڏينهن شام اروڻا کي زور ڪري ڪري
 ٽڪري پيو، پر اروڻا ڊانس ڪرڻ کان صاف انڪار
 ڪيو. هو ته گهلي تي هٿ رکي، راج جون گالهون
 ٻڏي رهي هئي.

۽ پورا ئي مهينا شام ڪلب ۾ نم آيو، ۽ پورا
 ٻه مهينا راج گهر جي چوڪيت جي اندر رهڻ لڳو هن
 جي ڏاڙهي وڏي ٿي ويئي هئي ۽ هن پگڙن تي گذران
 ڪرڻ شروع ڪيو هو. هن ائين سمجهيو ته هر مهيني
 پنج روپين جو دان ڪيندڙ يا مري ويو آهي يا هن
 پنهنجي فن مان پنهنجون آسديون لاهي ڇڏيون آهن.

اروڻا هر شام هن جي گهر ايندي هئي ۽ ڇانهه
 نم پر پگڙا کائيندي هئي. هن گالهه کي ڪجهه
 ڪجهه سمجهڻ شروع ڪيو هو، ۽ ان ڪري ئي شام
 جو قد هن اڳيان ننڍڙي ٿي ويو. هي طرف راج ڪواس
 تي رنگن جا تجربا ڪرڻ لڳو. هو ڏينهن رات هڪ

چتر تي محنت ڪرڻ لڳو. گھنگھور ڪارو آسمان ۽
 آن ۾ هزارين ڪچيل خالي هٿ ڪي هٿ ٻڌل،
 ڪي تلوار جيان تيز ۽ آڀا... اروڻا ايندي ۽ ڏسندي
 ۽ سوچيندي ته آها پرارڻا آهي يا للڪار آهي... پر
 آن چتر ڪي ڏسندي اروڻا اڳيان راج جي بيوسي ۽
 چٽائيءَ جو اهڙو ته چتر آڀريو، جو هڪ ڏينهن هن
 چيو، ”راج، ڏس، دروازي وٽ ڪيترا نوٽ پيا آهن—
 ڪير ڏيندو آهي توکي پئسا؟“

راج دروازي ڏانهن نھاريو. هن کي ڪاري پينٽ
 ۽ اڇي قميص پئي هئي، ڪاري ڏاڙهي وڏي ويٺي هيس.
 هٿ تي سو سو جا ڏھ نوٽ پيا هئا. هن اڳيان
 وڏي آهي نوٽ کنيا ۽ تنهن بعد اروڻا جي پاسي کان
 اچي بيٺو. اروڻا کي ڳاڙهي ساڙهي پئي هئي، ۽ جا
 چيلهم کان هيٺ ڏائيت ۽ مٿي لوڙ هئي. هن جي آڏو
 پئي، آڏو پٺ آگهاڙو هو ۽ باقي جيڪو شرير ڍڪيل
 هو، آن کي به هن جي اکين راج جي اڳيان ايڪسپوز
 ٿي ڪيون.
 راج اڳيان هٿ وڌائي چيو، ”اروڻا سچ ٻڌاه، ڇا
 تنهنجا نه آهن؟“

”نه، آهي تنهنجا آهن، ڇاڪاڻ جو مان به ته
 تنهنجي آهيان.“

”تنهنجو ايلو ايمان“ ائين چئي راج اڳيان وڌيو.
 هن جون اکيون ڳاڙهيون ٿي ويون.
 اروڻا پڪاريو، ”راج...راج...“

۽ راج اڳيان وڌي اروڻا کي بازن کان ڇڏيو ۽ رڙ ڪزي چيو، ”ڇا تون مون کي ايترو هيٺ ڪيرائڻ ٿي چاهين؟“

اروڻا به رڙ ڪري چيو، ”راج، تنهنجي هر ڳالهه غلط آهي. تنهنجي سوچ، تنهنجو فن، تنهنجو وهڻو، خود تنهنجي زندگي ۽ ان جو وجود به غلط آهي.“

۽ راج صرف ايترو چيو، ”جهڙيءَ طرح تنهنجو جسم، تنهنجو جسم ۽ ٻنهي جو ميلاپ غلط آهي“

اروڻا پنهنجون ٻانهون ڇڏائي ٻنيان هڻي، پر راج به اڳيان وڌي هيٺ جهڪيو ۽ هيٺ جهڪي. هن اروڻا کي پنهنجي ڪلهي تي کنيو، ۽ هن کي اڇي پلنگ تي سڙيو. پهرين ته اروڻا سراپجي دهليجي ويٺي ۽ تنهن بعد هن چلايو، ”..... نه ... نه“

راج جي منهن جون نمون ٽانجي ويون ۽ سڀئي منهن ۾ رت ڀرجي آيس. هن اروڻا ڏانهن ان طرح نهاريو، ڇڻ هو اروڻا کي نظرن سان گهوڙي ٻي ويندو. هن جو سڄو بدن تنور ڀيان ڀرڻ لڳو، ۽ هن هيٺ جهڪي اروڻا کي زور سان چمندي چيو، ”تو منهنجي تصور جو اهاڻم ڏڏو آهي، پر منهنجي حرص جي شوشي نه ڏئي آهي، ۽ مون تنهنجو حوصلو ڏڏو آهي، اڄ حسن به ڏسڻ ٿو چاهيان. تنهنجي تن هميشه منهنجي من کي للڪاريو آهي. توکي فقط هڪ دفعي ڇڻ سان منهنجي من جي پياس تيز ٿي ويئي آهي. ڏس، تون منهنجو آڀمان ٿي ڪرين ۽ مان تنهنجو آڀمان ٿو

ڪريان. هڪ تنهنجي غلطي آهي، اي منهنجي غلطي آهي. ۽ هن اروڻا جي پٺي ۾ گھل ڪئي ڇڏيو. اروڻا پنهنجو ڀورو زور لڳايو، پر راج جو ڀار وڌيڪ هو، ۽ هن ڇلڻي ڇڏي. ۽ ان ڇلڻي تي، تنهنجو ٿڌو، تنهنجي لڙچ سڀ ڏونگ آهي. دراصل تون وڃي آهين ۽ توکي ڪاڌ جي آموتا نه، پر تون نفسياني خواهش پوري ڪرڻ ٿو چاهين. ۽ نهايت ڇٽائيءَ وچان راج جي ڇاٽيءَ ۾ ڇڪ پاتو ۽ هن جي ڦهليل ڦاڙي ڇڏي.

ان بدني الجھاءَ جي ترشيءَ سبب ٻاهر ڪنهن ٺاريءَ تان هڪ گل ڪريو.

پلنگ تان آءٌ چادر هيٺ ڪسڪي آئي ۽ باقي آءٌ تي رت جا نشان....

ڪهڙي ۾ روشني هئي. پلنگ تي اروڻا جن ٿڌڪي رهي هئي. پاسي کان راج فرش تي منهن ڀر لڳيو پيو هو. پريان ساڙهي پيشي هئي، هڪ ڪنڊ ۾ ڦاٿل بلائوز پيو هو.

اروڻا جي هڪ ٻانهن هيٺ لٽڪي رهي هئي. ڪيترو وقت تم اروڻا ڪجهه سوچي نه سگهي ۽ تنهن بعد انيڪ سوال آيا هن جي من ۾: ڇا هو؟ آئي، نه آئي؟ يا پاڻ ماري هڃا ڪري يا ان بد نصيب فنڪار مٿان لڙي پوي، جو پنهنجي وحشيت سبب ۾ پوهيندڙ هو؟ پر ڇا هو منهنجي پيار جي ڦاٿل آهي؟ هن منهنجي سنهه جي ڇانڊوڪي پاتي آهي، هاڻ هن کي منهنجي

نفرت جو زهر به پيئڻو پوندو! بدتميز مان مریدا
 مان ڪجهه نه ڄاڻي. آرٽسٽ آهي. تنهنڪري ڇا؟ نه،
 مان هن کي نٿي چاهيان. مان هن کي نٿي چاهيان.
 هن جا رنگ مون کي موهڻ کان انڪاري آهن ۽
 مان هن جي لفظن جي ڪاڪ ۾ ڦاٽڻ کان انڪاري
 آهيان. منهنجو عورتپڻو هڪ ڪمري ۽ هڪ بستري
 تائين محدود ٿي نٿو سگهي. مان پنهنجي زندگيءَ جو
 نٿي سوچيان، هن کي پنهنجي بي حياتيءَ جي قيمت
 پرڻي پوندي.

۽ هوءَ آهستي آهستي آئي ۽ هن پنهنجو بلائوز
 ۽ ساڙهي ڪٽي. هڪ پلڪ هن وري راج ڏانهن
 نهاريو ۽ سوچيو: پر هو هن طرح اونڌو ڇو مٽو پيو
 آهي؟ ڇا پنهنجي من مان لڙي رهيو آهي. ليڪ آهي.
 اها من جي آڱهن ٿي هن کي پوڳائيندي. هو مون لاءِ
 تڙپندو، ڦٽڪندو، پر مون کي پائي نه سگهندو. راج،
 تو مون کي پاتو آهي. پر تو مون کي پاتو نه، پر
 وڃايو آهي! هاڻ تو کي پنهنجي فن جو نه، پر من جو
 سوچڻو پوندو ۽ اهاڻي تنهنجي ٽريڊجي آهي.

۽ هوءَ باٿ روم ۾ هلي ويئي، ۽ جڏهن ٻاهر آئي،
 تڏهن هن ڏٺو ته راج برش کڻي پنهنجي نئين چتر
 کي ڪاري رنگ سان مٿان شروع ڪيو هو.
 وري به هڪ ڀاءُ لاءِ هن کي ويچار آيو ته
 اڳيان وڌي هن کي روڪي ۽ چوي: نه راج، اهو
 شلٽ قدم نه کڻ، تنهنجو غصو، تنهنجي وحشيت ۽

پنهني جي بنياد آڻ ناهي ڏيئي ڪي مان سمجهان ٿي، ڇا زندگي پنهنجي مٿان ۽ تو پنهنجي فن مٿان مڙهي آهي، تو جو ڪجهه ڪيو آهي، اهو مون سان ڪيو آهي، ۽ مان پنهنجي آهيان ان ڪري تون مون کي ان روپ ۾ به پسند آهين، ان ڪري هٿ ڪي روڪ ۽ پنهنجي فن کي تباهيءَ کان بچاءُ. پر اتي هل هن کي اهو به ويچار آيو ته اها ڪارڻ، هن جي من جي Symbol آهي، جنهنڪري هن جو اهو قدم ان ڪري به صحيح آهي، ڇاڪاڻ جو هو ڇيترو ناڪامياب فنڪار آهي، اوترو ڪامياب بدڪار به آهي... ان فن ۽ بديءَ جي وچ ۾ هن جيڪو غلط فاهيم جو اهام خليفو آهي، مان ان جو شڪار ٿيڻ نٿي چاهيان، پر پنهنجي چاهڻ جو به ڇا مطلب آهي، جڏهن ته مان هن جي زيادتيءَ جي اڳ ۾ ئي شڪار ٿي چڪي آهيان! ۽ هن چيو، ”اهو ته مون توکي اڳ به ڏيڻ چاهيو هو، ان لاءِ ايترو هٿ ڪرڻ جي ڪهڙي ضرورت هئي؟“

۽ هلندي هلندي راج جو هٿ هڪ هنڌ رکجي ويو. راج پريل گلي سان آهستي ڪنڌ ورائي جواب ڏنو، ”اروڻا، هيٺ ڇا آهي مٿي ڇا آهي؟ سڀ پنهنجي تصور جا ماپا ۽ فائدي ۽ نقصان جا حساب آهن.“
 اروڻا کي اتي رڪجڻ جو ڪوبه ارادو ڪونه هو، پر اها ڳالهه ٻڌي، هن عجب مان چيو، ”يعني ته تون پنهنجي روش تي اڃا به پشيمان نه آهين؟“

”يعني ته توکي اعتراض صرف اهو آهي ته مان پنهنجي روش تي پوڳيان ٿو. جيڪڏهن ڄاڻوڪي رات ۾ توکي ڪوئا چون ۾ تڪون ٻڌائي، ٻلنگ تي لپڻيان ته آهو ٿو ٻريو. ۾ جيڪڏهن ائين نه ڪريان ته آها ئي گراوٽ. يعني ٻريو هڪ آها گراوٽ آهي، جنهن ۾ فقط محبوبنا جي منظوريءَ جي ضرورت آهي.“

”آها ڳالهه. چئي تون اهو ثابت ڪري رهيو آهين ته تو بنا منظوريءَ جي ٻريو ڪيو آهي، هڪ ڊگهي آهه پري چيائين. ”راج، تون نهايت تڇ آهين، خسيس آهين.“

آواڪ، آهاڪ راج اروڻا ڏانهن نهاريندو رهيو. ۽ مدت جي خاموشيءَ بعد راج جواب ڏنو، ”تنهنجي راه جو سان رڪڻ لاه مون کي شايد اڃا به تڇ ۽ خسيس بڻجڻو پوي.“ ۽ وري به هن ڊگهو ساھ ڪنيو. ”پر ان لاه توکي هاڻ منهنجي ضرورت نه پوندي.“ راج ٻيٽ تان سؤ سؤ جا نوٽ کڻي ڇڏيو، ”ضرورت مون کي هنن جي به نه پوندي.“

۽ راج اروڻا جي ڀرس ۾ نوٽ وجهي ڇڏيا. اروڻا کي ائين لڳو ته اهي هن جا نوٽ نه هئا، پر هن جو واپس ٿيل ٻريو هو ۽ هن ٻئي ٻلڪون مٽي کڻي راج ڏانهن ناريو. چيائين، ”پر هڪ ڳالهه سمجهي ڇڏ ته تن جو جهڪاءُ ئي من جو جهڪاءُ نه آهي ۽ هڪ عورت فقط بستري تي ئي عورت نه بڻجندي آهي.“

اها ڳالهه ٻڌي راج پنهنجو سر ڪنواس جي مٿئين
چڙهي تي رکيو ۽ اروڻا آهستي آهستي ٻاهر نڪري
ويئي.

انڪل مهيني بعد شام راج جي گهر آيو. راج
بستري تي لٽيو پيو هو ۽ هن جي اکين ۾ آنسو هئا.
شام ڇاڻي چيو، ”اڙي، تو پنهنجي حالت ڇا
ٻڌائي آهي؟“

راج مشڪي ڇيو، ”ڇا تون مون کي پنهنجي
همدرديءَ جو زهر پيارڻ چاهين ٿو؟“
”آڻ ٻاهر هل.“ شام ڳالهه ڦيرائي چيو.
”پر ڪيڏانهن!“

”اروڻا ڏانهن هلون؟“

”اروڻا ڏانهن!“

”پورو مهينو ٿيو آهي ته هن ڪلب ۾ اچڻ بند
ڪيو آهي، ڪنهن طرح معلوم ٿيو ته اڄڪلهه ڏاڍو
دڪي گذاري ٿي. مان ڇا اڪيلو هن جي گهر وڃي
سگهان ٿو؟“

”پر مان هتي هلاڻ، ان کان ڇا بهتر نه آهي ته
مان شراب پيان؟“
”شراب!“

”ڇا تون مون شراب پياري سگهين ٿو؟“

”پر اروڻا کي معلوم ٿي وڃي ته؟“

”اروڻا ڪير ٿيندي آهي؟“

”ڇا ڪجهه نه ٿيندي آهي؟“

”مان هڪ ٽيچ، هڪ خسيس ماڻهو آهيان. چئو،
پيارين ٿو؟“

شيام چٽ ۾ نهاري ڪجهه سوچيو ۽ تنهن بعد
مشڪي چيائين، ”هٺ“

هن ڪلاڪن بعد ڪار وارڊن روڊ جي هڪ سهڻي
بلڊنگ اڳيان اچي بيٺي. راج کي آچي ڊريس پيئي
هئي ۽ هو شيام جي گهران Shave به ڪري آيو
هو. هن ڪنڌ مٿي ڪري چيو، ”اڙي ڀائي، تون
مون کي ڪٿي وٺي آيو آهين؟“
”تون ڏسندو هل راج.“

لفت مٿي نائين ماڙي تي هلي بيٺي. شيام اولهه
واري مڪان جو بئڻ ڏٺو. دروازو کليو ۽ هڪ
عورت مشڪي چيو، ”اچو اندر اچو.“
فلٽ سهڻي نموني سينگاريل هو. ۽ پيڊروم ۽
نڪ هال. اُتي به عورتون رهندڙ هيون. شيام صوفي
تي وهندي چيو، ”راج، هن ڪمري ۾ به شراب آهي
۽ هن ڪمري ۾ به شراب آهي ۽ سامهون جيڪو
ڪٽ آهي، ان ۾ به شراب آهي.“
”پر هيءُ ڪير آهن؟“

”تون ائين سمجهه ته اهي به شراب آهن.“
شيام اک جو اشارو ڏنو ۽ هڪ عورت اڳيان
وڌي آئي. هن پڇيو، ”هيءُ ڪهڙي شهر جو ديوداس
آهي؟“

شيام چيو، ”هو آرنسٽ آهي. هو هاڻ هت رهندو. هن کي پياريو ۽ پياريو، جيئن هو پنهنجي آرٽ سان دنيا ۾ نالو کڻي. هن جو جيترو دماغ خراب ٿيندو آهي. هو اوترو سٺو ڳالهائيندو آهي، هو اوترا سٺا چتر به کڻندو آهي.“

شيام شراب جي بوتل کولي پاڻ به پڻ لڳو ۽ راج کي به پيارين، ۽ جڏهن نشي ۾ آيو، تڏهن انهن ٻنهي عورتن کي اک سان ٽاڻا ڪري ٻاهر هليو ويو.

راج پڪاريو، ”شيام... شيام.“
هڪ عورت اچي هن کي ٻانهن کان جهليو ۽ چيو، ”هر شام کان پوءِ رات ٿيندي آهي. اوهين جوان آهيو، شام شام ڇڏيو. ڪجهه رات جو سوچيو، بستري ۽ جوانيءَ جو سوچيو.“

۽ هوءَ راج کي ٻانهن کان چڪي اندر وٺي ويئي ۽ کيس پلنگ وٽ بيهاري، پٺيان موٽي دروازو بند ڪري ڇڏيائين. وري هوءَ اڳيان وڌي آئي ۽ راج جي ڪلهي تي هٿ رکي چيائين، ”منهنجو نالو شاردا آهي. توهان پلنگ تي ليٽي پئو.“

راج پڇيو، ”ڇو؟“
”بحث نه ڪريو. هاڻي ليٽي به پئو.“
راج پلنگ تي ويٺو ته شاردا پنهنجي ساڙهي لاهي ڦٽي ڪئي.

راج وري به چيو، ”اڙي ٻائي، تون ڇاڻي ڪرين؟“

شاردا راج جي گلي ۾ ٻانهون وجهي، کيس پلنگ
 تي لٽائي ڇڏيو ۽ پاڻ به هن جي مٿان لٽي پئي.
 راج آئي ويٺو. چيائين، ”هيءَ ڪهڙي بدتميزي
 آهي! ڇا توکي پنهنجي عزت جو ڪو خيال ڪونهي؟“
 شاردا جو منهن ننڍو ٿي ويو. چيائين، ”اوهين
 آرٽسٽ آهيو. اوهين ڪجهه به چئي سگهو ٿا. اسين
 شرير جو سودو ڪريون ٿيون ۽ پئسا وٺون ٿيون.
 اسان جي ڪهڙي عزت آهي!“
 ”پر ماڙهي لاءِ جي ڪهڙي ضرورت هئي؟“
 ”مون سوچيو اوهين مرد آهيو...“
 ”مرد آهيان، پر مان بدمعاش نه آهيان.“
 ”توهين آرٽسٽ آهيو...“
 راج ٿورو سوچي چيو، ”اها ڳالهه بهتر آهي.
 مان تنهنجو به چتر ڪڍي سگهان ٿو. تون لاهي به
 ڪپڙا لاه ۽ ڪمري جون سڀ ڀتيون ٻار.“
 ۽ شاردا ائين ئي ڪيو.
 ”پر مان پنهنجو به چتر ڪڍي سگهان ٿو.“ ائين
 چئي هن پنهنجا ٻه ڪپڙا لاهي ڇڏيا.
 ۽ ٺنڪا شرير هڪ ٻئي جي سامهون بيٺا هئا.
 نشي ۾ راج هاڪو هلڪو لڏي رهيو هو. آڏو
 هن کي ڪا ڳالهه ياد آئي ۽ هن چيو، ”هڏ شاردا،
 جيڪڏهن توکي ڪا عزت نه آهي ته مان به هڪ
 نهايت تهج ۽ خسيس ماڻهو آهيان. تون مون سان شادي
 ڪندي؟“

”شادي!“ شاردا کلي. چيائين، ”هر مرد هتي
 اچن سان پهرين ڀيري جو تماشو ڪندو آهي، تنهن بعد
 شاديءَ جو واعدو ڪندو آهي. پر جڏهن هن جي پاس
 لهي ويندي آهي، تڏهن هو هتان هليو ويندو آهي
 ۽ وري هن جو پتو نه پوندو آهي. اوهان تمام گهڻو
 پيتو آهي. پر ڇو اوهان پيتو آهي؟ ڇو اوهين هتي
 آيا آهيو؟“

”هيءَ تون مون کي نصيحت ڏيڻ واري ڪير
 ٿيندي آهين؟“ راج ديوداسي سوال ڪيو.
 ”ويو، واپس وڃو. هن طرح پنهنجي زندگي
 خراب نه ڪريو.“

”پر پوءِ تنهنجو ڇا ٿيندو؟“
 ”اسان جو ڇا! اسان جو ڪير آهي.“
 ”مان تنهنجو آهيان. تون آءُ. تون منهنجي پهلوءَ
 ۾ آءُ.“

۽ هو شاردا جي کلي ۾ ٻانهون وجهي، من ۾
 چوڻ لڳو، ”اروڻا، هاڻي مان توکي وساري سگهان ٿو،
 آڌي رات جو راج ڇڏو.“ هاڻ مان نشي ۾ نه
 آهيان. ڇڻ، تون مون سان شادي ڪندين؟“

شاردا چيو، ”مهينو هت رهو ۽ عيش ڪريو،
 تنهن بعد سوچجو. ممڪن آهي، پوءِ اوهان جي راءِ
 بدلجي وڃي.“

۽ راج شاردا وٽ رهي پيو.

ڪڏهن ڪڏهن شياڻ ايندو هو ۽ شادا کي پڻسا
ڏيئي ويندو هو.

هڪ ڏينهن شادا چيو، ”ڇا منهنجا چتر نه
ڪيندا؟“

۽ راج بزار مان برش، رنگن جون دڀون ۽
ڪٽواس وٺي آيو ۽ هن شادا جا نيم-ننگا چتر ڪيڻ
شروع ڪيا.

هڪ دفعي شادا پڇيو، ”پر هي چتر منهنجو نه
آهي؟“

راج چيو، ”رات گهڻو پيتو هوم نه. ان ڪري
شايد اروڻا جو چتر ڪڍي ويو آهيان. نه، ان طرح
نه نهار. هوءَ منهنجي ڪير به نه ٿئي.“

اروڻا چلائي چيو، ”ڇا؟ ڇا اهو سچ آهي؟“
شياڻ چيو، ”ها! ۽ هن کي هر رات هڪ نئين
عورت گهرجي.“

”شياڻ،“ اروڻا تيز ٿي چيو، ”مان وشواس نٿي
ڪريان!“

شياڻ کلي چيو، ”هندستان جي فنڪارن مٿان
يورپ جي تهذيب جو ڀڙت سوار آهي. هو لائين
مسجهندا آهن ته جيستائين هو شراب نه پيئندا، وٽسائين
وٽ نه ويندا، هيٺ نه ڪرندا، اوستائين هو بهتر
آرٽسٽ ٿي نه سگهندا.“

”پر هو آهي ڪٿي؟“ مان هن مان مان ٿي
پاهيان!“

”هو آن جڳهه تي آهي، جتي هڪ شريف عورت
ته ڇا، پر ڪو شريف مرد به وڃي نه مڱهندو؟“

”پر مان وڃڻ چاهيان ٿي.“

”پر هو توهان نٿو ماڻ ڇاهي“

”اِهو توکي ڪنهن پيو؟“

”هاڻ ئي چيائين.“

”مان وشواس نٿي ڪريان.“

”تون ڪنهن به ڳالهه تي وشواس نٿي ڪرين،

تڏهن ڇا مان ڪوڙ ٿو چوان؟“

”اهو مان نٿي چوان. پر راج مون مان ماڻ نه

ڇاهيندو، اهو ناممڪن آهي.“

”شايد تنهنجو اندازو صحيح هجي ۽ هو ئي اُن کي

غلط ثابت ڪندو هجي.“

”مطلب؟“

”اُن ڏينهن مون پڇيومانس: اروڻا وٽ هلين ٿو؟

ڇيائين: ڇا شراب پيش بهتر نه آهي؟ پڇيومانس:

جيڪڏهن اروڻا کي ان ڳالهه جو پتو پئجي وڃي ته؟

ڇيائين: ته کيس پوري خاطري ٿي ويندي ته مان

سچ پچ هڪ تهڄ ۽ خسيس انسان آهيان.“

ڳالهه ٻڌي اروڻا جو من ڀرجي آيو. چيائين، ”ڇا

هن ائين چيو؟ پر مان نٿي مڃان! ٻڌاءِ، هو ڪٿي

آهي؟ ڪٿي آهي؟“

غصبي وڃان شيام چيو، ”جهنم ۾.“ ائين چئي

هو عليو ويو.

اروڻا به ڪار ڪئي راج جي گهر ويئي. هڪ رات
 ٻي رات، ٽين رات ۽ ٽين صبح، پر راج جو پتو نه
 پيو. گهر کي ڪلف لڳو پيو هو ۽ ان ڪلف مٿان
 مٽي هڙهي ويئي هئي.

هڪ ڏينهن شيام چيو، ”راج بمبئي ڇڏي ويو
 آهي ۽ هو وري واپس نه ايندو.“
 ۽ راج بمبئي ڇڏي ويو هو.

ڪي ڏينهن اڳ شاردا لاءِ بزار مان گلن جي
 مالها آڻيندي، هو نشي ۾ هڪ ٽرڪ مان ٽڪريو
 جو ۽ هن جون ٽنگون پڇي پيون هيون. شيام هن
 سان اسپتال ۾ ملايو هو. شاردا هن جي حالت ڏسي
 روئي پئي هئي، پر بستري تي ليٽيل هوندي به راج
 مشڪي چيو هو، ”مون کي تڄ ۽ معمولي بنائڻ لاءِ
 زندگي منهنجو پورو ساٿ ڏيئي رهي آهي.“ ڇاڪاڻ
 بعد هن خود ئي ٻاهر وڃڻ جي خواهش ڏيکاري هئي
 ۽ باقي بندوبست شيام ڪيو هو.

اروڻا راج سان جهڳڙو ڪري آئي هئي، پر هن
 ته هر روز بنڪلي جي بالڪنيءَ ۾ بيهي هن جو انتظار
 ڪيو هو. شيام جي ڳالهه تي هن وري به اعتبار نه
 ڪيو ۽ هوءَ وري به ڪار ڪئي راج جي گهر ويئي
 هئي، پر هاڻ گهر ۾ نوان مسواڙي اچي ويا هئا ۽
 گهر جي صفائي ٿي رهي هئي. گهر جي ٻاهران ڪيترو ئي
 گند ڪڇرو پيو هو، جنهن ۾ راج جا نوان توڙي

پراڻا، اڌورا توڙي مڪمل چتر به پيا هئا.
 اروڻا نه معلوم ڪيترو وقت ڪار جي دريءَ مان
 انهن چترن ڏانهن نهاريندي رهي ۽ هن محسوس ڪيو
 ته هن جي من جي حالت به انهن چترن جيان هئي،
 جنهن ۾ دڪ ۽ نا آئينديءَ جو اهاڙ ڀريل هو. هن
 ائين محسوس ڪيو ته من جي جنهن هوسات مان هن
 انهن چترن جي رنگن ۾ ڀاونائن جي سمائتا ٿي پاتي،
 بنهه ان جهڙي هوسات ۽ مونجهه مان ئي راج شايد
 انهن چترن جو نرمان ڪيو هو! ۽ انهن چترن کي
 ڏسندي سڌ ڪا هن جي کلي ۾. آلهڙي پيا، ۽ هوءَ
 چنن کي ڏندن هيٺان دٻائي، انهن چترن ڏانهن نهاريندي
 ئي رهي.

تنهن بعد هن ڪيترا ڏينهن، ڪيترا هفتا، ڪيترا
 مهينا ان شخص جي ڳولها ڪئي، جنهن پنهنجي ٺٺن ۽
 پيار، پنهنجي زيادتيءَ ۽ وحشيت سان هن کي عورت
 بڻايو هو.

۽ ان طرح ڏهه سال گذري ويا هئا!
 انهن ڏهن سالن ۾ شيا م اروڻا کي ڀاڻڻ جو سڌو
 ٺهراءُ ڏنو، پر اروڻا جي مک مان فقط 'هي!' ٻڌڻ
 ٿي هو نه رڳو هن جي زندگيءَ کان ٻاهر نڪري
 ويو، پر هن پنهنجو ڪلب مان نالو به ڪيائي ڇڏيو.
 تنهن بعد اروڻا ائين محسوس ڪيو ته هوءَ جذباتي
 طور مرندي ٿي ويئي ۽ هن پنهنجي من ۾ برف جهڙي

ٽٽڻ کي محسوس ڪرڻ شروع ڪيو. پر ڪڏهن
هن جي من ۾ اوچتو گرمائش پيدا ٿيندي ۽ هوءَ
آئيندي، پيئندي ۽ ڪلاڪن جا ڪلاڪ پيالو هلائيندي
يا ڪڏهن هٿ تي ڪاڏي رکي، ڪاري ڪاري آسمان
۾ نهاريندي رهندي. ڪڏهن وارن کي پريشان ڪري
آئيني سامهون ويهي رهندي ۽ هن جي اکين مان
آنسوئن جي ڌارا وهي آئيندي. مايوسيءَ جي آڻهن لهن
۽ هوءَ ڪڏهن ڪوتائن جو ڪتاب کڻندي، ۽ تڪون
پڙهندي ۽ ان کي پليگ تي ڦٽو ڪندي. هڪ دفعي
هوءَ ديوار سان پئي لڳائي ڇت ۾ نهارڻ لڳي ۽ آڏي
رات جو هوءَ ڀرڪي باقي رات فرش تي پئجي رهي.
هن جي ذهن تي راج جو دھو پئجي چڪو هو ۽ هوءَ
جنهن پل، جنهن گهڙيءَ هن کي وسارڻ جي ڪوشش
ڪندي هئي، ان پل، ان گهڙيءَ هوءَ هن کي ياد
به ڪندي هئي. يادگيريءَ جي گرفت ۾ هن جو مٿو
پنهنجو پاڻ جهڪي ويندو هو ۽ هوءَ ان کي کاپي
ٻانهن ۽ ڇاتيءَ جي آڌار تي ڇڏي، آڻهن خوابن ۾ گم
ٿي ويندي هئي، جي راج جي چترن جيان ٽٽڻ ۽ سبهم
هوندا هئا ۽ جن ۾ رنگن جون مايوسيون ۽ خاموشيون
هونديون هيون. پوءِ هڪ ڏينهن هن ائين محسوس
ڪيو ته هوءَ صفا مري چڪي آهي ۽ ان جي پٺر
ان لاءِ زندگيءَ ۾ ڪا نئين هاپل، ڪو نئون
بحرڪ ضروري آهي ۽ تنهن بعد ئي هن انجنير نرمل
ڪمار سان شادي ڪرڻ واري رٿ تي ها ڪئي هئي

۽ تنهن بعد هن نهايت منجيدگي ۽ سان پاڻ کي ٻڌي ۽
۾ سمان جي ڪوشش ڪئي هئي ۽ ان ئي سلسلي ۾
ياترا جا ڪشت سهندي هو ۽ ڪيلاش به اچي پهتي
هئي ۽ هن پنهنجي ٻڌي ۽ جي چاڻي ۽ ۾ مک لڪائي،
پاڻ کي پڳتيءَ جي لات جي آڀا ڏني هئي.

پر ڪيلاش تي، جتي برف ۽ سردي هئي، خاموشي
۽ تنهائي هئي، اتي هن جو من چڻ ڪنهن گهري
ننڊ مان جاڳي اٿيو هو ۽ آهو راج راج ڪارڻ لڳو
هو ۽ آها لات آجهامي ويئي هئي ۽ هن جي من ۾
ذهن ۾ آوندھ ڦهلجي ويئي هئي.

پريان هڪ شخص هو، جو ترين جي زور تي مٿي
جبل تي چڙهڻ جي ڪوشش ڪري رهيو هو. پٺيان
نرمل بيٺو هو. ڇپ چاپ ۽ منجهيل. يادگيرين جي
زوردار دٻاءُ سبب اروڻا هلندي هلندي هڪ هنڌ بيهجي
ويئي. اوچتو مندر مان گھنڊن جو آواز اچڻ بند ٿي
ويو، جيتوڻيڪ انهن جو پڙاڏو ڪيئن چيان هئا ۽
ترندو ٿي ويو. ڳاڙهي آڪاش ۾ انڌڪار ڦهلجڻ لڳو
۽ ان جي ساٿي ۾ برف جون چوٽيون ائين ٿي لڳيون،
چڻ هن جي آونداھي ذهن جي هر ڪنڊ مان راج جي
لال لال چھري جو نقش آڀري رهيو هو.

تڏهن اروڻا سوچيو: ڇا ڪوبه شخص ڪڏهن به،
ڪٿي به گڏجي نٿو سگهي؟ ڇا هيءُ شخص راج ٿي
سگهي ٿو؟ پر هن جون آنکون! نه، مان راج کي
هن روپ ۾ ڏسڻ نٿي چاهيان. پر مان راج کي ڏسڻ

هاڻيان ٿي! ڏهه سال ٿيا آهن، مون هن کي ڏٺو
 ناهي. هليو ويو آلائي ڪيڏانهن... نردئي، ڪڏهن
 مون سان ڪلاڻ جي ڪوشش نه ڪئي... آيماني...
 دشت....

ٺيڪ ان وقت هڪ ڌيمو آواز آيو: اروڻا...
 اهو ئي ڄاتل سڃاتل ڀرين آواز...
 وري به آواز آيو: اروڻا... اروڻا...
 اروڻا جي جسم ۾ چڻ بجلي ڊوڙي ويئي ۽ هن
 ڇلائي ڇڏيو، ”ڪير را...ج... را...ج... راج تون...
 راج تون...“

۽ هوڏا اچي راج جي اڳيان بيٺي ۽ هن جي مک
 ۽ آڀاڇ شير ڏانهن نهارڻ لڳي. هن جو من، هن جو
 ڪلو ۽ هن جون اکيون ڀرجي آيون ۽ هوڏا آسهي پيو
 سبب ڪجهه به چئي نه سگهي.

راج به گهري ڏک ۽ اچرج وڃان اروڻا ڏانهن
 نهارڻ لڳو. تنهن بعد مشڪي چيائين، ”ڪيئن آهين
 اروڻا؟ سڪي ته آهين؟“ پر ان مسڪراھت سان ڪڏ
 هن جي مک تي ڏک جي گهري ڇايا به ٿيلجي ويئي،
 جنهن سبب آها مسڪراھت اروڻا کي نهايت ڇيندڙ
 لڳي.

هن به منهن ٻڌائيندي چيو، ”هاڻ تمام سڪي آهيان،
 توکي هن روپ ۾ ڏسان ٿي نه!... اُڻ نردئي، تون
 مون کي ڇڏي ڪيڏانهن ويو هئين؟... ۽ هيءُ ڪهڙو
 ويس ڌارڻ ڪيو آهي تو؟ تنهنجي هن ڏنگن کي ڇا

ٿيو آهي؟.... دڪ وقت هن ناريءَ جي ڇا توکي
ڇڏڻ ياد نه آئي؟

تڏهن راج هڪ ڊگهو ماھ ڪٺو ڇيائين، ”ياد
آئي هئي، تون نه آئي هئين.“

ٻيءَ گهڙي اروڻا جهڪي راج جي پاسي کان ڪرڻ
واري هئي، پر هڪ نهايت مضبوط هٿ هن جي ٻانهن
۾ پئجي ويو. نرمل ڇاڻي ڇيو، ”اروڻا، ڇا تنهنجو
دماغ خراب ٿي پيو آهي، جو تون پنهنجي پتيءَ جو
خيال نه ڪري، هڪ فقير سان ڳالهائي رهي آهين.“
۽ هو اروڻا کي ٻانهن کان جهلي هيٺ ڇڪيندو
آيو. ڪيتري ڪوشش جي باوجود اروڻا پنهنجي ٻانهن
ڇڏائي نه سگهي.

۽ هوءُ نرمل جي پٺيان ڌڪڇندي هلي. پر اڳيان
ڌڪڇندي به هوءُ پٺيان نهاريندي هلي.

ته هوءُ نهاريندي هلندي ۽ سوچيندي هاندي؛
راج، راج، مان توکي هنن ٻي رحم ٻرن جي وچ ۾
ڇڏيندي ٿي وڃان، پر مان خود به پنهنجي پٺيان رت
جو هڪ درياھ وهائيندي ٿي وڃان ۽ جيئن جيئن
تهنجي دوري وڌندي ويندي، تيئن تيئن ان جو پرواه
تيز ٿيندو ويندو. هر جڳهه برف ۽ برف آهي، لهو ۽
لهو آهي....

پڙهندڙ نسل . پ ن

The Reading Generation

1960 جي ڏهاڪي ۾ عبدالله حسين ”اُداس نسلين“ نالي ڪتاب لکيو. 70 واري ڏهاڪي ۾ وري ماڻِڪَ ”لڙهندڙ نسل“ نالي ڪتاب لکي پنهنجي دورَ جي عڪاسي ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي. امداد حُسينيءَ وري 70 واري ڏهاڪي ۾ ئي لکيو:
انڌي ماءُ جڙيندي آهي اونڌا سونڌا ٻارَ
ايندڙ نسل سَمورو هوندو گونگا ٻوڙا ٻارَ

هر دور جي نوجوانن کي اُداس، لڙهندڙ، ڪڙهندڙ، ڪڙهندڙ، ٻرندڙ، چُرندڙ، ڪِرندڙ، اوسيئڙو ڪَندڙ، پاڙي، ڪاڻو، پاڇوڪڙ، ڪاوڙيل ۽ وڙهندڙ نسلن سان منسوب ڪري سَگهجي ٿو، پَر اسان انهن سڀني وچان ”پڙهندڙ“ نسل جا ڳولائو آهيون. ڪتابن کي ڪاڳر تان ڪڍي ڪمپيوٽر جي دنيا ۾ آڻڻ، ٻين لفظن ۾ برقي ڪتاب يعني e-books ٺاهي ورهائڻ جي وسيلي پڙهندڙ نسل کي وَڌڻ، ويجهڻ ۽ هِڪَ ٻئي کي ڳولي سَهڪاري تحريڪ جي رستي تي آڻڻَ جي آسَ رکون ٿا.

پڙهندڙ نسل (پَن) ڪا به تنظيم ناهي. اُن جو ڪو به صدر، عهديدار يا پايو وجهندڙ نه آهي. جيڪڏهن ڪو به شخص اهڙي دعويٰ ڪري ٿو ته پگ ڄاڻو ته اهو ڪوڙو آهي. نه ئي وري پَن جي نالي ڪي پئسا گڏ ڪيا ويندا. جيڪڏهن ڪو اهڙي ڪوشش ڪري ٿو ته پگ ڄاڻو ته اهو به ڪوڙو آهي.

جهڙيءَ طرح وڻن جا پَن ساوا، ڳاڙها، نيرا، پيلا يا ناسي هوندا آهن اهڙيءَ طرح پڙهندڙ نسل وارا پَن به مختلف آهن ۽ هوندا. اُهي ساڳئي ئي وقت اداس ۽ پڙهندڙ، ٻرندڙ ۽ پڙهندڙ، سُست ۽ پڙهندڙ يا وڙهندڙ ۽ پڙهندڙ به ٿي سگهن ٿا. ٻين لفظن ۾ پَن ڪا خصوصي ۽ تالي لڳل Exclusive Club نه آهي.

ڪوشش اها هوندي ته پَن جا سڀ ڪم ڪار سهڪاري ۽ رضاڪار بنيادن تي ٿين، پر ممڪن آهي ته ڪي ڪم اجرتي بنيادن تي به ٿين. اهڙي حالت ۾ پَن پاڻ هڪٻئي جي مدد ڪرڻ جي اصول هيٺ ڏي وٺ ڪندا ۽ غير تجارتي non-commercial رهندا. پَن پاران ڪتابن کي ڊجيٽائيز digitize ڪرڻ جي عمل مان ڪو به مالي فائدو يا نفعو حاصل ڪرڻ جي ڪوشش نه ڪئي ويندي.

ڪتابن کي ڊجيٽائيز ڪرڻ کان پوءِ اهم مرحلو ورهائڻ distribution جو ٿيندو. اهو ڪم ڪرڻ وارن مان جيڪڏهن ڪو پيسا ڪمائي سگهي ٿو ته ڀلي ڪمائي، رڳو پَن سان اُن جو ڪو به لاڳاپو نه هوندو.

پَن کي کليل اکرن ۾ صلاح ڏجي ٿي ته هو وَس پٽاندڙ وڌ
 کان وڌ ڪتاب خريد ڪري ڪتابن جي ليکڪن، ڇپائيندڙن ۽
 ڇاپيندڙن کي همٿائن. پر ساڳئي وقت علم حاصل ڪرڻ ۽ ڄاڻ
 کي ڦهلائڻ جي ڪوشش دوران ڪنهن به رڪاوٽ کي نه مڃن.
 شيخ اياز علم، ڄاڻ، سمجھ ۽ ڏاهپ کي گيت، بيت، سٺ،
 پُڪار سان تشبيهه ڏيندي انهن سڀني کي بمن، گولين ۽ بارود
 جي مد مقابل بيهاريو آهي. اياز چوي ٿو ته:
 گيت به ڄڻ گوريلا آهن، جي ويريءَ تي وار ڪرڻ ٿا.

....

جئن جئن جاڙ وڌي ٿي جڳ ۾، هو ٻوليءَ جي آڙ ڇڻن ٿا؛
 ريتيءَ تي راتاها ڪن ٿا، موٽي منجهه پهڙ ڇڻن ٿا؛

....

ڪالهه هُيا جي سُرخ گُلن جيئن، اڄڪلهه نيلا پيلا آهن؛
 گيت به ڄڻ گوريلا آهن.....

.....

هي بيت اُٿي، هي بم- گولو،

جيڪي به ڪٽين، جيڪي به ڪٽين!

مون لاءِ ٻنهي ۾ فرقُ نه آ، هي بيتُ به بم جو ساٿي آ،

جنهن رڻ ۾ رات ڪيا راڙا، تنهن هڏ ۽ چم جو ساٿي آ -

ان حساب سان اڻڄاڻائي کي پاڻ تي اهو سوچي مڙهڻ ته

”هاڻي ويڙهه ۽ عمل جو دور آهي، اُن ڪري پڙهڻ تي وقت نه

وڃايو“ نادانيءَ جي نشاني آهي.

پَنَ جو پڙهڻ عام ڪتابي ڪيڙن وانگر رڳو نصابي ڪتابن تائين محدود نه هوندو. رڳو نصابي ڪتابن ۾ پاڻ کي قيد ڪري ڇڏڻ سان سماج ۽ سماجي حالتن تان نظر ڪڍي ويندي ۽ نتيجي طور سماجي ۽ حڪومتي پاليسيون policies اڻڄاڻن ۽ نادانن جي هٿن ۾ رهنديون. پَنَ نصابي ڪتابن سان گڏوگڏ ادبي، تاريخي، سياسي، سماجي، اقتصادي، سائنسي ۽ ٻين ڪتابن کي پڙهي سماجي حالتن کي بهتر بنائڻ جي ڪوشش ڪندا.

پڙهندڙ سُئل جا پَنَ سڀني کي **چو، ڇا ۽ ڪيئن** جهڙن سوالن کي هر بيان تي لاڳو ڪرڻ جي ڪوٺ ڏين ٿا ۽ انهن تي ويچار ڪرڻ سان گڏ جواب ڳولڻ کي نه رڳو پنهنجو حق، پر فرض ۽ اڻٽر گهرج unavoidable necessity سمجهندي ڪتابن کي پاڻ پڙهڻ ۽ وڌ کان وڌ ماڻهن تائين پهچائڻ جي ڪوشش جديد ترين طريقن وسيلي ڪرڻ جو ويچار رکن ٿا.

توهان به پڙهڻ، پڙهائڻ ۽ ڦهلائڻ جي ان سهڪاري تحريڪ ۾ شامل ٿي سگهو ٿا، بس پنهنجي اوسي پاسي ۾ ڏسو، هر قسم جا ڳاڙها توڙي نيرا، ساوا توڙي پيلا پن ضرور نظر اچي ويندا.

وڻ وڻ کي مون پاڪي پائي چيو ته ”منهنجا پاءُ
پهتو منهنجي من ۾ تنهنجي پَنَ پَنَ جو پڙلاءُ.“
- اياز (ڪلهي پاتم ڪينرو)